

Slovinci in

Slovenians and

cesarska cenzura

Imperial Censorship

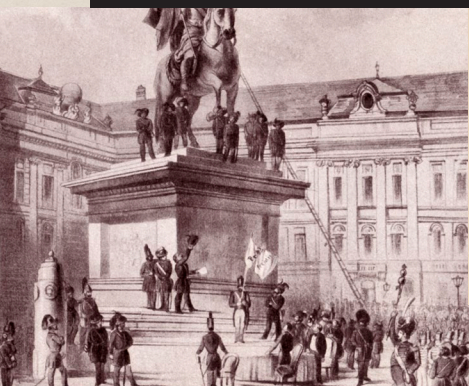
od Jožefa II.

from Joseph II

do prve svetovne vojne

to the First World War

Handwritten text in cursive script, likely a letter or official document.

Idravlja!
Spet terte so rodile,
Perjati vince nam sladko,
Ki nam oziroja žile,
Serce razjadni in oko,
Ki vstopi
Vse skerbo,
V potetih pervih ipo budi.

Dr. 11
der
„Stimmen aus Innerösterreich“
wurde gefehrt von der k. k. Polizei über Anschlag der
k. k. Staatsanwaltschaft in den noch vorhandenen Exem-
plaren mit Beschlagnahme belegt, daher wir bis auf Weiteres
nicht in der Lage sind, selbe allen P. T. Pränumeranten
zusenden zu können.

Der Bleiweiß zum Mager...
Blowman cotroirten Nov...

Zaplenjeno!

razsodila tako: Ivan Čauškar
(roj. 10. 15. 76. na Vrbeški, prid. ca. Vrbeški,
Kob., ravniki, pridalj; živječe na Račevski pri
Ljubljani, nekategorizirano)
je klavir
da je dne 12. aprila 1913 v Ljubljani povzročil
prevaranja „O. Kovarica“ in „Vogelovce“?

CATALOGUS
LIBRORUM
A
COMMISSIONE AULICA
PROHIBITORUM.
VIENNE M. DCC. LXVIII.
1768

Katalog razstave
v Narodni in univerzitetni knjižnici
Catalogue of the Exhibition
in the National and University Library

Uredil / Edited by
Marijan Dovič

Slovenci in

Slovenians and

cesarska cenzura

Imperial Censorship

od Jožefa II.

from Joseph II

do prve svetovne vojne

to the First World War

CIP - Kataložni zapis o publikaciji
Narodna in univerzitetna knjižnica, Ljubljana

351.751.5(497.4)(091)(083.824)

SLOVENCİ in cesarska cenzura od Jožefa II. do prve svetovne vojne :
katalog razstave v Narodni in univerzitetni knjižnici = Slovenians and imperial
censorship from Joseph II to the First World War : catalogue of the exhibition in
the National and University Library / uredil, edited by Marijan Dovič ; [avtorji
besedil Monika Deželak Trojar ... [et al.] ; slikovno gradivo Narodna in univerzitetna
knjižnica ... [et al.] ; angleški prevod Neville Hall]. - 1. izd., 1. natis. - Ljubljana :
Narodna in univerzitetna knjižnica, 2023

-- Slavinja : literarni in domovinski list v krajnskem jeziku : (zamišljena izdaja). - 4 str.

ISBN 978-961-7091-35-9
COBISS.SI-ID 148251651

Slovenci in

Slovenians and

cesarska cenzura

Imperial Censorship

od Jožefa II.

from Joseph II

do prve svetovne vojne

to the First World War

Katalog razstave
v Narodni in univerzitetni knjižnici
Catalogue of the Exhibition
in the National and University Library

Uredil / Edited by
Marijan Dovič

Ljubljana, NUK / ZRC SAZU, 2023

Naslov / Title

Slovinci in cesarska cenzura od Jožefa II. do prve svetovne vojne:
katalog razstave v Narodni in univerzitetni knjižnici /
Slovenians and Imperial Censorship from Joseph II to the First World War:
Catalogue of the Exhibition in the National and University Library

Urejanje kataloga / Catalogue Editing

Marijan Dovič

Avtorji besedil / Authors of the Texts

Monika Deželak Trojar, Nina Ditmajer, Marijan Dovič, Jernej Habjan, Marko Juvan,
Matija Ogrin, Luka Vidmar, Andrejka Žešn (Znanstvenoraziskovalni center SAZU /
Research Centre of the Slovenian Academy of Sciences and Arts), Andraž Jež,
Tone Smolej, Tanja Žigon (Filozofska fakulteta UL / University of Ljubljana Faculty of
Arts), Katja Mihurko Poniž (Fakulteta za humanistiko UNG / School of Humanities,
University of Nova Gorica), Marijan Rupert (NUK / National and University Library)

Slikovno gradivo / Illustrations

Narodna in univerzitetna knjižnica, Arhiv Republike Slovenije, Narodni muzej Slovenije,
Univerzitetna knjižnica Maribor, Avstrijski državni arhiv, Inštitut za slovensko literaturo
in literarne vede ZRC SAZU, Filozofska fakulteta UL / National and University Library,
Archive of the Republic of Slovenia, National Museum of Slovenia, Maribor University
Library, National Archives of Austria, ZRC SAZU Institute of literature and literary
studies, University of Ljubljana Faculty of Arts

Angleški prevod / English Translation

Neville Hall

Lektura / Proofreading

Marijan Dovič

Oblikovanje / Design

Jurij Kocuvan

Izdajatelj / Issuers

Narodna in univerzitetna knjižnica (za izdajatelja: Viljem Leban) /
National and University Library (on its behalf: Viljem Leban);
ZRC SAZU, Inštitut za slovensko literaturo in literarne vede (za izdajatelja: Oto Luthar) /
ZRC SAZU, Institute of Slovenian Literature and Literary Studies
(on its behalf: Oto Luthar)

Založnik / Publisher

Narodna in univerzitetna knjižnica (za založbo: Viljem Leban) /
National and University Library (on its behalf: Viljem Leban)

Tisk / Print

Tiskarna Print Point, d. o. o.

Naklada / Number of Copies

200

Ljubljana, 2023

Prva izdaja, prvi natis

© NUK in ZRC SAZU

Knjiga je spremljevalna publikacija razstave *Slovinci in cesarska cenzura od Jožefa II. do prve svetovne vojne* (NUK, 25. maj–25. november 2023). Knjiga in razstava sta nastali v okviru raziskovalnega projekta »Slovenski literati in cesarska cenzura v dolgem 19. stoletju« (J6-2583), ki ga iz državnega proračuna sofinancira Javna agencija za raziskovalno dejavnost Republike Slovenije, ter programa Narodne in univerzitetne knjižnice, ki ga financira Ministrstvo za kulturo Republike Slovenije.

This book was published to accompany the exhibition *Slovenians and Imperial Censorship from Joseph II to the First World War* (National and University Library, 25 May–25 November 2023). The book and the exhibition were produced as part of the project *Slovenian Writers and Imperial Censorship in the Long Nineteenth Century* (J6-2583), which was financially supported by the Slovenian Research Agency, and as part of the annual programme of the National and University Library, financed by the Ministry of Culture of the Republic of Slovenia.

Kazalo

Table of Contents

	Uvod	11
	Introduction	13
	MARIJAN DOVIĆ	
I	1779–1848	
1	Indeksi prepovedanih knjig: iz Rima na Dunaj	18
	Indexes of Banned Books: From Rome to Vienna	
	LUKA VIDMAR	
2	Prezgodnji konec <i>Pisanice</i>, prvega slovenskega pesniškega almanaha	24
	The Premature End of <i>Pisanice</i> , the First Slovenian Poetry Almanac	
	MARIJAN DOVIĆ	
3	Anton Tomaž Linhart in njegove »sitnosti s cenzuro«	26
	Anton Tomaž Linhart and His ‘Annoyance with Censorship’	
	MONIKA DEŽELAK TROJAR	
4	Valentin Vodnik pod budnim očesom avstrijskega in francoskega orla	34
	Valentin Vodnik under the Watchful Eye of the Austrian and French Eagle	
	LUKA VIDMAR	
5	Ugledni ljubljanski preroditelji in skriti predal z erotično poezijo	40
	Prominent Ljubljana Revivalists and a Hidden Drawer with Erotic Poetry	
	MARIJAN DOVIĆ	
6	Rokopisne objave kot kljubovanje cenzuri	44
	Manuscript Publications as Defiance of Censorship	
	MATIJA OGRIN	
7	Bukovnik Drabosnjak, »poredni paur« iz Korotana	48
	<i>Bukovnik</i> Drabosnjak, the ‘Mischievous Peasant’ from Carinthia	
	MARIJAN DOVIĆ	
8	Kopitarjeva prva cenzura	52
	Kopitar’s First Censorship	
	LUKA VIDMAR	

9	Zatrtje <i>Slavinje</i> in spodbuda pesniške ustvarjalnosti	54
	The Suppression of <i>Slavinja</i> and the Encouragement of Poetic Creativity	
	ANDREJKA ŽEJN	
10	Cenzura <i>Krajnske čbelice</i> in »slovenska abecedna vojna«	58
	Censorship of <i>Krajnska čbelica</i> and the ‘Slovenian Alphabet War’	
	MARKO JUVAN	
11	Prešernovi pesniški odzivi na cenzuro	68
	Prešeren’s Poetic Responses to Censorship	
	MARKO JUVAN	
12	Od <i>Carniolie</i> do <i>Novice</i> ali dolga bitka za prvi slovenski časopis	76
	From <i>Carniolia</i> to <i>Novice</i> or the Long Battle for the First Slovenian Newspaper	
	MARIJAN DOVIČ	
13	Jožef Žemlja in cenzuriranih <i>Sedim sinov</i>	86
	Jožef Žemlja and the Censored <i>Sedim sinov</i>	
	MARIJAN DOVIČ	
14	Malonedeljski župnik Krempl in slovanofilske <i>Dogodivšine Štajerske zemle</i>	88
	Mala Nedelja Pastor Krempl and the Slavophile <i>Dogodivšine Štajerske zemle</i>	
	NINA DITMAJER	
15	Predmarčna cenzura in »Zdravljica«, bodoča slovenska himna	90
	Vormärz Censorship and <i>Zdravljica</i> , the Future Slovenian National Anthem	
	MARIJAN DOVIČ	
II	1848–1918	
16	Peter Kozler, pomlad narodov in zaplenjeni <i>Zemljovid slovenske dežele</i>	100
	Peter Kozler, the Springtime of Nations and the Confiscated <i>Zemljovid slovenske dežele</i>	
	MARIJAN DOVIČ	
17	»Oče koroških Slovencev« Andrej Einspieler in njegova zatrta časopisa	102
	The ‘Father of Carinthian Slovenians’ Andrej Einspieler and His Suppressed Newspapers	
	MARIJAN DOVIČ	

18	Dolga roka represivne cenzure: tiskovne pravde v Ljubljani . . . . . 106 The Long Arm of Repressive Censorship: Press Lawsuits in Ljubljana TANJA ŽIGON
19	Nadležni Alešovčev <i>Brencelj</i> in plenjenje satiričnih listov . . . . . 118 Alešovec's Irritating <i>Brencelj</i> and the Confiscation of Satirical Newspapers MARIJAN DOVIĆ
20	Trdinove satirične bajke in pohujšljivi memoari . . . . . 122 Trdina's Satirical Fables and Obscene Memoirs MARIJAN DOVIĆ
21	Zatiranje slovenskega socialističnega tiska v Avstro-Ogrski . . . . . 126 The Suppression of the Slovenian Socialist Press in the Austro-Hungarian Empire ANDRAŽ JEŽ
22	<i>Misterij žene Zofke Kveder: prvenec, ki je zaradi kritikov ostal osamelec</i> . . . . . 130 Zofka Kveder's <i>Misterij žene</i> : The Author's First and, Due to Critics, Only Collection of Sketch Stories KATJA MIHURKO PONIŽ
23	Slovenske drame, ki jim je cesarska cenzura zaprla pot na oder . . . . . 132 Slovenian Dramas Blocked from the Stage by Imperial Censorship KATJA MIHURKO PONIŽ
24	Gledališki repertoar v primežu starih Bachovih zakonov . . . . . 136 The Theatre Repertoire in the Grip of the Old Bach Laws TONE SMOLEJ
25	Ivan Cankar med avtodaféjem, cenzuro in zaporom . . . . . 142 Ivan Cankar between Auto-da-fé, Censorship and Prison JERNEJ HABJAN
26	»Veleizdajnik« Podlimbarski in njegov <i>Gospodin Franjo</i> . . . . . 148 The 'Traitor' Podlimbarski and His <i>Gospodin Franjo</i> MARIJAN DOVIĆ
27	Cenzura v času prve svetovne vojne: poskus totalnega nadzora . . . . . 150 Censorship during the First World War: An Attempt at Total Control MARIJAN RUPERT

Uvod

MARIJAN DOVIČ

Cenzura je neizčrpna in večno aktualna tema. Morda zato, ker je dvojček komunikacije, kot meni Jonathon Green, avtor obsežne cenzurne enciklopedije, oziroma vozlišče, kjer se križata znanje in moč, kot v naslovu svoje odmevne knjige o cenzuri opozori Sue Curry Jansen. K temu bi lahko dodali, da se cenzura vedno pojavi v paru z gospostvom. Oblast je namreč tista, ki ima moč, da utiša in sankcionira tiste, ki mislijo in pišejo drugače – in prava cenzura je le tista, ki lahko posameznika ali njegovo delo resno prizadene. Oblike cenzure se s časom močno spreminjajo; drugačne so njene zakonitosti v dobi rokopisov, drugačne v epohi tiskane knjige, in spet povsem drugačne v digitalni dobi. Slovenci smo se s cenzuro dodobra spoznali že v okviru Habsburške monarhije: od izhajanja prvih slovenskih knjig do konca prve svetovne vojne so minila več kot tri stoletja, ko je pokrajino tiskane besede v slovenskih deželah obvladovala cesarska cenzura v tej ali oni obliki. Sprva so bila v njenem žarišču verska vprašanja, a s francosko revolucijo je na dnevni red opazneje prišla politika; ob njiju je bila ves čas prisotna tudi tretja vélika tema – morala. Skozi stoletja so naši predniki izkusili moč indeksov prepovedanih knjig ter preskusili različne cenzurne režime – vseprisotna, četudi pogosto prikrita cenzura, je temeljno zaznamovala preteklo intelektualno in literarno življenje.

V zgodovini srečevanj med Slovenci in cenzuro je obdobje med vladavino Jožefa II. in prvo svetovno vojno, ki je prinesla konec monarhije, eno najbolj zanimivih in dinamičnih. V tem času, ki ga skoraj simetrično razpolavlja revolucionarno leto 1848, se je od *Pisanic* dalje oblikovala slovenska posvetna književnost, rojevali so se prvi časopisi v slovenščini, vzpostavljalo in krepilo se je narodno gibanje, ob vse večji politični diferenciaciji so se zaostrovala mednacionalna trenja. Vse te procese je pomembno sooblikovala cesarska cenzura: do leta 1848 v obliki prevladujoče *predcenzure*, konkretizirane v policijsko-cenzorskem omrežju razvpitega predmarčnega dvojca Metternich–Sedlnitzky, po marčni revoluciji, ki je za kratek, a nepozaben trenutek na široko odprla vrata svobode mišljenja in izražanja, pa v obliki *pocenzure*, ki je problematične avtorje neusmiljeno krotila s pomočjo sodnega aparata.

Če bi izbirali reprezentativne (vizualne) podobe trkov s cenzuro v slovenskem prostoru, bi za predmarčni čas bržkone izbrali prvo stran »Zdravljice« iz cenzurnega rokopisa *Poezij* Franceta Prešerna, pesnika, ki se je odkrito spustil v boj tako z lokalnimi kot dunajskimi cenzorji. Represivno cenzuro v drugi polovici stoletja pa nemara najbolje odslikava fotografija Miroslava Vilharja, pisatelja in urednika, ki je leta 1864 prebil šest tednov v zaporu na ljubljanskem Žabjaku in tam uprizoril nepozabno fotografiranje za rešetkami. A če sta emblematični podobi dve, so prelomne figure tega dolgega obdobja vsaj štiri – in nikakor ni naključje,

Slovenci in
cesarska cenzura
od Jožefa II.
do prve svetovne vojne

da so to vodilni slovenski literati. Prvi je Anton Tomaž Linhart, ki konec 18. stoletja ne more na oder z *Matickom*, cenzorji pa mu šarijo po uvodniku v *Versuch*, drugi France Prešeren, utelešenje inteligentne konfrontacije s predmarčno cenzuro, tretji Fran Levstik, pisatelj, ki s svojimi novinarskimi besedili urednike (med njimi Vilharja) serijsko pošilja na sodišče in v zapor, in četrti Ivan Cankar, ki v začetku 20. stoletja resda dočaka novo izdajo požgane *Erotike*, a ne dočaka uprizoritve *Hlapcev*, pač pa spozna notranjost zaporniške celice. Štiri velike zgodbe, ki lahko uokvirijo pripoved o cenzuri v tem času, zaokroži pisana paleta manjših, a ne nujno manj pomembnih: praktično ni pomembnega slovenskega literata v 19. stoletju, ki ne bi na ta ali oni način trčil ob cenzuro.

Rokopise z rdečimi črtami, prečrtane odlomke, cenzurne zapisnike, inkriminirane članke in sodne spise imamo – avstrijska birokracija je bila pač zgledna. S tem gradivom lahko prepričljivo in kronološko urejeno pripovedujemo zgodbo o soočenjih slovenskih avtorjev s cenzuro. Toda cenzura ima tudi drugačne, bolj skrite posledice: tekste, ki zaradi samocenzure sploh niso napisani, so napisani drugače, obležijo v predalu ali končajo v peči, pa revije, ki jih nikdar ni budno pregledoval cenzor, saj niso dobile niti dovoljenja za izhajanje. Zakaj neki je, se vprašajmo, literarna in časnikarska bera v predmarčni dobi tako skromna? Kako na razstavi prikazati tisto, česar ni – pa bi najbrž bilo, če ne bi bilo cenzure? Problem nevidnih učinkov cenzure poskušamo vsaj nekoliko nakazati s posebno prilogo – zamišljeno (zapoznelo) izdajo *Slavinje*, časopisa, ki v predmarčni dobi ni smel iziti.

* * *

Razstava »Slovinci in cesarska cenzura od Jožefa II. do prve svetovne vojne« s spremljajočim katalogom je nastala v okviru raziskovalnega projekta »Slovenski literati in cesarska cenzura v dolgem 19. stoletju« (J6-2583), ki ga iz državnega proračuna sofinancira Javna agencija za raziskovalno dejavnost Republike Slovenije. Poleg dokumentarnega filma »Slovinci in habsburška cenzura«, ki smo ga pripravili z RTV Slovenija (premierno je bil predvajan 9. novembra 2022), je razstava zasnovana kot eden izmed dveh glavnih dosežkov raziskave, namenjenih širši javnosti. Osrednja znanstvena publikacija projekta, zbornik *Slovenski literati in cesarska cenzura v dolgem 19. stoletju*, ki je izšel pri Založbi ZRC na ZRC SAZU leta 2023 v zbirki *Studia litteraria* v uredništvu vodje projekta, v enaindvajsetih ilustriranih poglavjih prinaša številna nova spoznanja. Vendar se je izkazalo, da v njem ni bilo mogoče poglobljeno obdelati čisto vseh tem, ki so se odpirale med raziskavo. Zato smo razstavo in spremljajoči katalog zasnovali še bolj celovito in vanju vključili širši nabor s cenzuro povezanih primerov, ki smo jih pregledno predstavili sodelavci raziskovalne skupine. Prepričani smo, da je mogoče na ta način poljudno – namenoma smo se izognili opombam, sklicevanju in bibliografiji (v ta namen bralca raje napotimo k zborniku) – prikazati kompleksen sklop obravnavanih problemov in hkrati dovolj nazorno pokazati, kako pomembno, celo usodno, je cenzura v dolgem 19. stoletju krojila podobo slovenske literature in kulture. Če razstava in katalog lahko posredujeta takšno spoznanje, je njun namen dosežen.

Introduction

MARIJAN DOVIĆ

Censorship is an inexhaustible and eternally relevant topic. Perhaps because it is the twin of communication, as Jonathon Green, the author of an extensive encyclopaedia of censorship, believes, or a junction where knowledge and power intersect, as Sue Curry Jansen points out in the title of her resounding book on censorship. To this we could add that censorship always appears paired with dominion. It is the governing authorities that have the power to silence and sanction those who think and write differently, and real censorship is only that which can have a serious effect on an individual or his or her work. Forms of censorship change significantly over time; its laws are different in the era of manuscripts, in the epoch of the printed book and especially in the digital age. Slovenians became well acquainted with censorship within the framework of the Habsburg Monarchy: more than three centuries passed from the publication of the first Slovenian books to the end of the First World War, and the landscape of the printed word in the Slovenian lands was dominated by imperial censorship in one form or another throughout this time. Censorship initially focused on religious issues, but with the French Revolution, politics gained a more prominent place on the agenda. Alongside religion and politics, a third great topic had a constant presence: morality. Over the centuries, our ancestors experienced the power of indexes of banned books and tested various censorship regimes; omnipresent, albeit often hidden, censorship fundamentally marked the intellectual and literary life of the past.

In the history of encounters between Slovenians and censorship, the period between the reign of Joseph II and the First World War, which brought about the end of the monarchy, was one of the most interesting and dynamic eras. During this period, which is almost symmetrically divided into two parts by the 1848 revolution, Slovenian secular literature was formed from the anthology *Pisanice* onwards, the first newspapers in Slovenian emerged, the national movement was established and strengthened, and international frictions intensified with the growing political differentiation. Imperial censorship had a significant role in the shaping of all of these processes: until 1848, in the form of the dominant *pre-censorship*, which was instrumentalised by the police-censorship network of the notorious Vormärz duo Metternich-Sedlnitzky; after the March Revolution, which for a brief but unforgettable moment widely opened the door to freedom of thought and expression, the dominant form was *post-censorship*, which mercilessly reined in problematic authors with the help of the judicial apparatus.

If one were to select representative (visual) images of clashes with censorship in the Slovenian lands, one of the first choices for the Vormärz period would be the first page of *Zdravljica* from the censored manuscript *Poezije* by France

Slovinci in
cesarska cenzura
od Jožefa II.
do prve svetovne vojne

Prešeren, a poet who openly entered the fray with both local and Viennese censors. Repressive censorship in the second half of the century, however, is perhaps best illustrated by the photograph of Miroslav Vilhar, a writer and editor who spent six weeks in the Žabjak prison in Ljubljana in 1864, where he staged an unforgettable photo shoot behind bars. These may be the two emblematic figures of this long period, but there are at least four watershed figures, and it is by no means a coincidence that they are the leading Slovenian writers: the first is Anton Tomaž Linhart, who, at the end of the eighteenth century, was unable to stage his comedy *Matiček se ženi*, while the censors also rummaged through the introduction to his historical *Versuch einer Geschichte von Krain*; the second is France Prešeren, who is the embodiment of intelligent confrontation with Vormärz censorship; the third is Fran Levstik, a writer who, with his journalistic texts, serially sent editors (among them Vilhar) to court and subsequently to prison; and the fourth is Ivan Cankar, who, at the beginning of the twentieth century, lived to witness a new edition of the previously burned *Erotika*, but did not live to see a staging of his *Hlapci*, instead making acquaintance with the interior of a prison cell. These four great stories, which could frame the narrative on censorship during this period, are rounded off by a colourful collection of smaller but not necessarily less important stories: there is practically no important Slovenian literary figure in the nineteenth century who did not collide with censorship in one way or another.

We have manuscripts with red lines, crossed out passages and censorship notes, as well as incriminated articles and court files – the Austrian bureaucracy was exemplary. With this material, we can convincingly and chronologically tell the story of Slovenian authors' encounters with censorship. However, censorship also has other, more hidden consequences: texts that, due to self-censorship, are not written at all, are written differently, lie in a drawer or end up in the fireplace, and magazines that were never carefully scrutinised by the censor because they were not even given permission to publish. Why, one wonders, is the literary and journalistic harvest in the Vormärz era so modest? How can an exhibition display that which does not exist, but probably would have existed had there been no censorship? We attempt to at least indicate the problem of the invisible effects of censorship to some extent with a special supplement: a (delayed) imagined edition of *Slavinja*, a newspaper that was not allowed to be published in the Vormärz era.

* * *

The exhibition *Slovenians and Imperial Censorship from Joseph II to the First World War* with the accompanying catalogue was created within the framework of the research project *Slovenian Writers and Imperial Censorship in the Long Nineteenth Century* (J6-2583), which was co-financed from the state budget by the Slovenian Research Agency. Along with the documentary film *Slovenians and Habsburg Censorship*, which was prepared in conjunction with RTV Slovenia and premiered on 9 November 2022, the exhibition is designed as one of the two main achievements of the research intended for the general public.

The main scientific publication of the project, the monograph *Slovenian Writers and Imperial Censorship in the Long Nineteenth Century*, which was published by Založba ZRC at the Research Centre of the Slovenian Academy of Sciences and Arts in 2023 in the collection *Studia litteraria* under the editorship of the project leader, brings many new findings in its twenty-one illustrated chapters. It nonetheless turned out to be impossible to present an in-depth treatment of all of the topics that emerged during the research in this publication. We have therefore designed the present exhibition and the accompanying catalogue even more comprehensively and included a wider range of examples related to censorship, which have been clearly presented by the members of the research group. In this way, we are convinced that it is possible to present a complex set of the treated problems in an accessible, non-technical way – we have intentionally avoided notes, references and bibliography (for this purpose, we refer the reader to the monograph) – while at the same time clearly demonstrating what an important, even decisive, role censorship had in the long nineteenth century in shaping the image of Slovenian literature and culture. If the exhibition and the catalogue are able convey this message, their purpose has been achieved.

Slovenci in

cesarska cenzura

od Jožefa II.

do prve svetovne vojne

I

1779-1848

Zdravljica.

Spet terte so rodile,
 Perjätli vince nam sladko,
 Ki nam oziolja žile,
 Serce razjasni in oko,
 Ki vtopi
 Vse skerbo,
 V potertih pervih upo bude.

Izomü nar pred veselo
 Zdravljico, bratje čmò zapet?
 Bog našo nam deželo,
 Bog živi ves slovenski svet,
 Brate vse,
 Kar nas je
 Sinov slovëce matere.

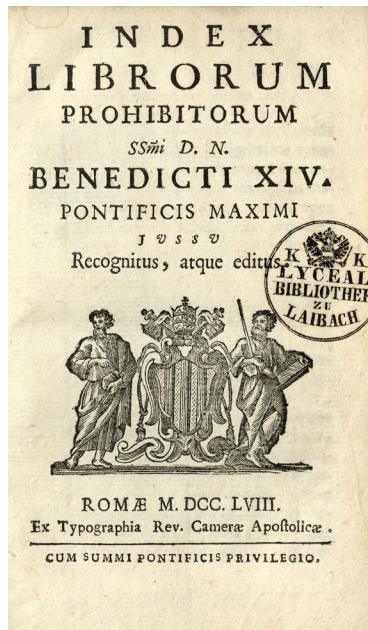
Edinost, skëca, správa
 Ki nam naj nazaj se vërnejo!
 Otrok, kar ima sláva,
 Vsi naj si vroke sërëjo!

Indeksi prepovedanih knjig: iz Rima na Dunaj

Indexes of Banned Books: From Rome to Vienna

LUKA VIDMAR

I

Index librorum prohibitorum, 1758. Reformirana izdaja cerkvenega seznama prepovedanih knjig je bila pripravljena na ukaz papeža Benedikta XIV. Čeprav se je skušala približati zmernemu razsvetljenstvu, jo je še vedno uvedla podoba s tradicionalno vsebino: frontispic Giovannija Fabbrija (na sliki) prikazuje Efežane, ki v prisotnosti sv. Pavla sežigajo vražarske knjige (Apd 19,19). Narodna in univerzitetna knjižnica.

Index librorum prohibitorum, 1758. A reformed edition of the Church's list of prohibited books was prepared by order of Pope Benedict XIV. Although it attempted to approach the moderate Enlightenment, it was still introduced by an image with traditional content: the frontispiece by Giovanni Fabbri (pictured) shows the Ephesians, who, in the presence of St Paul, are burning heretical books (Acts 19:19). National and University Library.

Index librorum prohibitorum je bil seznam del, ki jih je prepovedovala Katoliška cerkev. Izhajati je začel leta 1559, vsakih nekaj desetletij pa so pripravili dopolnjene izdaje, razdeljene na prvi (pravila) in drugi del (seznam). Za sestavljanje seznama in izvajanje pravil sta bili zadolženi Kongregacija inkvizicije in Kongregacija indeksa v Rimu, prepovedi je moral potrditi papež. Kršiteljem pravil, tj. založnikom, tiskarjem, prodajalcem in bralcem, so grozile cerkvene kazni, na primer ekskomunikacija, prepovedane knjige pa je v najslabšem primeru doletelo uničenje. Tisti, ki je želel brati prepovedane knjige, je moral pridobiti dovoljenje bodisi od inkvizicije (za najbolj sporna dela) bodisi od krajevnega škofa (za manj sporna dela). Indeks je načeloma veljal za ves katoliški svet, vendar je bil njegov dejanski vpliv v določeni deželi odvisen od tamkajšnjega vladarja. Od začetka 17. stoletja naprej so sestavljavci indeksa vse težje pregledovali vedno večjo in raznovrstnejšo knjižno produkcijo. Sredi 18. stoletja je dal papež Benedikt XIV. (1675–1758) pripraviti kritično prečiščeni indeks, ki je pregledneje razvrstil avtorje in dela, odpravil vrsto napak, predvsem pa se je odpoval nedosegljivemu nadzoru nad svetovno knjižno produkcijo in se osredotočil na sporna dela s katoliško vsebino. Izvod indeksa je imel v lasti baron Žiga Zois, vendar ga ni uporabljal kot versko priporočilo, temveč kot bibliografski pripomoček.

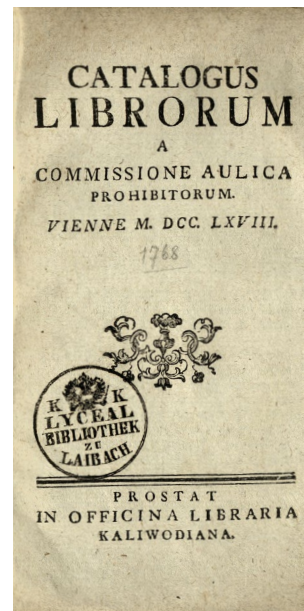
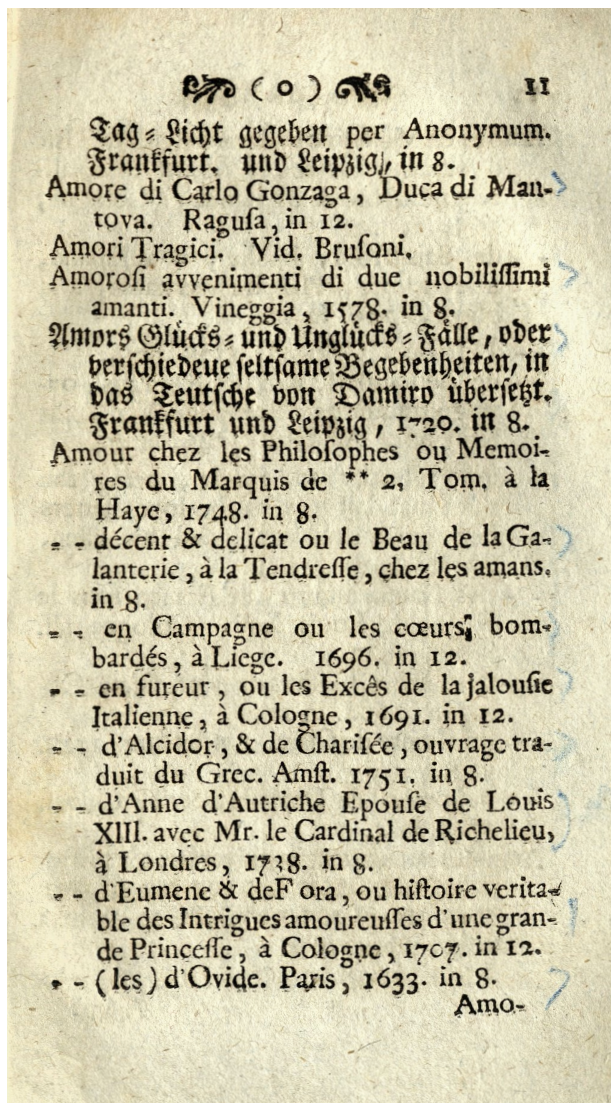
The *Index librorum prohibitorum* was a list of works prohibited by the Catholic Church. It began to be published in 1559 and every few decades supplemented editions were prepared, divided into the first part (the rules) and the second part (the list). The Congregation of the Inquisition and the Congregation of the Index in Rome were responsible for compiling the list and implementing the rules, while the bans had to be approved by the Pope. Violators of the rules – publishers, printers, sellers and readers – were threatened with ecclesiastical punishments, such as excommunication, while the banned books were, in the worst case, destroyed. Those who wanted to read the banned books had to obtain permission either from the inquisition (for the most controversial works) or from the local bishop (for less controversial works). In principle, the index applied to the entire Catholic world, but its actual influence in a particular land depended on the local ruler. From the beginning of the seventeenth century onwards, the compilers of the index found it increasingly difficult to review the ever larger and more diverse book production. In the middle of the eighteenth century, Pope Benedict XIV (1675–1758) ordered the preparation of a critically refined index, which classified authors and works more clearly, eliminated a number of errors, and above all renounced the unattainable control over world book production, focusing instead on controversial works with Catholic content. Baron Žiga Zois owned a copy of the index. He did not, however, use it as a religious recommendation, but rather as a bibliographical aid.

Slovinci in

cesarska cenzura

od Jožefa II.

do prve svetovne vojne

Catalogus librorum a Commissione aulica prohibitorum, 1768. Kot vse izdaje, ponatisi in dopolnila dunajskega indeksa iz dobe Marije Terezije tudi verzija iz leta 1768 kaže, da so bili avstrijski cenzorji v primerjavi z rimskimi natančnejši pri iskanju pogrošnih erotičnih del in opisov ljubezenskega življenja vladarjev. Na sliki je stran 11 s seznamom anonimnih del, katerih naslovi se začenjajo z *amor*, *amore* ali *amour*. Narodna in univerzitetna knjižnica.

Catalogus librorum a Commissione aulica prohibitorum, 1768. Like all editions, reprints and supplements of the Viennese index from the era of Maria Theresa, the 1768 version demonstrates that the Austrian censors were more precise than their Roman counterparts in finding risqué erotic works and descriptions of the love life of rulers. Pictured is page 11 with a list of anonymous works whose titles begin with the words *amor*, *amore* or *amour*. National and University Library.

Leta 1754 je začela Dvorna komisija za knjižno cenzuro, ki jo je v procesu sekularizacije cenzure ustanovila Marija Terezija (1717–1780), za boljši nadzor nad uvozom knjig v Habsburško monarhijo izdajati seznam prepovedanih knjig, v poznejših izdajah naslovljen kot *Catalogus librorum a Commissione aulica prohibitorum*. Dunajski indeks je končal dvestoletno univerzalno veljavo rimskega indeksa v avstrijskih deželah. Njegova temeljna usmeritev je bila v skladu z vladaričinimi nazori katoliška in konservativna, delno pa se je prilagajala zmernemu razsvetljenstvu. Cenzorjev niso več najbolj motili versko sporni, predvsem protestantski tiski, temveč politično in moralno sporni tiski, tako da so na indeks uvrstili veliko število najpomembnejših del francoskega, nemškega in angleškega razsvetljenstva, na primer Goethejevega *Wertherja* in več Lessingovih del. Indeks je do vladaričine smrti leta 1780 izšel v štirih izdajah in s sedemnajstimi dopolnilnimi zvezki, vključil pa je povprečno 157 naslovov na leto. Čeprav število prepovedi ni naraščalo enako hitro kot knjižna produkcija, je bil obseg dunajskega indeksa vse večji in je v zadnjih letih vladavine Marije Terezije dosegel obseg rimskega indeksa.

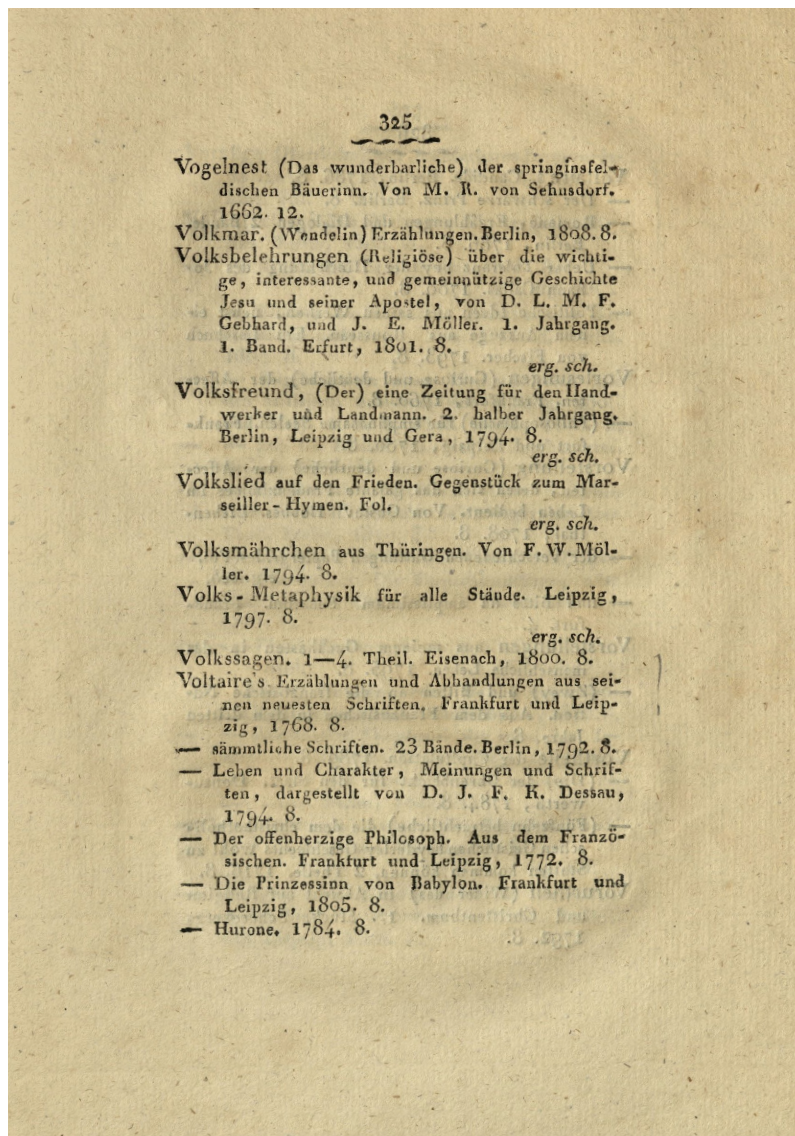
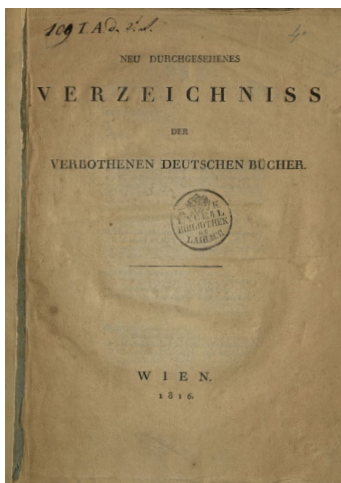
In 1754, the Court Commission for Book Censorship, which was established by Maria Theresa (1717–1780) in the process of secularising censorship, began issuing a list of prohibited books, in later editions entitled *Catalogus librorum a Commissione aulica prohibitorum*, in order to better control the importation of books into the Habsburg Monarchy. The Viennese index ended two hundred years of the universal validity of the Roman index in the Austrian hereditary lands. In accordance with the views of the monarch, the fundamental orientation of the index was Catholic and conservative, although it was partially adapted to the moderate Enlightenment. The censors were no longer primarily disturbed by religiously controversial, especially Protestant printed editions, but rather by politically and morally controversial ones. Thus, a large number of the most important works of the French, German and English Enlightenment were included in the index, such as Goethe's *Werther* and several works by Lessing. By the time of the death of Maria Theresa in 1780, the index had been published in four editions with seventeen supplementary volumes, and included an average of 157 titles per year. Although the number of banned works did not keep pace with book production, the volume of the Viennese index increased constantly and reached the size of the Roman index in the last years of Maria Theresa's reign.

Slovenci in

cesarska cenzura

od Jožefa II.

do prve svetovne vojne

Neu durchgesehenes Verzeichniss der verbotenen deutschen Bücher, 1816. Po nekajletni omilitvi cenzure pod cesarjem Jožefom II. so se na avstrijske sezname prepovedanih knjig spet v večjem številu vrnili razsvetljenski filozofi in literati. Na sliki je stran 325 seznama prepovedanih knjig v nemškem jeziku iz leta 1816, kjer se začanja spisek enajstih izdaj Voltairovih del v nemščini. Narodna in univerzitetna knjižnica.

Neu durchgesehenes Verzeichniss der verbotenen deutschen Bücher, 1816. After several years of easing of censorship under Emperor Joseph II, Enlightenment philosophers and writers returned to the Austrian lists of banned books in greater numbers. Pictured is page 325 of the 1816 list of banned books in German, showing the beginning of a list of eleven editions of Voltaire's works in German. National and University Library.

Po krajši omilitvi cenzure pod cesarjem Jožefom II. so prišli v Habsburški monarhiji spet do večje veljave sezname prepovedanih knjig. Cenzura se je po Napoleonovem porazu in dunajskem kongresu zaradi večje učinkovitosti in preglednosti odpovedala konceptu enega samega, popolnega indeksa in je na podlagi temeljite revizije dotedanjih dovoljenj pripravila sezname prepovedanih del, urejene po jezikih. Najprej je leta 1815 izšel *Catalogo de'libri italiani o tradotti in italiano proibiti negli stati di sua maesta l'Imperatore d'Austria*, ki je vseboval naslove knjig v italijanskem jeziku. Delil jih je na knjige, ki so bile povsem izključene iz prometa, in knjige, za katere je bilo potrebno dovoljenje. Leta 1816 je izšel obsežnejši *Catalogue revu et corrigé des livres prohibés, françois, anglois et latins*, ki je zbral naslove knjig v francoskem, angleškem in latinskem jeziku. Velika večina spornih del je bila sicer v francoščini. Najobsežnejši je bil seznam knjig v nemškem jeziku *Neu durchgesehenes Verzeichniss der verbotenen deutschen Bücher*, prav tako iz leta 1816, ki je – čeprav v drobnem tisku – obsegal kar 350 strani. Cenzura je te sezname štirinajstdnevno oziroma mesečno dopolnjevala s spiski novih prepovedi, ki so jih morale upoštevati tudi javne znanstvene knjižnice v Habsburški monarhiji.

After a brief easing of censorship under Emperor Joseph II, the lists of banned books again became more established in the Habsburg Monarchy. In the interest of greater efficiency and transparency, the censors abandoned the concept of a single, complete index in the period after Napoleon's defeat and the Congress of Vienna. Instead, lists of prohibited works were arranged by language and based on a thorough revision of earlier permissions granted. First, in 1815, the *Catalogo de'libri italiani o tradotti in italiano proibiti negli stati di sua maesta l'Imperatore d'Austria* was published, which contained the titles of books in Italian. The proscribed books were divided into those that were completely excluded from circulation and those that required permission. In 1816, the more extensive *Catalogue revu et corrigé des livres prohibés, françois, anglois et latins* was published, which encompassed book titles in French, English and Latin, although the vast majority of the contentious works were in French. However, the most extensive index was the list of books in German, *Neu durchgesehenes Verzeichniss der verbotenen deutschen Bücher*, also from 1816. Despite the small size of the printed text, it still comprised some 350 pages. These indexes were supplemented on a fortnightly or monthly basis with lists of new prohibitions, with which public scientific libraries in the Habsburg Monarchy were obliged to comply.

Slovinci in

cesarska cenzura

od Jožefa II.

do prve svetovne vojne

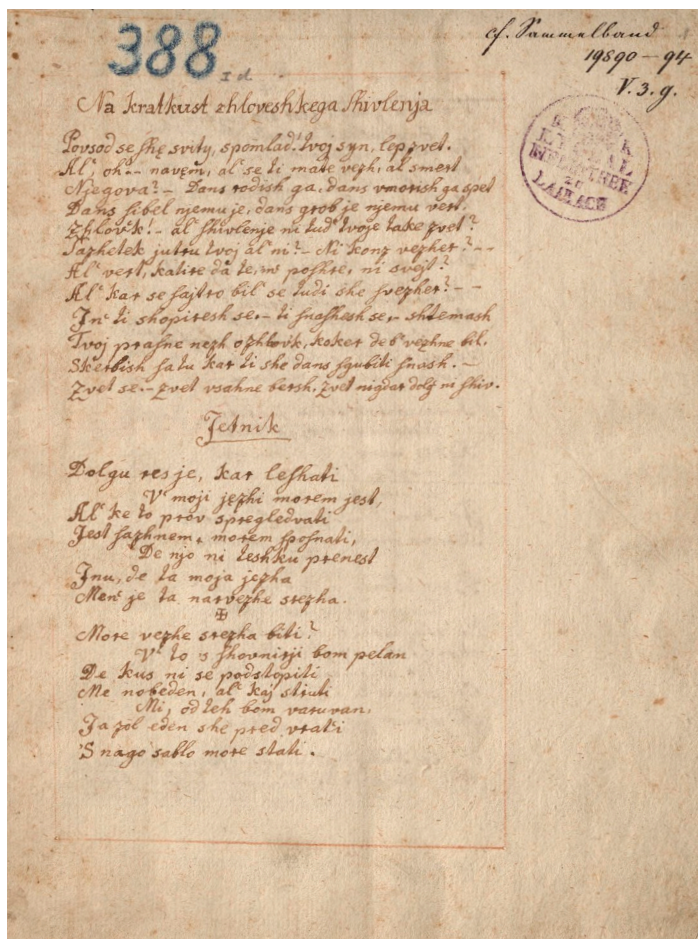
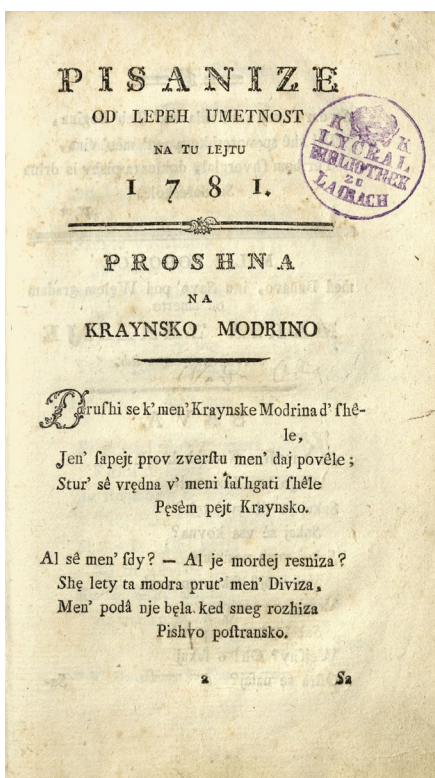

Prezgodnji konec *Pisanic*, prvega slovenskega pesniškega almanaha

The Premature End of *Pisanice*, the First Slovenian Poetry Almanac

2

MARIJAN DOVIČ

Levo: Naslovna stran zadnje, tretje številke *Pisanic* iz leta 1781, s prvo stranjo Vodnikove pesmi »Prošnja na kranjsko modrino«. Narodna in univerzitetna knjižnica.

Desno: Prva stran rokopisa s poezijo Feliksa Deva, del gradiva, ki bi najverjetneje izšlo v četrtem zvezku almanaha *Pisanice*. Narodna in univerzitetna knjižnica, Ms 388.

Left: The title page of the third and final issue of *Pisanice* (Writings) from 1781, with the first page of Vodnik's poem *Prošnja na Kranjsko modrino* (A Request for the Carniolan Muse). National and University Library.

Right: The first page of a manuscript with poetry by Felix Deva, which formed part of the material that would most likely have been published in the fourth volume of the almanac *Pisanice*. National and University Library, Ms 388.

Posvetna poezija v slovenščini se začneja z almanahom *Pisanice od lepib umetnosti*, ki jih je pesniško najbolj zaznamoval bosonogi avguštinec Anton Feliks Dev (1732–1786). Po uspešni izdaji treh letnikov (1779–1781) so *Pisanice* nehale izhajati, čeprav se je ohranilo precej rokopisnega gradiva, ki kaže, da so pisaničarji v predalih imeli še veliko pesmi. Eden izmed razlogov za konec izhajanja naj bi bila odtegnitev podpore s strani neznanega mecena – ta bi utegnil biti premožni ljubljanski baron Žiga Zois. Umiku njegove podpore bi v tem primeru lahko botrovalo zaostrovanje spora med Zoisom in Pohlinovim meniškim krogom, ki mu je pripadal tudi Dev. Drugi možen razlog za to, da četrti zvezek *Pisanic* ni izšel, je zakon o reformi cenzure, ki je nadzor nad izdajanjem knjig centraliziral na Dunaju. V kranjski cenzurni komisiji so namreč pisaničarji imeli oporo vsaj pri grofu Janezu Nepomuku Edlingu, toda odlok 11. junija 1781 je odpravil pokrajinske cenzurne komisije in dovolil lokalno cenzurirati le letake, molitvenike in časopise, medtem ko so morali rokopisi knjig po novem brez izjeme na Dunaj. Prav mogoče je torej, da je tudi zaostrovanje cenzurnih predpisov pomagalo zadušiti prvi slovenski pesniški almanah.

Secular poetry in Slovenian begins with the almanac *Pisanice od lepib umetnosti*, which, in terms of poetry, was most marked by the Discalced Augustinian Anton Feliks Dev (1732–1786). After the successful publication of three annual volumes (1779–1781), the publication of *Pisanice* ceased. A significant quantity of manuscript material has nonetheless been preserved, indicating that the writers of *Pisanice* still had many poems in their drawers. One of the reasons for the termination of publication is thought to be the withdrawal of support from an unknown patron, possibly Ljubljana's wealthy Baron Žiga Zois. If this is accurate, the withdrawal of his support could have been caused by a conflict between Zois and Pohlin's monastic circle, to which Dev also belonged. Another possible explanation for the failure to publish the fourth volume of *Pisanice* is the censorship reform law, which centralised the control over book publishing in Vienna. In the Carniolan Censorship Commission, writers at least enjoyed the support of Count Janez Nepomuk Edling, but a decree dated 11 June 1781 abolished provincial censorship commissions and allowed local censorship only of leaflets, prayer books and newspapers, while book manuscripts had to go to Vienna, without exception. It is therefore quite possible that the tightening of censorship regulations also contributed to the stifling of the first Slovenian poetry almanac.

Slovinci in

cesarska cenzura

od Jožefa II.

do prve svetovne vojne

Anton Tomaž Linhart in njegove »sitnosti s cenzuro«

Anton Tomaž Linhart and His 'Annoyance with Censorship'

3

MONIKA DEŽELAK TROJAR

Anton Tomaž Linhart, *Miss Jenny Love*, 1780 (naslovnica). Linhartov dramski prvenec v nemščini je nastal jeseni 1779, v sklepnem delu njegovega skoraj dveletnega bivanja na Dunaju. Po posredovanju prijatelja grofa Janeza Nepomuka Edlinga in najverjetneje tudi iz strahu pred cenzuro je drama izšla v Augsburgu. Okoli velike noči leta 1780 jo je natisnil tamkajšnji tiskar Conrad Heinrich Stage. Narodna in univerzitetna knjižnica.

Anton Tomaž Linhart, *Miss Jenny Love*, 1780 (cover). Linhart's first drama in German was written in the autumn of 1779, towards the end of his almost two-year sojourn in Vienna. After the intervention of a friend Count Janez Nepomuk Edling, and most probably out of fear of censorship, the drama was published in Augsburg. It was printed around Easter of 1780 by the local printer Conrad Heinrich Stage. National and University Library.

Anton Tomaž Linhart (1756–1795) je svoj nemški dramski prvenec tiskal v Augsburgu. Na njegov strah pred cenzuro in preostro kritiko poleg izbire kraja tiska namiguje tudi dejstvo, da se niti na naslovnico niti pod posvetilo drame Janezu Nepomuku Edlingu ni podpisal s polnim imenom in priimkom. Literarna zvrst in snov ter odločitve za nemščino razkrivajo Linhartove velike literarne ambicije. Njegova pisma Martinu Kuraltu dajejo lažen vtis, da se je pri snovanju zgledoval predvsem pri Shakespearju, v resnici pa sta nanj najmočnejše vplivala dramatika Gotthold Ephraim Lessing in Friedrich Maximilian Klingler. Ista pisma pričajo, da je bil Linhart sprva na svojo dramo zelo ponosen, pozneje pa se je njegovo navdušenje nad njo nekoliko ohladilo. Pisma so dragocena tudi zato, ker je na njihovi podlagi mogoče rekonstruirati časovnico nastanka in tiskanja tragedije, potrjujejo pa tudi Linhartov strah pred cenzuro. Z izbiro kraja tiska se je uspešno izognil cenzuri pred tiskom, upravičeno pa je lahko računal na težave ob vnosu večjega števila knjig na ozemlje avstrijskega cesarstva. S tiskarjem sta zato v izogib preveč bližnjim srečanjem s cenzuro knjige v javnost pošiljala po čim varnejših in zanesljivejših poteh.

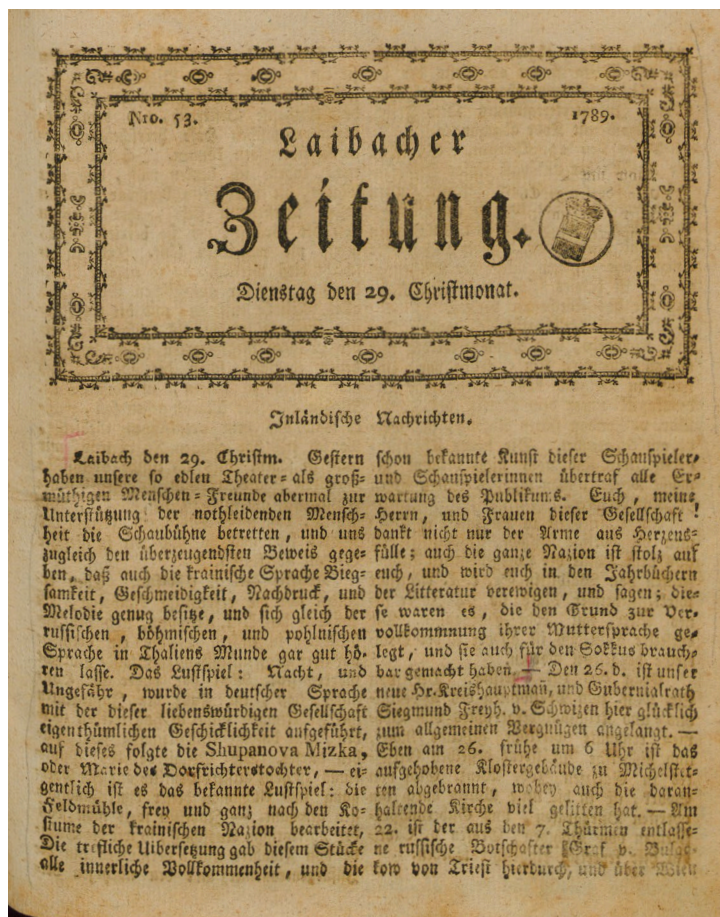
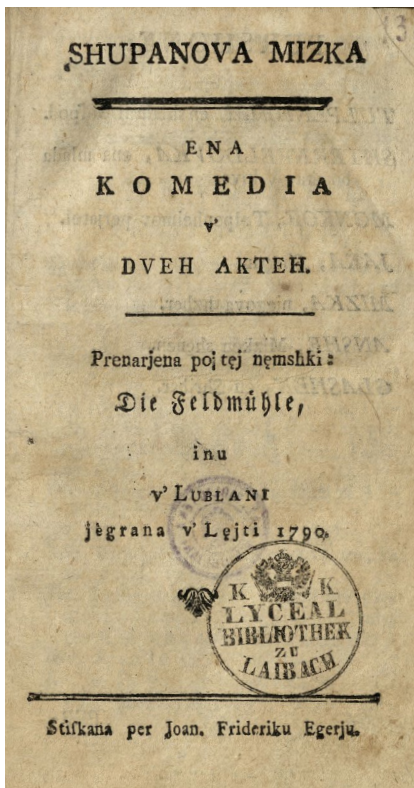
Anton Tomaž Linhart (1756–1795) printed his first German-language drama in Augsburg. His fear of censorship and harsh criticism is evidenced not only by his choice of place of publication, but also by the fact that he did not divulge his full name on the cover, nor under his dedication of the play to Count Janez Nepomuk Edling. The literary genre of the work and its content, as well as the choice of the German language, reveal Linhart's great literary ambitions. His letters to Martin Kuralt give the misleading impression that he was inspired mainly by Shakespeare, whereas in reality he was most influenced by the playwrights Gotthold Ephraim Lessing and Friedrich Maximilian Klingler. The same letters bear witness to the fact that Linhart was initially very proud of his drama, but his enthusiasm later cooled somewhat. The letters have further value because they enable us to reconstruct the timeline of the creation and printing of the tragedy, while also confirming Linhart's fear of censorship. His selection of the place of publication enabled Linhart to successfully avoid the pre-censorship procedure, but he could rightfully have expected problems when importing a large number of books into the territory of the Austrian Empire. In cooperation with the printer, he therefore conveyed the books to the public via the safest and most reliable routes in order to avoid a close encounter with censorship.

Slovinci in

cesarska cenzura

od Jožefa II.

do prve svetovne vojne

Levo: Anton Tomaž Linhart, *Županova Micka*, 1789/1790 (naslovnica). Linhartova prva slovenska veseloigra *Županova Micka* predstavlja temeljni kamen slovenskega posvetnega gledališča. Linhart jo je priredil po nemško pisani *Die Feldmühle* (1777) in jo natisnil pri ljubljanskem tiskarju Janezu Frideriku Egerju. Sodeč po oglasu ljubljanskega knjigarnarja Korna je v tisku izšla že pred 19. decembrom 1789. Podatek o uprizoritvi v Ljubljani je le delno pravilen, saj je bila v stanovskem gledališču uprizorjena že 28. decembra 1789, drži pa, da so jo vnovič uprizorili kmalu po novem letu 1790. Narodna in univerzitetna knjižnica.

Desno: Prva recenzija *Županove Micke* na naslovni strani *Laibacher Zeitung* 29. decembra 1789. Pomembnost uprizoritve poudarja dejstvo, da je recenzija dobila prvo mesto med novicami prejšnjega dne. Narodna in univerzitetna knjižnica.

Left: Anton Tomaž Linhart, *Županova Micka* (Micka, the Mayor's Daughter), 1789/1790 (cover). Linhart's first Slovenian comedy *Županova Micka* represents a cornerstone of Slovenian secular theatre. Linhart adapted it from the German-language work *Die Feldmühle* (1777) and it was printed by the Ljubljana printer Janez Friderik Eger. Judging by an advertisement of the Ljubljana bookseller Korn, it was published before 19 December 1789. The information about the performance in Ljubljana is only partially correct, as it had already been staged in the Estates Theatre on 28 December 1789. It is, however, true that it received another performance shortly after New Year 1790. National and University Library.

Right: The first review of *Županova Micka* on the front page of the newspaper *Laibacher Zeitung* dated 29 December 1789. The importance of the performance is emphasised by the fact that the review was given first place among the news of the previous day. National and University Library.

Linhart je že med pisanjem veseloigre *Županova Micka* računal, da bo moralo besedilo skozi postopek dvostopenjske cenzure: da bo potrebovalo tako dovoljenje za tisk kot tudi za uprizoritev. Strah pred cenzurnimi mlini je bil v poostrenih političnih razmerah, ki jih je povzročila francoska revolucija, še toliko bolj upravičen. Ker se doslej ni našel noben arhivski zapis v zvezi s cenzurnimi postopki Linhartovih dram, je naše sklepanje o poteku cenzure zgolj hipotetično. Alfonz Gspan je predvideval, da *Županova Micka* enako kot pred tem njena predloga, veseloigra Josepha Richterja, *Die Feldmühle* (natisnjena in uprizorjena na Dunaju leta 1777), ni imela težav z dunajsko cenzuro. Sklepal je, da jo je Linhart oddal v pregled cenzurni komisiji pod vodstvom Franza Karla von Hägelina septembra 1789 in že oktobra dobil tako dovoljenje za tisk kot za uprizoritev. Premieri veseloigre 28. decembra 1789 je takoj naslednji dan sledila tudi že prva nadvse naklonjena recenzija, ki je uvodoma poudarila, da je ta predstava pokazala, da tudi slovenski («kranjski») jezik premore vse potrebne lastnosti (gibčnost, prožnost, moč in blagolasnost) za vstop na dramski oder. Iz besed veje narodni ponos in prepričanje, da predstava pomeni pomemben mejnik v slovenski literaturi. Avtor recenzije bi lahko bil Linhartov zaščitnik baron Žiga Zois, morebiti pa jo je napisal celo Linhart sam.

Already when writing the comedy *Županova Micka*, Linhart had been aware that the text would have to go through a two-stage censorship process: it would need separate permission for both printing and staging. His fear of the censorship mills was all the more justified due to the heightened political tensions brought about by the French Revolution. Since no archival record has yet been found regarding the censorship procedures of Linhart's dramas, our conclusions in this regard are purely hypothetical. Alfonz Gspan assumed that *Županova Micka* did not encounter problems with the Viennese censors, as the work on which it was based, Joseph Richter's comedy *Die Feldmühle* (printed and performed in Vienna in 1777) had also been approved. He concluded that Linhart submitted it for review to the censorship commission headed by Franz Karl von Hägelin in September 1789, and received permission for both printing and staging as early as in October. The premiere of the comedy was given on 28 December 1789, and was followed the very next day by the first highly favourable review. In its introduction, the review emphasised that the performance of Linhart's play demonstrated that the Slovenian ('Carniolan') language has all the necessary qualities (nimbleness, flexibility, strength and eloquence) to take its place on the drama stage. These words gave rise to national pride and helped spurn the belief that the play marks an important milestone in Slovenian literature. The author of the review may have been Linhart's patron Baron Žiga Zois, or possibly even Linhart himself.

Slovinci in

cesarska cenzura

od Jožefa II.

do prve svetovne vojne

Levo: Anton Tomaž Linhart, *Ta veseli dan ali Matiček se ženi*, 1790 (naslovnica). Svojo drugo, daljšo in tudi vsebinsko bolj dodelano veseloigro je Linhart začel pisati kmalu po uspešni uprizoritvi *Županove Micke*. Iz naslovnice izvemo, da jo je leta 1790 natisnil pri tiskarju Ignacu Kleinmayerju, odrsko oživitev pa je najverjetneje preprečila omemba Beaumarchaisovega imena in njegove na odrih avstrijskega cesarstva nezaželene predstave *La Folle Journée, ou le Mariage de Figaro*. Narodna in univerzitetna knjižnica.

Desno: Naslovna stran glasbene spremljave, ki jo je Janez Krstnik Novak napisal za uprizoritev veseloigre *Ta veseli dan ali Matiček se ženi*. Narodna in univerzitetna knjižnica, M tre Novak, J. K. Figaro.

Left: Anton Tomaž Linhart, *Ta veseli dan ali Matiček se ženi* (That Happy Day, or Matiček's Wedding), 1790 (cover). Soon after the successful staging of *Županova Micka*, Linhart started writing his second comedy, which was longer and more elaborate in terms of content. We learn from the cover that it was printed by Ignac Kleinmayer in 1790. However, the staging of the comedy was most likely prevented by the mention of Beaumarchais's name and his play *La Folle Journée, ou le Mariage de Figaro*, which was unwelcome on the stages of the Austrian Empire. National and University Library.

Right: Title page of the incidental music written by Janez Krstnik Novak for the staging of the play *Ta veseli dan ali Matiček se ženi*. National and University Library, M tre Novak, J. K. Figaro.

Zaradi razvpite francoske predloge, ki je kar šest let čakala na dovoljenje za uprizoritev (napisana 1778, uprizorjena 1784), je lahko Linhart na zaplete s cenzuro računal že v fazi snovanja. Čeprav se je trudil omiliti družbenokritične osti francoske predloge, se jim kljub priredbi oz. »ponašitvi« ni hotel odpovedati v celoti. Ker se tudi za to dramo dokumenti cenzurne komisije niso ohranili, lahko le domnevamo, da se je v vlogi cenzorja vnovič znašel Franz Karl von Hägelin. Konservativni gledališki cenzor je pod vplivom razburjenja nad nemškim prevodom zloglasnega izvirnika, ki je seglo vse do cesarja Jožefa II., leta 1785 uprizoritev prepovedal, tisk pa vseeno odobril. Podobna usoda je v avstrijskem cesarstvu verjetno doletela tudi vse druge prevode in predelave istega dela. Niti v slovenščino »zakodirana« in v tedanjo slovensko stvarnost »preoblečena« Linhartova priredba se očitno ni mogla skriti budnemu Hägelinovemu očesu. Povsem dovolj je bilo, da se je na naslovnici pojavilo Beaumarchaisovo ime in prepovedani naslov. Ohranjena scenska glasba, ki jo je za uprizoritev *Matička* pripravil Janez Krstnik Novak, potrjuje, da so bile priprave na uprizoritev veseloigre v polnem teku. Kljub vsem prizadevanjem *Matiček* na oder ni smel. Prvič je bil uprizorjen šele 6. januarja leta 1848 v Novem mestu. Premieri je sledilo več ponovitev, ki so bile sprva tiha »uvertura«, potem pa vse bolj zgovoren odmev marčne revolucije.

Slovinci in

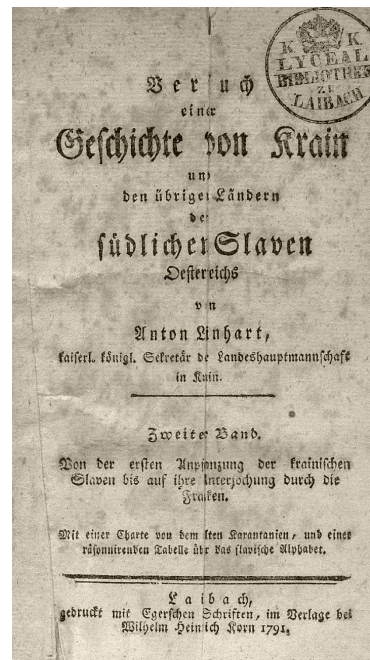
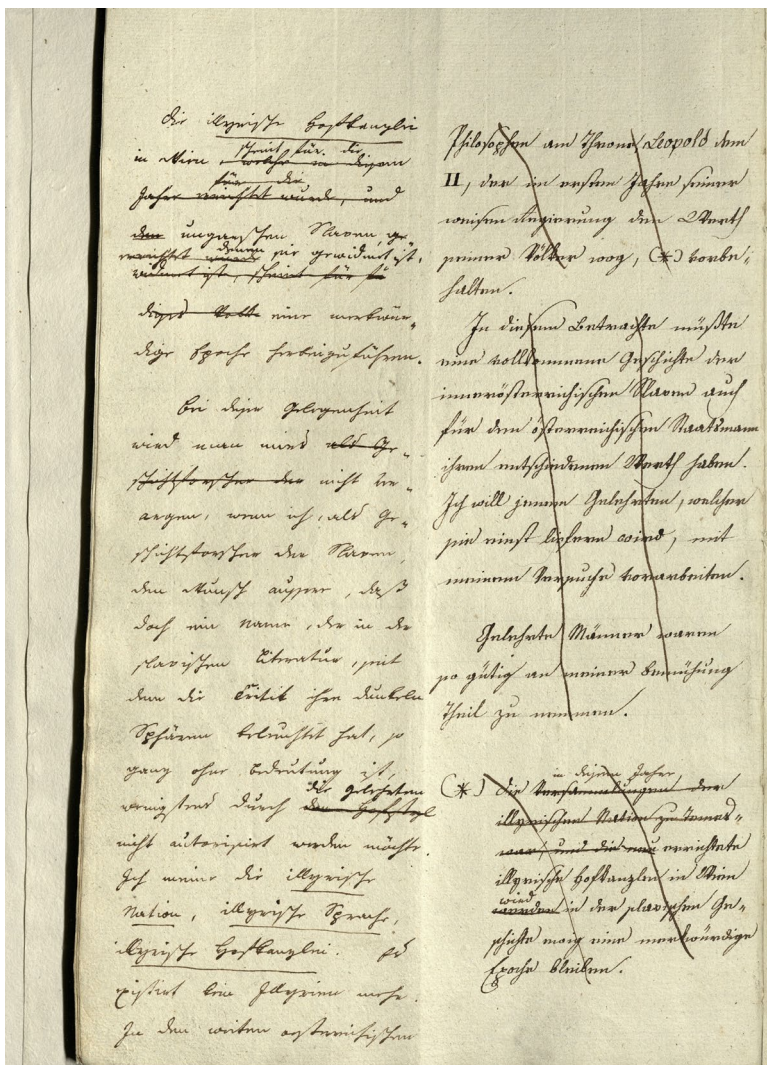
cesarska cenzura

od Jožefa II.

do prve svetovne vojne

The infamous French play on which Linhart based his second comedy had to wait six years for permission to be staged (written in 1778, staged in 1784), so even as he planned his work the Slovenian writer must have been aware that he would encounter complications with censorship. Although he tried to mollify the socially critical elements of Beaumarchais's play, he did not want to renounce them completely, despite his reworking or 'domestication' of the original. Since the documents of the censorship commission have not been preserved for this drama either, we can only assume that Franz Karl von Hägelin once again found himself in the role of censor. Influenced by the uproar over the German translation of the infamous original, which had even come to the attention of Emperor Joseph II, the conservative theatre censor banned the performance in 1785, but he nonetheless approved the printing. All of the other translations and adaptations of the same work probably met a similar fate in the Austrian Empire. Even Linhart's adaptation, which was 'encoded' in Slovenian and 'disguised' in the Slovenian reality of the time, apparently could not escape Hägelin's vigilant eye. It was enough that Beaumarchais's name and the forbidden title appeared on the cover. The extant incidental music that was prepared by Janez Krstnik Novak for *Matiček* confirms that preparations for the performance of the comedy were well underway. Despite all efforts, however, *Matiček* was not allowed to go on stage. It was performed for the first time only on 6 January 1848 in Novo Mesto. The premiere was followed by several repeat performances, which were initially a quiet 'overture' to the March Revolution and subsequently an increasingly eloquent echo.

Levo: Anton Tomaž Linhart, *Versuch einer Geschichte von Krain und den übrigen Ländern der südlichen Slaven Oesterreichs*, tiskarsko-cenzurni rokopis («Vorrede», str. 3v). Prvi zvezek Linhartovega *Poskusa težav s cenzuro* ni imel in je izšel že leta 1788. Drugi zvezek je zaradi cenzorjevega sklepa cenzorja »omissis deletis imprimatur« šel v tisk šele leta 1791. Največ črtanj in popravkov je doživel *Predgovor*, popravljena pa so bila tudi nekatera druga poglavja. Narodna in univerzitetna knjižnica, Ms 345, str. 2v.

Desno: Naslovnica cenzuriranega drugega zvezka Linhartove zgodovine, natisnjene pri tiskarju Kornu konec leta 1791. Narodna in univerzitetna knjižnica.

Left: Anton Tomaž Linhart, *Versuch einer Geschichte von Krain und den übrigen Ländern der südlichen Slaven Oesterreichs*, print-censored manuscript («Vorrede», p. 3v). The first volume of Linhart's *Versuch* did not have problems with censorship and was published as early as 1788. However, the second volume was only published in 1791 due to the censor's decision *omissis deletis imprimatur*. The most deletions and corrections were in the *Predgovor* (Preface), while certain other chapters were also corrected. National and University Library, Ms 345, p. 3v.

Right: Cover of the censored second volume of Linhart's history, printed by the printer Korn in late 1791. National and University Library.

Čeprav je Linharta cenzura skrbela že ob pripravljanju prvega zvezka *Poskusa*, je ta brez kakršnih koli težav dobil »admittitur« cenzorja Constantina Franza von Kauza. Pri snovanju drugega zvezka je Linhart v pismu Karlu Gottlobu Antonu nad cenzurnim pritiskom tožil že jeseni 1790, še pred uradno oddajo rokopisa cenzurni komisiji, do katere je prišlo 31. januarja naslednje leto. Cenzor Hoffinger je odločitev »omissis deletis imprimatur« sprejel 7. februarja 1791. V pismu istemu naslovniku 8. marca 1791 je Linhart zapisal, da sta največ popravkov utrpeli poglavji *Verstvo* in *Hierarhija* ter da se bo v zvezi s tem pritožil na dvor. Iz pisma z dne 9. julija 1792 pa nato izvemo, da je bil drugi zvezek v vmesnem času uspešno natisnjen. Primerjava rokopisno-cenzurnega in natisnjene izvoda pokaže, da je bil največ črtanj deležen predgovor, popravljeni pa so bili tudi nekateri drugi odlomki, vendar pa je iz prečrtanih mest težko ugotoviti, ali jih je črtal cenzor ali Linhart sam. Večina popravkov iz rokopisne predloge je bila v tisku upoštevana, begajo pa nekatera mesta, ki so bila v rokopisu prečrtana in popravljena, v tisku pa natisnjena v drugačni obliki. Ob tem se zastavlja vprašanje, ali so ti popravki nastali po Linhartovi uspešni pritožbi na dvor (v kolikor se je res odločil zanjo) ali pa so morda k blazitvi cenzurnega pritiska pripomogla njegova ugledna in številčna poznanstva, ki so mu omogočila vzpon po uradniški lestvici.

Although Linhart was worried about censorship even during the preparation of the first volume of *Poskus*, it received the judgement *admittitur* from censor Constantin Franz von Kauz without any problems. When preparing the second volume, however, Linhart complained about censorship pressure in a letter to Karl Gottlob Anton as early as in the autumn of 1790, even before the official submission of the manuscript to the censorship commission on 31 January the following year. Censor Hoffinger returned the decision *omissis deletis imprimatur* on 7 February 1791. In a letter to the same addressee on 8 March 1791, Linhart reported that the chapters *Verstvo* (Religion) and *Hierarhija* (Hierarchy) had suffered the most corrections and that he would appeal to the court in this regard. From a letter dated 9 July 1792, we nonetheless learn that the second volume had been successfully printed in the meantime. A comparison of the censored manuscript and the printed version shows that the preface was subject to the most deletions, while some other passages were also corrected. However, it is difficult to determine from the crossed-out passages whether they were deleted by the censor or by Linhart himself. Most of the corrections inscribed in the manuscript were taken into account in printing, but there are some passages that were crossed out and corrected in the manuscript, but printed in a different form. The question therefore arises as to whether these corrections were made after Linhart's successful petition to the court (if he did in fact go ahead with this) or whether his prominent and numerous acquaintances, who had enabled him to climb the official ladder, helped to alleviate the censor's pressure.

Slovinci in

cesarska cenzura

od Jožefa II.

do prve svetovne vojne

Valentin Vodnik pod budnim očesom avstrijskega in francoskega orla

Valentin Vodnik under the Watchful Eye of the
Austrian and French Eagle

4

LUKA VIDMAR

Lublanske novice, 1797–1800. Na sliki je naslovnica prve številke prvega slovenskega časopisa z dne 4. januarja 1797. Zadnja številka je izšla 27. decembra 1800. Naslovnico oziroma prvo stran je – značilno za avstrijsko časopisje – krasil cesarski grb (dvoglavi orel). Spodaj so bili podatki o kraju izhajanja (Ljubljana) ter izdajatelju in tiskarju (Janez Friderik Eger). Narodna in univerzitetna knjižnica.

Lublanske novice (Ljubljana News), 1797–1800. Pictured is the cover of the first issue of the first Slovenian newspaper from 4 January 1797. The last issue was published on 27 December 1800. As was typical of Austrian newspapers, the cover, or rather the front page, was adorned with the imperial coat of arms (a double-headed eagle). Below was information about the place of publication (Ljubljana) and the publisher and printer (Janez Friderik Eger). National and University Library.

Leta 1797 je začel ljubljanski tiskar Janez Friderik Eger tiskati in izdajati *Lublanske novice*, prvi časopis v slovenskem jeziku. Podvig je ogrožala huda konkurenca časopisov v nemškem jeziku: v času *Lublanskih novic* je v Ljubljani izhajal uveljavljen časopis *Laibacher Zeitung*, dva druga časopisa sta ugasnila, eden pa se je pojavil na novo. Glavni urednik in avtor *Lublanskih novic* je bil do leta 1799 Valentin Vodnik (1758–1819). Časopis je običajno izhajal na osmih straneh, do sredine leta 1798 po dve številki na teden, nato do konca po ena številka na teden. Praviloma je najprej poročal o političnih, dvornih in vojaških dogodkih na Dunaju, drugje v Habsburški monarhiji in po svetu, pri čemer je moral Vodnik povzemati cenzurirani dunajski časopis *Wiener Zeitung*. Bolj proste roke je imel pri neproblematičnih domačih novicah in leposlovnih prispevkih. Cenzura sicer ni povzročila neuspeha časopisa, je pa k temu posredno prispevala: ker je moral Vodnik prevajati uradne vesti iz nemščine v slovenščino, so bile te v času objave že zastarele. Meščani časopisa niso bili pripravljene kupovati samo zaradi jezika (tako ali tako so bili bolj vajeni časopisja v nemščini), za podeželje pa je bil prezahteven. Branost *Lublanskih novic* je ostala majhna: v prvem letu so imele 33 naročnikov, njihova največja naklada pa je bila 100 izvodov.

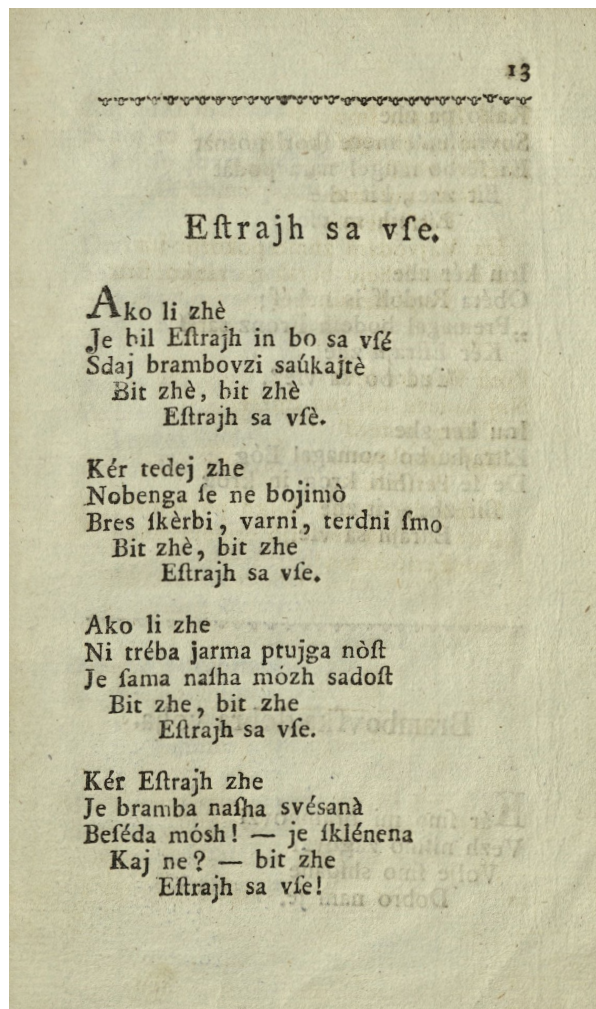
In 1797, the Ljubljana printer Janez Friderik Eger began printing and publishing *Lublanske novice*, the first newspaper in the Slovenian language. The venture was threatened by fierce competition from German-language newspapers: during the time of *Lublanske novice*, the well-established newspaper *Laibacher Zeitung* was being published in Ljubljana, while two other newspapers went out of print. Until 1799, the chief editor and principal author of *Lublanske novice* was Valentin Vodnik (1758–1819). The newspaper was usually published on eight pages, with two issues per week until mid 1798, and then one issue per week until the last issue in 1800. As a rule, it first reported on political, court and military events in Vienna, elsewhere in the Habsburg Monarchy and around the world, with Vodnik having to summarise the censored Viennese newspaper *Wiener Zeitung*. He did, however, have a freer hand with the publication of unproblematic local news and literary contributions. Although censorship did not directly bring about the newspaper's failure, it was a contributing factor: since Vodnik had to translate official news from German to Slovenian, it was already out of date by the time of publication. The townspeople were not prepared to buy the newspaper just because it was in Slovenian (they were more used to newspapers in German anyway), and it was too demanding for rural readers. The readership of *Lublanske novice* therefore remained small: in the first year, it had 33 subscribers, and its peak circulation was 100 copies.

Slovinci in

cesarska cenzura

od Jožefa II.

do prve svetovne vojne

Valentin Vodnik, *Pesmi za brambovce*, 1809. Cenzura ni opazila na videz nepomembnega detajla, da je Vodnik pri prevajanju Collinove pesmi iz nemščine naslov in ponavljajoče se geslo »Oesterreich über Alles« spremenil v »Estrajh za vse«. Spremembo sta, nasprotno, takoj opazila Jernej Kopitar in Žiga Zois. Na sliki je stran 13 z začetkom pesmi »Estrajh za vse«. Narodna in univerzitetna knjižnica.

Valentin Vodnik, *Pesmi za brambovce* (Poems for Militiamen), 1809. The censor failed to notice one seemingly insignificant detail: when translating Collin's poem from German, Vodnik changed the title and the repeated motto *Oesterreich über Alles* to *Estrajh za vse* (Austria for Everyone). Jernej Kopitar and Žiga Zois, on the other hand, noticed the change immediately. Pictured is page 13, with the beginning of the poem *Estrajh za vse*. National and University Library.

Valentinu Vodniku so avstrijske oblasti, ki so se pripravljale na novo vojno s Francijo, na začetku leta 1809 naročile, naj prevede v slovenščino pesmi za brambovce Heinricha Josepha von Collina. Vodnik je v izdajo poleg prevodov štirih pesmi iz Collinove zbirke *Lieder Oesterreichischer Wehrmänner*, objavljene leta 1809 na Dunaju, vključil še prevod pesmi »Lied auf die Landwehr« Josepha Richterja. Izvirniki, prežeti z dinastično ideologijo in avstrijskim patriotizmom, so bili objavljeni s podporo oblasti, tudi cenzure, zato Vodnik ni mogel pričakovati težav pri izdaji njihovih prevodov. Najbrž si je zato dovolil nekaj pomenljivih sprememb. V pesmi »Estrajh za vse« je z zamenjavo predloga v naslovu in besedilu spremenil poanto izvirnika »Oesterreich über Alles« in tako poudaril vizijo Avstrije kot države, (enako) pravične do vseh svojih ljudstev. V prevodu pesmi »Wehrmannslust« pa je dodal kitico, ki v duhu preroda govori o obrambi naravnih meja Slovencev: »Drava čigava je? / Soča čigava je / Ih bomo varvali / Kdo jih če pit.« Spremembe nato res niso pritegnile pozornosti cenzure, najbrž tudi zaradi naglice, v kateri je bilo treba natisniti zbirko, saj je vojna izbruhnila že 10. aprila 1809.

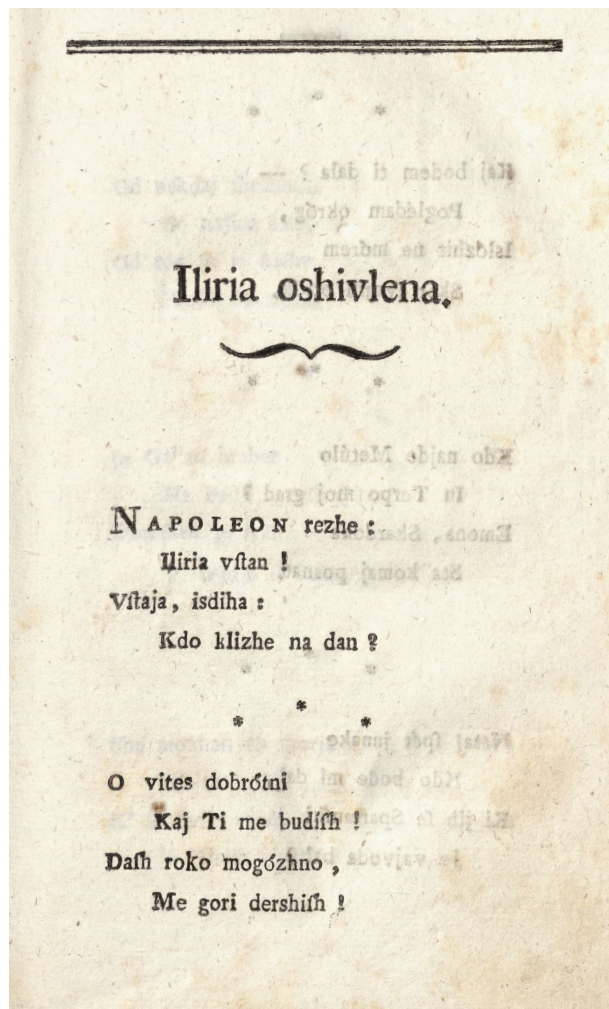
When preparing for a new war with France at the beginning of 1809, the Austrian authorities commissioned Valentin Vodnik to translate Heinrich Joseph von Collin's poems for militiamen into Slovenian. In addition to the translations of four poems from Collin's collection *Lieder Oesterreichischer Wehrmänner*, published in Vienna in 1809, Vodnik also included a translation of Joseph Richter's *Lied auf die Landwehr* in the edition. The originals, which were imbued with dynastic ideology and Austrian patriotism, were published with the support of the authorities, including the censor, so Vodnik could not have anticipated any problems in publishing the translations. That is probably why he allowed himself some telling changes. In the poem translated as *Estrajh za vse* (Austria for Everyone), he changed the point of the original *Oesterreich über Alles* and thus emphasised a vision of Austria as a country that is (equally) fair to all of its peoples. In the translation of the poem *Wehrmannslust*, he added a stanza that, in the spirit of revival, speaks of the defence of the natural borders of the Slovenian people: "Whose is the Drava River? / Whose is the Soča River? / We will protect them / Who will drink from them?" The changes did not attract the attention of the censor, probably partly due to the haste with which the collection had to be printed, as war broke out on 10 April 1809.

Slovinci in

cesarska cenzura

od Jožefa II.

do prve svetovne vojne

Valentin Vodnik, »Iliria oživljena«, 1811. Na sliki je začetek pesmi, ki je bila natisnjena na osmih straneh za predgovorom v Vodnikovi slovnici *Pismenost ali Gramatika*, napisani za poučevanje slovenščine v osnovnih šolah Ilirskih provinc. Pesem je bila 31. julija 1811 – skupaj z Vodnikovim prevodom v latinščino – ponatisnjena v uradnem glasilu Ilirskih provinc *Télégraphe officiel*. Narodna in univerzitetna knjižnica.

Valentin Vodnik, *Iliria oživljena* (Illyria Revived), 1811. Pictured is the beginning of a poem that was printed on eight pages after the preface in Vodnik's grammar *Pismenost ali Gramatika*, which was written for teaching Slovenian in the primary schools of the Illyrian provinces. Together with Vodnik's translation into Latin, the poem was reprinted on 31 July 1811 in the official bulletin of the Illyrian provinces, *Télégraphe officiel*. National and University Library.

Vodnikova pesem »Ilirija oživljena«, ki slavi Napoleonovo ustanovitev Ilirskih provinc, je francoskim oblastem ustrezala podobno kot avstrijskim oblastem Vodnikovi prevodi brambovskih pesmi, zato sprva ni imela težav s cenzuro. V glasilu *Télégraphe officiel* je njene odlike pohvalil uredniški komentar v francoščini. Po propadu Ilirskih provinc in vrnitvi Avstrije pa je postala moteča. Prav zaradi nje (in domnevne članstva v prostozidarski loži) je cesar Franc I. Vodnika prisilno upokojil oziroma izključil iz šolstva in mu tako zaprl vrata do nove katedre za slovenščino na ljubljanskem liceju. Pomagati ni mogel niti Žiga Zois, ki je maja 1816 v pogovoru z Metternichom zmanjševal frankofilski značaj »Ilirije oživljene«, v njej poudarjal predvsem navdušenje za slovenstvo in se zavzel za Vodnikovo imenovanje za profesorja slovenščine. Septembra istega leta je ministru na Dunaj najbrž poslal Vodnikov rokopis »Ilirije oživljene«, njen latinski prevod in novo pesem s prohabsburškim sporočilom – »Ilirijo zveličano«. Toda cesar si ni premislil, anatema, ki je doletela pesem, pa je obstala do marčne revolucije. »Ilirijo oživljeno« so odstranili iz izvodov Vodnikove slovnice, ki so jih še naprej uporabljali v šolstvu. Prav tako po odločitvi notranjega ministra Josefa Sedlnitzkega ni smela biti objavljena v izdaji Vodnikovih pesmi, ki jo je leta 1840 pripravil Andrej Smole.

Vodnik's poem *Ilirija oživljena* (Illyria Revived), which celebrates Napoleon's establishment of the Illyrian provinces, suited the French authorities just as Vodnik's translations of the militia poems had suited the Austrian authorities, so there were initially no problems with censorship. A French-language editorial in the bulletin *Télégraphe officiel* even praised the qualities of the poem. After the collapse of the Illyrian provinces and their return to Austria, however, the poem became problematic. It was in fact due to this poem (and its author's alleged membership of a Masonic lodge) that Emperor Franz I forced Vodnik into retirement and excluded him from teaching, thus preventing him from obtaining the new Slovenian language chair at the Ljubljana Lyceum. This situation persisted despite the efforts of Žiga Zois, who, in a conversation with Foreign Minister Metternich in May 1816, downplayed the Francophile character of *Ilirija oživljena*, instead emphasising its enthusiasm for everything Slovenian, and argued for Vodnik's appointment as a professor of Slovenian. In September of the same year, Zois probably sent the minister in Vienna Vodnik's manuscript of *Ilirija oživljena*, its Latin translation and a new poem with a pro-Habsburg message, *Ilirija zveličana* (Illyria Redeemed). The Emperor did not, however, change his mind, and the anathema that befell the original poem remained until the March Revolution. *Ilirija oživljena* was removed from copies of Vodnik's grammar, which continued to be used in schools. Moreover, based on a decision of the Minister of the Interior, Josef Sedlnitzky, the poem was not allowed to be published in an edition of Vodnik's poems prepared by Andrej Smole in 1840.

Slovinci in
cesarska cenzura
od Jožefa II.
do prve svetovne vojne

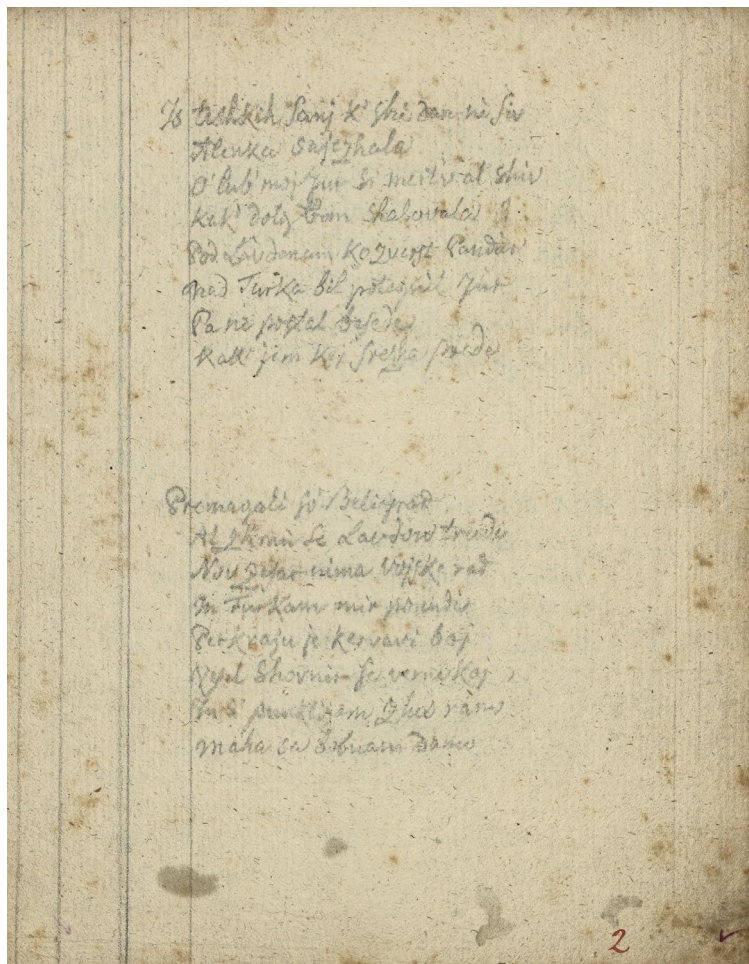
Ugledni ljubljanski preroditelji in skriti predal z erotično poezijo

Prominent Ljubljana Revivalists and a Hidden Drawer with Erotic Poetry

MARIJAN DOVIČ

5

*Is teshkih sanj k' she dan ni siv
Alenka sajezhala:
O' lub' moj Jur, si mert'v al shiv
kak' dolg bom shalovala?
Pod Lavdonom ko zverst pandur
nad Turka bil potegnil Jur.
Pa ne poslal besede
kak' jim kaj frezha prede.*

Žiga Zois, prva stran rokopisa slovenskega prevoda Bürgerjeve »Lenore« (cca. 1796). Že Fran Levstik je pokazal, da se je na ta prevod pozneje opiral tudi Prešeren, in domneval, da je prevod Zoisov, saj se duhovnik bogokletne balade ne bi lotil. Prevod je ostal širši javnosti neznan do leta 1902, ko ga je objavil Luka Pintar. Narodna in univerzitetna knjižnica, Ms 486.

Sigmund Zois, the first page of the manuscript of the Slovenian translation of Bürger's *Lenore* (ca. 1796). Fran Levstik demonstrated that Prešeren later relied on this translation and assumed that it was by Zois, as a priest would not have engaged with a blasphemous ballad of this kind. The translation remained unknown to the general public until 1902, when it was published by Luka Pintar. National and University Library, Ms 486.

Barona Žigo Zoisa (1747–1819) poznamo kot prvaka in mecena slovenskih preroditeljev, kozmopolitskega erudita, pa tudi kot pesniškega mentorja Valentinu Vodniku. Toda Zoisovi maloštevilni pesniški poskusi – v javnost so prišli šele v šestdesetih letih prejšnjega stoletja – pričajo, da je bil Zois tudi sam nadarjen pesnik. Strateg slovenskega preporoda je sicer pesnil za zabavo in je funkcijo »prvega kranjskega pesnika« namenil Vodniku, pa vendar je prvi prevedel znamenito balado »Lenora« Gottfrieda Augusta Bürgerja, ki je zaradi erotične in blasfemične vsebine ob izidu v göttinškem *Musenalmanachu* leta 1774 sprožila burne polemike in celo prepoved uvoza almanaha s strani avstrijske cenzure. Zoisova neobjavljena »Efeška vdova«, napisana v stancah med 1806 in 1808 kot verzna predelava znamenite antične pripovedi, je mojstrovina, ki žgečkljivo Petronijevo zgodbo predstavi na samosvoj in humoren način – kot je ugotovil že Alfonz Gspan, sodi med najboljše slovenske verzifikacije iz dobe razsvetljskega klasicizma. V resnici se skoraj vse Zoisove pesmi ukvarjajo z ljubeznijo in erotiko: ženska nestanovitnost je tematizirana v »Planšarju«, »Preljubih ženicah« in »Efeški vdovi«, minljivost ženske lepote v pesmi »Joj dekleta«, ljubezen je v jedru Lenorine tragedije. Da je takšna poezija obležala v predalu, ni presenetljivo: ne le, da ni ustrezala prerdnemu modelu poezije za preprosto ljudstvo, tudi cenzorje bi težko prepričala.

Baron Sigmund Zois (1747–1819) is known as a champion and patron of Slovenian revivalists, a cosmopolitan erudite and a poetic mentor to Valentin Vodnik. However, Zois's own few attempts at writing poetry, which did not become public until the 1960s, testify to his being a talented poet himself. The strategist of the Slovenian revival wrote poetry for fun and left the function of the 'first Carniolan poet' to Vodnik. He was nonetheless the first to translate Gottfried August Bürger's famous ballad *Lenore*, which, due to its erotic and blasphemous content, triggered a heated controversy when it was published in Göttingen's *Musenalmanach* in 1774. The almanac in which it appeared was even prohibited from importation by Austrian censorship. Zois's unpublished *Efeška vdova*, written in stanzas between 1806 and 1808 as a verse adaptation of the famous ancient narrative, is a masterpiece that presents the titillating story of Petronius in its own unique and humorous way. As Alfonz Gspan noted, it is one of the best Slovenian versifications from the period of Enlightenment classicism. In fact, almost all of Zois's poems deal with love and eroticism: female fickleness is thematised in *Planšar*, *Preljube ženice* and *Efeška vdova*, and the transience of female beauty in *Joj dekleta*, while love is at the core of Lenore's tragedy. It is not surprising that such poetry languished in a drawer: not only was it alien to the revival model of poetry for the common people, it would have had problems convincing the censors, as well.

Slovinci in

cesarska cenzura

od Jožefa II.

do prve svetovne vojne

892
H. 560. 1. 1.

Krišpín se védnu vinen vléshe
Vezhkrat, kër se vsbé dan svétly.
Njegóve lépe shene Néshe
Še so sed smiram rad dershy.
Takú se njéna rézh domazha
Po rédi prav lepú obrazha.[.]

Haged. III. 2. 1.

To po redú obornenu
Gospodinstvu

Krišpín se védnu vinen vléshe
Vezhkrat, kër se vsbé dan svétly.
Njegóve lépe shene Néshe
Še so sed smiram rad dershy.
Takú se njéna rézh domazha
Bo rédi, prav lepú obrazha.

Krišpín se dumaš s' doma gane,
Nu k' novému vinnu vin'kity.
Se shena tudi s' hiške smane,
Ter, so sošeda vinn' lety.
Takú se njéna rézh domazha
Bo rédi, prav lepú obrazha.

On nješ bres konga, prerakuje,
De nješ zhes dobru vinnu vy.
Št' ona tudi prerakuje,
De nješ zhes nje sošedke vy.
Takú se njéna rézh domazha
Bo rédi, prav lepú obrazha.

S vezher nu, rožolanske zhaše
S' sošedam ona v'kus téhy;
Št' kakor hitou nož naráše,
Bomaga možku de sašay.
Takú se njéna rézh domazha
Bo rédi, prav lepú obrazha.

On nima nevošklice shéše,
Nu ona v'škiva dobre dny.
Móšk ji zservoški nje v'pseže
Nu ona njem' total pušty.
Takú se njéna rézh domazha
Bo rédi, prav lepú obrazha.

Jurij Japelj, rokopis prevoda pesmi »Der ordentliche Hausstand« (To po red obernenu gospodinstvu) Friedricha Hagedorna. Arhiv Republike Slovenije, SI AS 892.

Jurij Japelj, manuscript of To po red obernenu gospodinstvu (The Household in Order), a translation of the poem Der ordentliche Hausstand by Friedrich Hagedorn. Archives of the Republic of Slovenia, SI AS 892.

Člani Zoisovega omizja so svoje nagnjenje do humornih in erotičnih vsebin zadrževali v strogo zasebni domeni (moškega) literarnega salona: slovenska poezija, ki je nastajala v tem krogu, ni bila namenjena širši javnosti. Takšne so že Zoisove verzifikacije, pa tudi humorne in občasno opolzke ljudske »viže« iz zbirke, ki je danes le deloma ohranjena in naj bi vsebovala čez sto pesmic, ki so jih zapisovali in predelovali Zois, Vodnik in Japelj. Jurij Japelj (1744–1807), sicer ugledni klerik, prevajalec *Biblije* in bodoči tržaški škof, je v svojem pesništvu izbiral teme in predloge, ki so značilno radožive, hudomušne in erotične. Takšne so njegove izvirne pesmi »Oda na god ene mlade gospodične«, »Kaku se na Krajskim prosu mane« in »Postela na kmetih«, ki so kajpada ostale neobjavljene, pa tudi pesniški prevodi, ravno tako ohranjeni v Japljevi rokopisni zapuščini. Med njimi najdemo »Rondeau« Alexandra Popa in štiri pesmi Friedricha Hagedorna – »Die Verleumdung« (Opravlanje), »Doris« (Marjana), »Der Zorn eines Verliebten« (Jeza) in »Der ordentliche Hausstand« (To po red obermenu gospodinstvu). »To po red obermenu gospodinstvu« pripoveduje o lepi Neži, ki se ob možu pijancu zateče v objem soseda. Ugledni ljubljanski gospodje so se s takšnimi verzi kratkočasili zasebno in na poskus objave najverjetneje niso niti pomislili.

The members of Zois's circle kept their penchant for humorous and erotic content within the strictly private domain of the (male) literary salon: the Slovenian poetry produced in this circle was not intended for the general public. Among these works are Zois's versifications, as well as the humorous and occasionally obscene folk 'ditties' from a collection written and edited by Zois, Vodnik and Japelj, which is only partially preserved but is thought to have contained over a hundred songs. Jurij Japelj (1744–1807), who was a prominent cleric, a translator of the Bible and a future Bishop of Trieste, chose themes and models in his poetry that are distinctly cheerful, mischievous and erotic. These works include his original poems *Oda na god ene mlade gospodične*, *Kaku se na Krajskim prosu mane* and *Postela na kmetih*, which did, of course, remain unpublished, as well as poetry translations preserved in Japelj's manuscript legacy. Among them we find Alexander Pope's *Rondeau* and four poems by Friedrich Hagedorn: *Die Verleumdung* (translated as *Opravlanje*), *Doris (Marjana)*, *Der Zorn eines Verliebten (Jeza)* and *Der ordentliche Hausstand (To po red obermenu gospodinstvu)*. The latter tells the story of the beautiful Neža, who takes refuge in the embrace of her neighbour in order to escape her drunken husband. The prominent Ljubljana gentlemen passed their time with such verses in private and most likely never even considered attempting to publish them.

Slovinci in

cesarska cenzura

od Jožefa II.

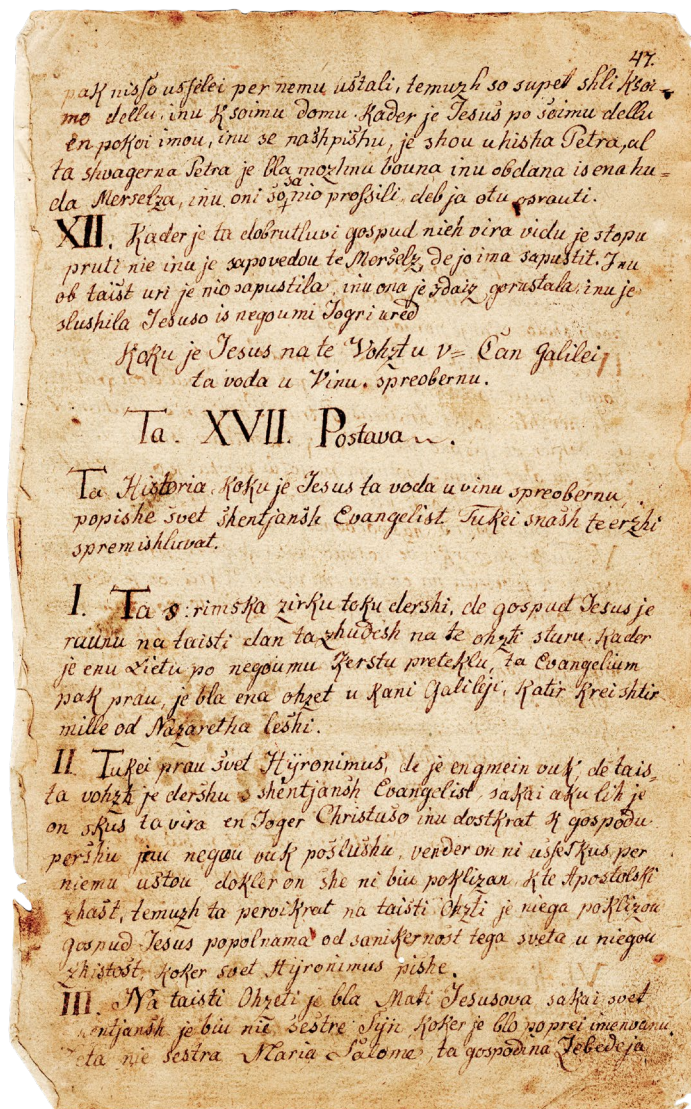
do prve svetovne vojne

Rokopisne objave kot kljubovanje cenzuri

Manuscript Publications in Defiance of Censorship

MATIJA OGRIN

6

Poljanski rokopis, foliant, okoli 1800, ohranjenih je 664 str. Po kraju najdbe imenovani rokopis je eden od prepisov, ki so kljub cenzuri nemoteno posredovali priljubljeno baročno pripoved o Jezusovem življenju. Rokopise so si izposojali, brali nepismenim in znova prepisovali. To imenujemo rokopisna kultura, po svojih močeh je premagovala cenzurne prepovedi. Narodna in univerzitetna knjižnica, Ms 15/2009.

Poljanski rokopis (The Poljane Manuscript), folio, ca. 1800, 664 extant pages. Named after the place where it was found, this manuscript is one of the copies that, despite censorship, transmitted the popular Baroque narrative about the life of Jesus without interruption. Such manuscripts were borrowed, read to the illiterate and recopied. This so-called manuscript culture sought to overcome censorship prohibitions. National and University Library, Ms 15/2009.

Prepisovanje, izposojanje in branje rokopisov v slovenščini so se v slovenskih deželah tudi zaradi cenzure podaljšali do preloma 18. in 19. stoletja in čez. Cenzuro je bilo moč zaobiti z rokopisnim posredovanjem besedil, četudi v manjšem krogu bralcev. To je veljalo še posebej za nekatera besedila baročne duhovnosti, ki so jih razsvetljenci prepovedali. Odličen primer te vrste je *Poljanski rokopis*. Impozantna prozna pripoved poznega baroka na več kot 700 straneh prikazuje Jezusovo življenje v sto »postavah« ali poglavjih. Zapisana je bila okrog leta 1800 kot prepis starejšega slovenskega rokopisa. Neznani slovenski pisec, verjetno kapucin, je predlogo *Poljanskega rokopisa* priredil po eni od knjig o Jezusovem življenju baročnega pisatelja duhovne literature (asketike), nemškega kapucina Martina Cochemskega (1634–1712). Pisatelj slikovito razvija zgodbe iz evangelijev in jih dopolnjuje s človeškimi predstavami o svetih osebah in poteku dogodkov. Strnjene evangelijske stavke preoblikuje v čutno-nazorno, živopisno pripoved, polno naravnega človeškega čustvovanja, kjer se dogma skladno dopolnjuje z legendami in Sveto pismo z nekanoničnimi prviniami krščanskega izročila. *Poljanski rokopis* je prvovrsten primer baročne literarne ustvarjalnosti, ki se je od besedil teološko-dogmatičnega značaja, kakor so katekizmi, že močno razvila v smer pripovedi, imaginacije, slikovitosti in doživetja, torej umetniške literature.

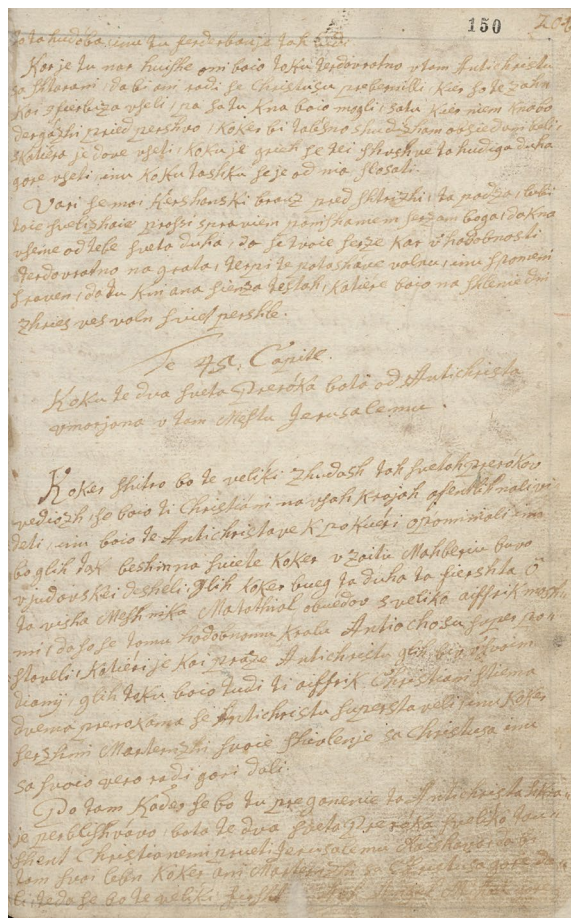
Partly due to censorship, the copying, borrowing and reading of Slovenian-language manuscripts continued until the turn of the nineteenth century and beyond in the Slovenian lands. Censorship could be circumvented by the handwritten transmission of texts, albeit among a small circle of readers. This was particularly true of certain texts of Baroque spirituality that were banned by the adherents of the Enlightenment. An excellent example of this type is *Poljanski rokopis*. On more than 700 pages, this imposing late-Baroque prose narrative depicts the life of Jesus in a hundred 'figures' or chapters. It was written around 1800 as a copy of an earlier Slovenian manuscript. An unknown Slovenian writer, probably a Capuchin, based his adaption of *Poljanski rokopis* on a book on the life of Jesus by the German Capuchin Martin von Cochem (1634–1712), a Baroque writer of spiritual literature (asceticism). The writer vividly develops stories from the Gospels, supplementing them with human notions of holy persons and the course of events. The condensed Gospel text is transformed into a sensory-expressive, vivid narrative full of natural human emotion, where dogma is harmoniously supplemented with legends and the Bible is complemented with non-canonical elements of the Christian tradition. *Poljanski rokopis* is a superb example of Baroque literary creativity in which texts with a theological-dogmatic character, such as the catechisms, are powerfully developed towards narrative, imagination, picturesqueness and experience, that is, towards artistic literature.

Slovinci in

cesarska cenzura

od Jožefa II.

do prve svetovne vojne

Valjavčev rokopis o Antikristu. Baročna pripoved o Antikristu je bila med Slovenci zelo priljubljena, širila se je v rokopisih, ki se jih je ohranilo nad deset. Najstarejši od njih je iz leta 1769, s Koroške je prešel na Kranjsko k bukovniku Janezu Valjavcu. Krasijo ga številne ročno kolorirane risbe, ki predstavljajo najstarejše ohranjene slovenske knjižne ilustracije. Slika na levi (149v) prikazuje mučeništvo prerokov Enoha in Elije. Arhiv Republike Slovenije, SI AS 1073, I-22r, 149v in 150r.

The Valjavec Manuscript about the Antichrist. The Baroque narrative about the Antichrist was very popular among Slovenians. It was disseminated in manuscripts, of which more than ten have been preserved. The oldest of them is from 1769 and was transferred from Carinthia to Carniola, to the bukovnik, or amateur writer, Janez Valjavec. It is decorated with many hand-coloured drawings, which represent the oldest extant Slovenian book illustrations. Pictured on the left (149v) is the martyrdom of the prophets Enoch and Elijah. Archives of the Republic of Slovenia, SI AS 1073, I-22r, 149v and 150r.

Slovenske priredbe prepovedane knjige o prihodu Antikrista so krožile med bralci v številnih rokopisih vse do srede 19. stoletja. Gre za prevode nemške baročne knjige kapucina Dionizija Luxemburškega (1652–1703) *Leben Antichristi* (1682), ki je bil eden zadnjih naslednikov srednjeveške profetične in apokaliptične literature. Širjenje knjige v številnih izdajah je ustavila uvrstitev na seznam prepovedanih knjig (1774 in pozneje). Cenzurni prepovedi navkljub je bila prevedena v češčino in slovenščino in se širila v rokopisih. Knjiga govori o času pred koncem sveta, ko je napovedan prihod Antikrista. Pripoved opisuje njegov prevzem svetovne oblasti s pomočjo demonov, njegovo preganjanje kristjanov, postavitve lažne vere in lažne Cerkve, nazadnje njegovo uničenje in propad. Slikovita baročna pripoved o Antikristu je »negativna utopija« srednjega veka in baroka, toda z jasno zamejenim delovanjem zla in s končnim porazom zlih moči: nad zgodovino deluje božja previdnost. Koroški bukovnik Matija Žegar (+1802) naj bi leta 1767 pripravil prvo slovensko priredbo, a se ni ohranila. Med ohranjenimi rokopisi o Antikristu je najstarejši t. i. Valjavčev rokopis iz leta 1769, ohranjen v Arhivu Republike Slovenije. Ta rokopis krasi 72 ilustracij, večina je celostranskih in ročno koloriranih. Z njimi je Valjavčev rokopis o Antikristu najbogateje opremljen slovenski rokopis baročne dobe in ena najlepše ročno opremljenih slovenskih knjig sploh.

Slovinci in

cesarska cenzura

od Jožefa II.

do prve svetovne vojne

Slovenian adaptations of a banned book about the coming of the Antichrist circulated among readers in numerous manuscripts until the middle of the nineteenth century. These books are translations of the German Baroque book *Leben Antichristi* (1682) by the Capuchin Dionysius of Luxemburg (1652–1703), who was one of the last successors of medieval prophetic and apocalyptic literature. The dissemination of the book in many editions was halted by its addition to the list of banned books (1774 and later). Despite the censor's bans, it was translated into Czech and Slovenian and circulated in manuscripts. The book speaks of the time before the end of the world, when the arrival of the Antichrist is foretold. The narrative describes his seizure of world power with the help of demons, his persecution of Christians, his establishment of a false religion and a false church, and finally his destruction and downfall. The picturesque Baroque narrative about the Antichrist is the 'negative utopia' of the Middle Ages and Baroque, but with a clearly defined scope of action of evil and with the final defeat of evil forces: God's providence prevails over history. The Carinthian *bukovnik*, or amateur writer, Matija Žegar (+1802) is thought to have prepared the first Slovenian adaptation of the book in 1767, but it has not been preserved. The oldest preserved manuscripts about the Antichrist is the so-called Valjavec Manuscript from 1769, which is held in the Archives of the Republic of Slovenia. This manuscript is adorned with 72 mainly full-page and hand-coloured illustrations, making the Valjavec Manuscript on the Antichrist the richest Slovenian manuscript of the Baroque era and one of the most beautifully hand-decorated Slovenian books.

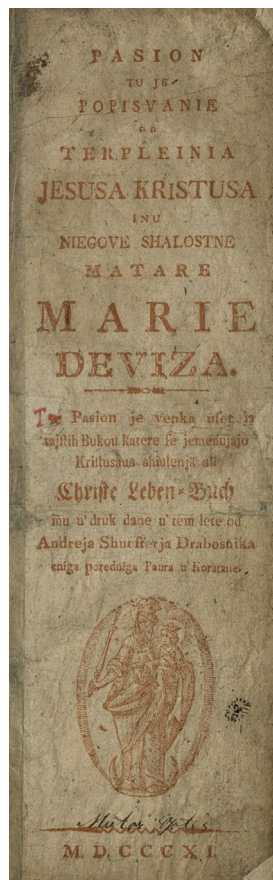

Bukovnik Drabosnjak, »poredni par« iz Korotana

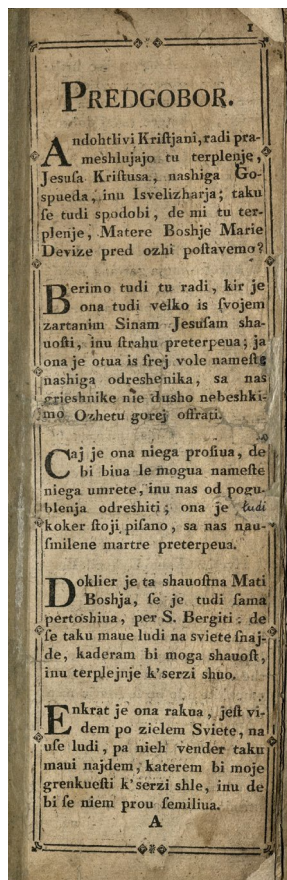
Bukovnik Drabosnjak,
the 'Mischievous Peasant' from Carinthia

7

MARIJAN DOVIČ

Andrej Šuster Drabosnjak, *Pasjon tu je popisvanje od terplejnja Jezusa Kristusa inu njegovog žalostne matare Marije Devica*, 1811. Edini od treh Drabosnjakovih tiskov, ki je z gotovostjo datiran, je prevod iz knjige *Das große Leben Christi* (1. izd. 1682) Martina Cochemskega, ki je bila v monarhiji prepovedana vse do marčne revolucije. Iz nje je Šuster prevedel opis Marijinih bridkosti od velike srede do Jezusove smrti. Naslovna stran in predgovor. Narodna in univerzitetna knjižnica.

Andrej Šuster Drabosnjak, *Pasjon tu je popisvanje od terplejnja Jezusa Kristusa inu njegovog žalostne matare Marije Devica* (Passion, That Is, Description of the Suffering of Jesus Christ and His Sorrowful Mother the Virgin Mary), 1811. Of the three printed works by Drabosnjak, the only one that is dated with certainty is a translation from the book *Das große Leben Christi* (1st ed. 1682) by Martin von Cochem, which was banned in the monarchy until the March Revolution. From it, Šuster translated a description of the Seven Sorrows of Mary from Holy Wednesday to Jesus' death. Title page and preface. National and University Library.

Razsvetljenske težnje po reformiranju krščanstva so se odrazile tudi v zatiranju baročne pobožnosti. Tako so na državnem indeksu prepovedanih knjig pristala mnoga klasična baročna dela – med njimi denimo priljubljena besedila Martina Cochemskega. Literarna dejavnost slovenskega podeželja, zlasti rokopisna in tiskarska produkcija t. i. bukovnikov, ki je izhajala iz omenjenih tradicij, je s tem drsela v območje ilegale. Bukovniki niso le prepisovali, prirejali in prevajali iz knjig, ki so bile po novem prepovedane, temveč so s knjigami tudi trgovali in ob tem razvili nekakšen lokalni model književnega podzemlja. Skromna književna produkcija slovenskih bukovnikov je bila sicer daleč od centrov, na katere se je osredotočala cesarska cenzura. Pa vendar so lokalne oblasti na začetku 19. stoletja odločno ukrepale zoper Andreja Šusterja Drabosnjaka (1768–1825), najbolj plodovitega in izvirnega med njimi. Šaljivi kmečki poet, ki je leta 1811 natisnil prevod pasijona indeksiranega Cochemskega, je na neki točki očitno postal tako moteč, da ga je bilo treba spametovati s silo. Možno je, da je bil poseg zoper Drabosnjaka, ki je imel po izročilu na kmetiji celo ilegalno tiskarno, povezan s tiskanjem in razpečevanjem apokrifne nabožne literature. Toda še bolj verjetno je, da je do intervencije prišlo zaradi njegovih posvetnih verzifikacij.

Enlightenment aspirations to reform Christianity were, among other things, reflected in the suppression of Baroque piety. Thus, many classic Baroque works ended up on the state index of banned books. Among them were the popular texts by Martin von Cochem. Literary activity in the Slovenian countryside – especially the manuscript and printed production of the so-called *bukovniki*, or amateur writers – was derived from these Baroque traditions, and thus slipped into the realm of illegality. *Bukovniki* not only copied, adapted and translated books that were now banned, but also traded in such books, thus developing a kind of local model of the literary underground. However, the modest literary production of the Slovenian *bukovniki* took place far from the centres on which imperial censorship focused. At the beginning of the nineteenth century, the local authorities nonetheless took decisive action against Andrej Šuster Drabosnjak (1768–1825), the most prolific and original of these writers. The jocular peasant poet, who in 1811 printed a translation of a passion by the banned Martin von Cochem, apparently became so troublesome at some point that he had to be forcibly taught a lesson. It is possible that the measures against Drabosnjak, who, according to tradition, even had an illegal printing workshop on his farm, were connected with the printing and dissemination of apocryphal devotional literature. However, it is even more likely that the intervention was prompted by Drabosnjak's secular versifications.

Slovinci in

cesarska cenzura

od Jožefa II.

do prve svetovne vojne

2

Kir bojo nieh brunni moshi noi usi
ukupa an velik smieh noi shpot shniemi ime-
li bota videli boda velko shien dabodo mo-
dreishi gratale.

L A T A N I A.

Vi hude shane poshusheita,
Vi hude shane kna pohusheita,
Vi hude shane se pobvesheita,
Vi hude shane se spreobernite,
Ti nauridni predigar,
Ti rogament tah bouh,
Ti shaz shlaht besedi,
Ti nasrezha zale hishe,
Ti nagnuesna rana,
Ti fovshnuest zale sovseshzhene,
Ti shpiegov use jese,
Ti naumna sverina,
Ti moshovna merdraræza,
Ti svinshzhi shpel
Ti grenka miera,
Ti iftna kazha,
Ti smerdlivi pok,
Ti shganjarshka posodva,
Ti na kofe navajani trap,

Mi prosimo tabe spreoberni se.

Ti

3

Ti kriegaræza tah faif,
Ti fovsh shtima tah laier,
Ti struplano motuivo,
Ti riovezhi læv,
Ti strashni gruamski veter,
Ti naumni gæsell,
Ti na dva povu resezhi mezh,
Ti teshzhi hishni krish,
Ti pobiti vou,
Ti loden use shemarije,
Ti od usah krajou hud veter,
Ti divje murije,
Ti stekli pæs,
Ti obsontar hudizhou,
Ti kamra sa shaze te galufije,
Ti skushani nazhisti stov,
Ti svedeini zeug,
Ti mieh usa napokoja,
Ti hudo sele tah sedem bratrov,
Ti kragno shaleso tvoiga mosha,
Ti shvert tvoiga mosha,
Ti quank tvoiga mosha,
Ti smertna diela tvoiga mosha,
Ti shrabel skateriem ga utrugua perbiash,
Ti kriatura use naspraude,

Mi prosimo tabe spreoberni se.

A 2

Od

Andrej Šuster – Drabosnjak, »Ena lepa zelu nova latania od tah hudah shien«, najverjetneje tiskana okrog 1810 ali nekoliko pozneje. Drabosnjakov drugi posvetni tisk, ki ga ravno tako kot *Svovenji obace* ni mogoče natančno datirati, vsebuje peterico parodičnih in satiričnih besedil, natisnjenih na eni poli brez skupnega naslova, v zbirki pa izstopa uvodna »Latania«. Dragocena knjižica je leta 1966 pod naslovom *Parodije in satirične pesmi* izšla tudi kot faksimile. Narodna in univerzitetna knjižnica.

Andrej Šuster-Drabosnjak, *Ena lepa zelu nova latania od tah budah shien* (A New and Very Beautiful Litany of Evil Women), most likely printed around 1810 or slightly later. Drabosnjak's second secular printed work, which, like his *Svovenji obace*, cannot be precisely dated, contains five parodic and satirical texts printed in one folio without a common title. The opening text of the collection, *Latania*, stands out. This precious booklet was published as a facsimile in 1966 under the title *Parodije in satirične pesmi*. National and University Library.

Poleg *Marijinega pasijona* sta znana tudi dva Drabosnjakova posvetna tiska iz začetka 19. stoletja. Danes izgubljeni, le v prepisu ohranjeni *Svovenji obace*, vsebuje osupljivo kritična stališča do gosposke: kmet priskrbi kruh za vse, pravi Drabosnjak, brez njega ne bi bilo nič, ne gospode ne cesarja. Namiguje celo na slogan upornih kmetov, češ da v času stvarjenja ni bilo stanovskih razlik. Gospôda kmeta zaničuje in izkorišča, mirno lomasti njegov kruh in pečenko ter ga ima za norca: medtem ko gospod »pijan in sit brez skrbi spi«, kmetu preostanejo trdo delo, bedno životarjenje in zaničevanje. Kritiki plemstva sledi kritika pokvarjene duhovščine: če je šlo nekdam za najbolj spoštovani stan, se danes mnogi njegovi predstavniki le še vdajajo pijači, hrani in pohlepu – zlasti pogoltni pa so na denar. Drugi Drabosnjakov posvetni tisk s peterico satiričnih pesmi uvaja »Ena lepa zelu nova latania od tah hudah shien«, ki parodira katoliške litanije. V središču burkaškega posnemanja cerkvenih obrazcev je napad na ženske napake. Besedilo se bliža blasfemiji: sakralizirani žanr je prestavljen v grobo, profanirano ozračje, na mesto Jezusa, Marije in svetnikov pa stopajo »hude žene«. S te plati je delikatno tudi drugo besedilo v zbirki, »Spet ena nova ozhitna spued sapianze inu savinske bratre«, ki v gostilniškem duhu parodira spovedni obrazec.

In addition to *Marijin pasijon*, two secular printed works by Drabosnjak from the beginning of the nineteenth century are known. *Svovenji Obace* (Slovenian ABC) – which is known only in a copy, as the original has been lost – contains astonishingly critical attitudes towards the gentry: the peasantry provides bread for everyone, says Drabosnjak, without them there would be nothing, neither for the lord nor for the Emperor. He even alludes to a slogan of the peasant rebellion, saying that there were no class distinctions at the time of creation. The gentry despise and exploit the peasant, calmly breaking his bread and carving up his roast beef, all the time treating him like a fool. While the nobleman “sleeps drunk and replete, without a care”, the peasant is left with the hard work, scraping for a living and treated with contempt. His criticism of the nobility is followed by criticism of the corrupt clergy: whereas it used to be the most respected class, today many of its representatives merely devote themselves to drink, food and avarice, and they are especially greedy for money. Drabosnjak’s second secular printed work, comprising five satirical poems, is introduced by *Ena lepa zelu nova latania od tah hudah shien*, which is a parody of the Catholic litany. At the heart of the buffoonish imitation of church formulae is an attack on the faults of women. The text comes close to blasphemy: the sacralised genre is transposed to a rough, profane atmosphere, and ‘bad women’ appear in place of Jesus, Mary and the saints. The second text in the collection is also problematic in this respect: *Spet ena nova ozhitna spued sapianze inu savinske bratre* parodies the confessional formula in a bawdy spirit.

Slovinci in

cesarska cenzura

od Jožefa II.

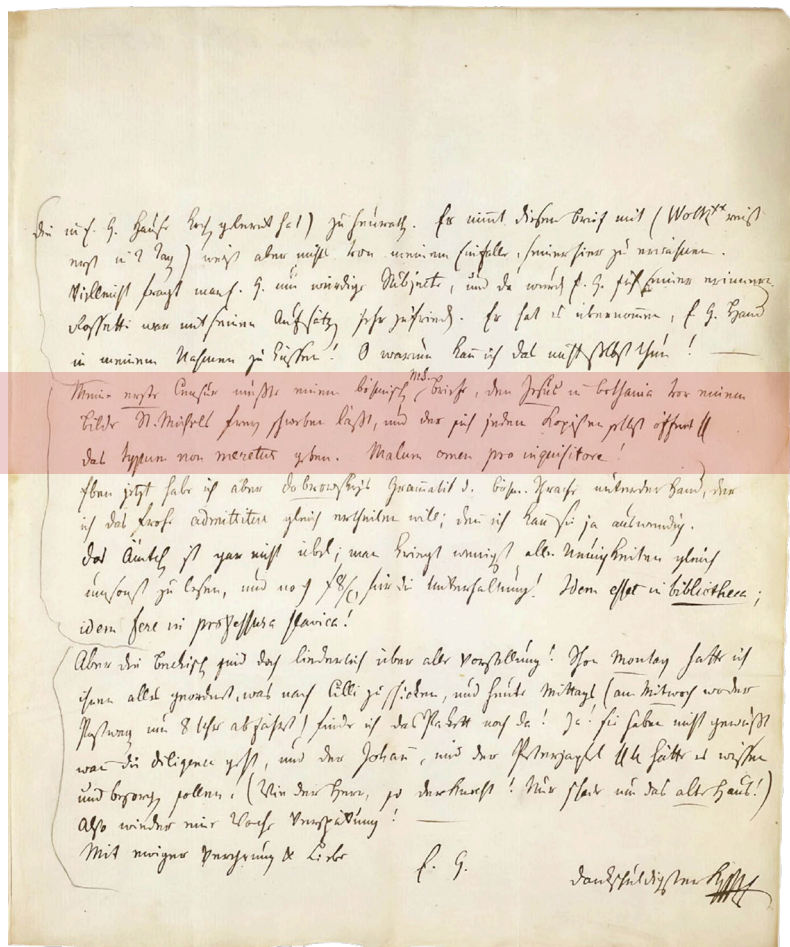
do prve svetovne vojne

Kopitarjeva prva cenzura

Kopitar's First Censorship

LUKA VIDMAR

8

Meine erste Censur mußte einem böhmischen Ms. Briefe, den Jesus in Bethania vor einem Bilde St. Michels frey schweben lāsst, und der sich jedem Kopisten selbst öffnet etc. das typum non meretur geben. Malum omen pro inquisitore!

Kopitarjevo poročilo o prvi cenzuri v pismu Zoisu 18. septembra 1810. Inštitut za slovensko literaturo in literarne vede ZRC SAZU, Zapuščina Franceta Kidriča, t. e. 15, 6.

Kopitar's report on his first censorship assignment in a letter to Zois of September 18, 1810. ZRC SAZU Institute of Slovenian Literature and Literary Studies, Bequest of France Kidrič, t. e. 15, 6.

Jernej Kopitar (1780–1844) je bil 7. septembra 1810 imenovan za cenzorja slovanskih in novogrških knjig in periodičnega tiska pri dvornem policijsko-cenzurnem uradu na Dunaju, 10. decembra istega leta pa še za četrtega skriptorja Dvorne knjižnice. Tedaj je zaživel s spodobno letno plačo 600 goldinarjev ter dodatki za cenzorstvo v višini 300 goldinarjev in za nastanitev v višini 160 goldinarjev. Nekaj let pozneje so mu zaupali še cenzuro romunskih knjig in periodičnega tiska, v Dvorni knjižnici pa se je do leta 1844 vzel do položaja prvega kustosa. Delo v knjižnici in pri policijsko-cenzurnem uradu je opravljal do smrti. Kot cenzor je načelno podpisal slovanske književnosti in avtorje. Užival je zaupanje notranjega ministra Sedlnitzkega in kanclerja Metternicha, vendar mu je urad nekajkrat (upravičeno) očital pristranskost oziroma prekoračitev pristojnosti, na primer, ko je strastno ščitil varovanca Vuka Stefanovića Karadžića in pretirano kritiziral četrti zvezek *Krajnske čbelice*. 18. septembra 1810 je mecenu Žigi Zoisu duhovito opisal svojo prvo cenzorsko nalogo – pregled nekega češkega nabožnega rokopisa. Ker je moral natis »svete« knjige (zaradi praznoverne vsebine) zavrniti, si je to razložil kot slabo znamenje za »inkvizitorja«:

Moja prva cenzura je morala nekemu češkemu rokopisu, ki ga Jezus v Betaniji pusti prosto lebdeti pred sliko sv. Mihaela in ki se vsakemu prepisovalcu sam odpre itn., podeliti typum non meretur. Slabo znamenje za inkvizitorja!

Slovinci in

cesarska cenzura

od Jožefa II.

do prve svetovne vojne

On September 7, 1810, Jernej Kopitar (1780–1844) was appointed censor for Slavic and Modern Greek books and periodicals at the court police and censorship office in Vienna, and on December 10 of the same year he was appointed fourth scriptor of the Court Library. At that time he lived on a reasonable annual salary of 600 florins and allowances for censorship of 300 florins and for lodging of 160 florins. A few years later he was entrusted with the censorship of Romanian books and periodicals, and by 1844 he had risen to become the first curator of the Court Library. He worked in the library and in the office of police and censorship until his death. As a censor, he was basically committed to Slavic literature and authors. He enjoyed the confidence of Interior Minister Sedlnitzky and Chancellor Metternich, but the office accused him (rightly) of partiality or exceeding his authority a few times, for example, when he passionately defended his protégé Vuk Stefanović Karadžić and excessively criticized the fourth volume of *Krajnska čbelica*. On September 18, 1810, he wittily described his first censorship task to his patron Žiga Zois – the examination of a Czech devotional manuscript. Since he had to refuse to print the “holy” book (because of its superstitious content), he interpreted it as a bad omen for the “inquisitor”:

My first censorship had to grant typum non meretur to a certain Czech manuscript – which Jesus in Bethany lets freely float in front of the image of St. Michael, and which opens itself to any copyist, etc. A bad omen for the inquisitor!

Zatrtje *Slavinja* in spodbuda pesniške ustvarjalnosti

The Suppression of *Slavinja* and the Encouragement of Poetic Creativity

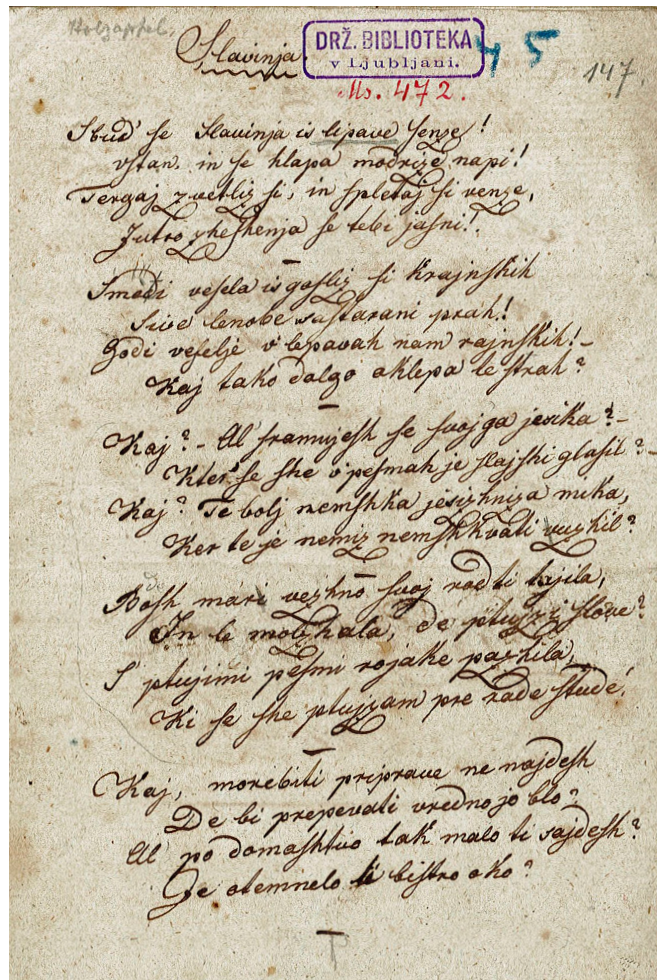
9

ANDREJKA ŽEJN

*Sbud' se Slavinja is lipave senze!
Vstan, in se klapa modrije napi!
Tergaj zvetliz si, in spletaj si venze,
Jutro zheštenja se tebi jasni!*

[...]

*Kaj? — Al' framujesh se svojga jesika? —
Kter' se she v' pesmah je slajlhi glasil? —
Kaj? Te bolj nemshka jesizhniza mika,
Ker te je nemiz nemshkvati vuzhil?*

Prva od dveh strani rokopisa pesmi »Slavinja« Ignaca Holzapfela, študenta ljubljanskega bogoslovja in enega od vlagateljev prošnje za izdajanje slovenskega tednika *Slavinja*. Pesem je nastala leta 1823 ali 1824, po vsej verjetnosti v Metelkovem pesniškem krogu. Slovence poziva k »prebujenju« in ustvarjanju v slovenskem jeziku ter obsoja sram zaradi slovenščine in ideje o večvrednosti nemščine. Pesem se je ohranila v zapuščini Mihe Kastelca, urednika *Kranjske čbelice*, natisnjena pa je bila šele leta 1910. Narodna in univerzitetna knjižnica, Ms 472, št. 147.

First page of the manuscript of *Slavinja* by Ignac Holzapfel, a student of theology in Ljubljana and one of the instigators of a request to publish the Slovenian weekly newspaper *Slavinja*. The poem was written in 1823 or 1824, most likely in Metelko's circle of poets. It calls on Slovenians to 'awaken' and create in the Slovenian language, and condemns the shame associated with Slovenian and the idea of the higher value of German. The poem was preserved in the legacy of Miha Kastelic, the editor of the poetry almanac *Kranjska čbelica*, but it was not printed until 1910. National and University Library, Ms 472, No. 147.

Na začetku dvajsetih let 19. stoletja se je skupina študentov ljubljanskega bogoslovja na skrivnem zbirala v društvu »karbonarjev« in pesnila v slovenščini pod mentorstvom Frana Serafina Metelka (1789–1860). V raznih arhivskih zapuščinah se je ohranilo več njihovih pesmi budnic z naslovom »Slavinja«, ki ga je verjetno predlagal Metelko. V teh pesmih se ponavljajo motivi »prebujanja« Slovencev, spodbujanja k samozavesti glede lastnega jezika in pesniški ustvarjalnosti z metaforo spletnja vencev. Pesmi poudarjajo pomen slovanstva in slovenske zgodovine ter zavračajo poveličevanje nemščine. Pesniške vaje v slogu so člani skrivnega društva med somišljeniki širili v rokopisnem listu, iz česar naj bi se rodila ideja o časopisu v slovenskem jeziku z naslovom *Slavinja*, ki se je širila tudi zunaj ljubljanskega kroga na Koroško. Izdajanje časopisa je državni cenzurni aparat prepovedal, nekaj pesniškega gradiva, namenjenega *Slavinji*, pa je pozneje izšlo *Kranjski čbelici*. Urednik Miha Kastelic v *Čbelico* ni uvrstil pesmi budnic in njihovih revolucionarnih idej, temveč le pesmi z motivi narave in minljivosti, ki so ravno tako nastajale v Metelkovem pesniškem krogu.

At the beginning of the 1820s, a group of Ljubljana theology students gathered secretly in a society and wrote poems in Slovenian under the mentorship of Franc Serafin Metelko (1789–1860). Several of their revival poems have been preserved in various archival legacies under the Slavophile title *Slavinja*, which was probably suggested by Metelko. These poems are replete with motifs of the ‘awakening’ of Slovenians and the encouragement of self-confidence in the use of the native language and poetic creativity, often with the metaphor of weaving wreaths. The poems emphasise the importance of Slavism and Slovenian history and reject the glorification of the German language. The members of the secret society circulated their poetic exercises in the form of a manuscript sheet. This apparently gave rise to the notion of a Slovenian-language newspaper called *Slavinja*, an idea that spread beyond the Ljubljana circle to Carinthia. Although the publication of the newspaper was banned by the state censorship apparatus, some of the poetry intended for *Slavinja* was later published in the poetry almanac *Kranjska čbelica*. Editor Miha Kastelic did not, however, include the revival poems and their revolutionary ideas in *Kranjska čbelica*, but rather the poems with motifs of nature and transience that had been created in Metelko’s circle of poets.

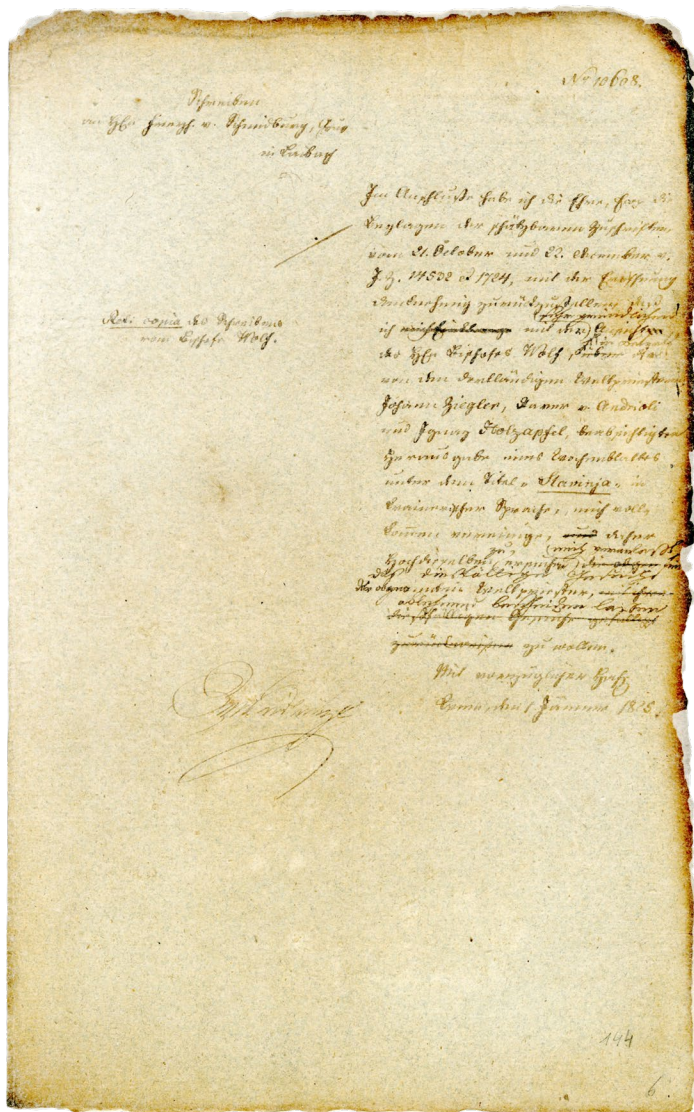
Slovinci in

cesarska cenzura

od Jožefa II.

do prve svetovne vojne

Koncept dopisa, ki je bil 1. januarja 1825 sestavljen na Dunaju in poslan na ljubljanski gubernij. Kratki dopis je udarno sklepno dejanje uradnega dopisovanja med Ljubljano in Dunajem v zadevi *Slavinje*. Sedlnitzky se je v zavrnitvi brez vsebinske obrazložitve skliceval na »temeljit vpogled v zadevo«, ki mu ga je posredoval ljubljanski knezoškof Wolf, ne pa tudi na podobno odklonilno mnenje ljubljanskega policijskega ravnatelja Schmidhammerja, enega od tajnih zaupnikov policijsko-cenzurnega urada. Na sliki so razvidni slogovni popravki v delu dopisa, kjer Sedlnitzky zavrača prošnjo. Končno verzijo dopisa, odposlano v Ljubljano, hrani Arhiv Republike Slovenije. Avstrijski državni arhiv, AT-OeStA/AVA Inneres PHSt 248.1824.

Draft of a memorandum that was drawn up in Vienna on 1 January 1825 and sent to the Ljubljana governorate. The short memorandum is the striking final act of the official correspondence between Ljubljana and Vienna regarding the matter of *Slavinja*. In his rejection, without substantive justification, Sedlnitzky referred to the "thorough insight into the matter" provided to him by the Ljubljana Bishop Wolf, but not to a similar negative opinion of the Ljubljana director of police Schmidhammer, one of the secret confidants of the police-censorship office. In the picture can be seen stylistic corrections in the part of the memorandum where Sedlnitzky rejects the request. The final version of the memorandum that was sent to Ljubljana is kept in the Archives of the Republic of Slovenia. Austrian State Archives, AT-OeStA/AVA Inneres PHSt 248.1824.

Septembra 1824 so trije sopodpisniki – Janez Cigler (1792–1867) in Frančišek Ksaverij pl. Andrioli (1792–1851), nekdanja študenta ljubljanskega bogoslovja, ter Ignac Holzapfel (1799–1868), ki je diplomiral poleti 1824 – na ljubljanski gubernij vložili prošnjo za dovoljenje za izdajanje *Slavinje*, tedenske slovenske priloge nemškega časopisa *Laibacher Zeitung*. Ljubljanski gubernij pod upravo Jožefa Kamila Schmidburga je njihovo idejo podprl, vendar je bilo treba pridobiti tudi odobritev policijsko-cenzurnega urada na Dunaju. Njegov predsednik grof Sedlnitzky je od predlagateljev zahteval podroben vsebinski načrt ter pridobil mnenji ljubljanskega knezoškofa Antona Alojzija Wolfa in ljubljanskega policijskega ravnatelja Jožefa Schmidhammerja o osebnosti, izobrazbi, moralnih nazorih, religioznosti ter zlasti politični usmerjenosti in delovanju predlagateljev. Načrt je v imenu uredništva sestavil Holzapfel, v njem so bile navedene domoznanske teme s področja zgodovine, zemljepisa in etnografije, poročila o šolstvu in literarnih objavah – ne pa tudi poezija, čeprav se je med gradivom za *Slavinjo* ohranilo največ ravno pesniškega gradiva. Poročevalca sta v poročilu, ki ga je zahteval Sedlnitzky, dvomila o usposobljenosti predlagateljev, Schmidhammer je slovenskemu časopisu brez pravih argumentov napovedal kratek rok trajanja, Wolf pa je celo izrazil mnenje, da časopis v slovenščini ni potreben. Sedlnitzky je 1. januarja 1825 v dopisu, naslovljenem na Ljubljanski gubernij, sporočil, da izdajanja *Slavinje* ne odobri.

Slovinci in

cesarska cenzura

od Jožefa II.

do prve svetovne vojne

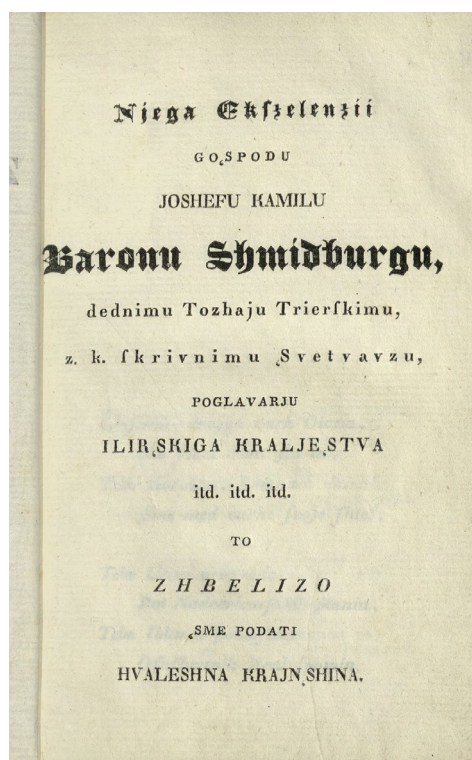
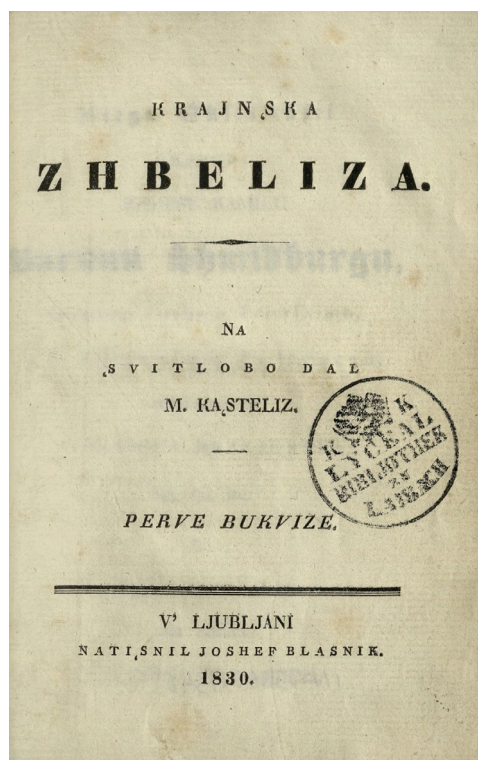
In September 1824, three co-signatories – Janez Cigler (1792–1867) and Frančišek Ksaverij Andrioli (1792–1851), both former Ljubljana theology students, and Ignac Holzapfel (1799–1868), who had graduated in the summer of 1824 – applied to the Ljubljana governorate for permission to publish *Slavinja*, a weekly Slovenian-language supplement to the German newspaper *Laibacher Zeitung*. Under the administration of Joseph Camillo von Schmidburg, the Ljubljana governorate supported the idea, but it was also necessary to obtain the approval of the Police and Censorship Office in Vienna. The president of the latter, Count Sedlnitzky, requested a detailed content plan from the proposers and also obtained the opinions of the Bishop of Ljubljana Anton Alojzij Wolf and the Ljubljana director of police Joseph Schmidhammer on the personality, education, moral views, religiosity, and especially the political orientation and activities of the proposers. The plan was drawn up by Holzapfel on behalf of the editors and listed local history topics in the fields of history, geography and ethnography, as well as reports on education and literary publications. It did not, however, mention poetry, even though poetry makes up the majority of the extant material for *Slavinja*. In the report requested by Sedlnitzky, the two reporters expressed doubt about the competence of the proposers, while Schmidhammer, without stating any real arguments, predicted a short life for the Slovenian newspaper, and Wolf even claimed that a Slovenian-language newspaper was unnecessary. On 1 January 1825, in a memorandum addressed to the Ljubljana governorate, Sedlnitzky announced that he had not approved the publication of *Slavinja*.

Cenzura *Krajnske čbelice* in »slovenska abecedna vojna«

Censorship of *Krajnska čbelica* and
the 'Slovenian Alphabet War'

IO

MARKO JUVAN

Levo: Naslovnica prvega zvezka pesniškega almanaha *Krajnska čbelica* (Ljubljana: Blaznik, 1830). Narodna in univerzitetna knjižnica.

Desno: Posvetilo deželnemu glavarju, baronu Jožefu Kamilu Schmidburgu. Narodna in univerzitetna knjižnica.

Left: Cover of the first volume of the poetry almanac *Krajnska čbelica* (The Carniolan Bee); Ljubljana: Blaznik, 1830). National and University Library.

Right: Dedication to the provincial governor, Baron Joseph Camillo von Schmidburg. National and University Library.

Pol stoletja po Devovih *Pisanicah* je Miha Kastelic (1796–1868), licejski knjižničar, l. 1829 zbral gradivo kranjskih pesnikov s Prešernom na čelu za novi pesniški almanah – *Krajnsko čbelico*. Z Matijo Čopom (1797–1835), skritim sourednikom *Čbelice* in licejskim predavateljem poetike, je pred natisom njenega prvega zvezka skušal obiti cenzurne ovire, med drugim knjižnega revizorja Jurija Pavška (1784–1853), »najbolj omejenega janzenista« (Prešeren). Kastelic je ljubljanski gubernij zaprosil za blagohotno obravnavo zbornika, ki bo »nova mogočna spodbuda vsem prijateljem kranjskega pesništva [...], da poskušajo v plemeniti in dobri tekmi izobraževati materin jezik in blagodejno delovati [...] na izobrazbo srca«. Na drugi strani je Čop za poezijo, ki naj bi s kultiviranjem materinščine spodbujala narodno pripadnost izobražencev, skušal pridobiti jezikoslovca Jerneja Kopitarja (1780–1844), dosmrtnega dvornega cenzorja za slovanske tiske. Čbeličarji so se taktično obrnili še na kranjskega deželnega glavarja, barona Jožefa Kamila Schmidburga (1779–1846), mu posvetili *Čbelico*, Jakob Zupan (1785–1852) pa mu je pokadil s slavnostno pesmijo. Dobili so Schmidburgovo podporo, saj je grof Josef Sedlnitzky (1778–1855), predsednik dvornega policijsko-cenzurnega urada, uslišal njegovo priporočilo in 11. februarja 1830 odobril natis almanaha. *Čbelica* je v 600 izvodih zbudila precejšnje zanimanje.

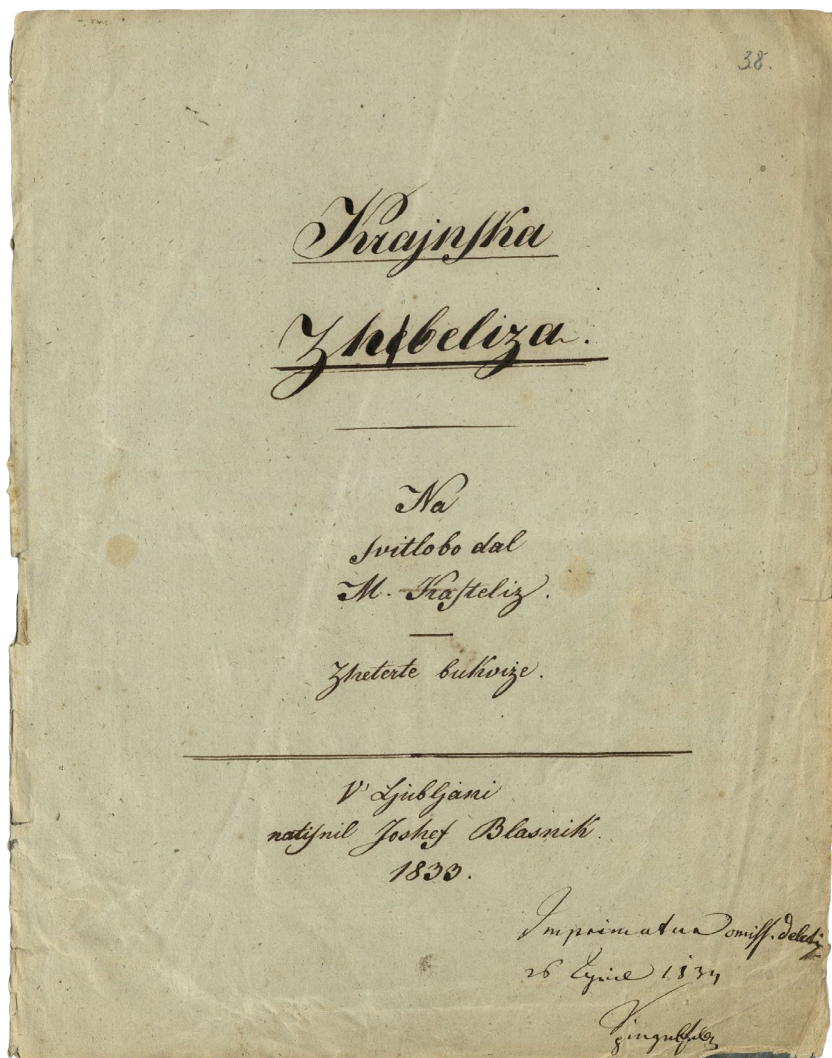
In 1829, half a century after Dev's *Pisanice*, Miha Kastelic (1796–1868), a lyceum librarian, gathered the work of Carniolan poets, with Prešeren at the helm, for a new poetry almanac, *Krajnska čbelica*. With the help of Matija Čop (1797–1835), the secret co-editor of *Čbelica* and a lyceum lecturer in poetics, he tried to bypass censorship obstacles before the printing of the first volume, which also involved circumventing the book reviewer Jurij Pavšek (1784–1853), "the most mentally limited Jansenist" (Prešeren). Kastelic asked the Ljubljana governorate for a favourable consideration of the collection, which would be "a powerful new incentive for all friends of Carniolan poetry [...] to try to educate their mother tongue in a noble and good campaign and to have a beneficial effect [...] on the education of the heart". In addition, Čop tried to gain the support of linguist Jernej Kopitar (1780–1844), the lifelong court censor for Slavic publications, for poetry intended to encourage the national affiliation of educated people by cultivating the mother tongue. The proponents of *Čbelica* also tactically solicited the support of the governor of Carniola, Baron Joseph Camillo von Schmidburg (1779–1846), by dedicating *Krajnska čbelica* to him, while Jakob Zupan (1785–1852) 'smoked him out' by dedicating a poem of praise to him. They evidently gained Schmidburg's support, as Count Josef Sedlnitzky (1778–1855), the president of the court police-censorship office, listened to his recommendation and, on 11 February 1830, approved the printing of the almanac. Issued in 600 copies, *Čbelica* aroused considerable interest.

Slovinci in

cesarska cenzura

od Jožefa II.

do prve svetovne vojne

Naslovna stran cenzurnega izvoda četrtega zvezka *Krajske čbelice* (1833) z oznako (desno spodaj) dovoljenja za natis pod pogojem izpusta črtanih mest (*imprimatur omissis deletis*) z dne 26. aprila 1834. Narodna in univerzitetna knjižnica, Ms 472/IV, št. 38.

The title page of the censored copy of the fourth volume of *Krajska čbelica* (The Carniolan Bee, 1833) with the indication (lower right) of permission to print on the condition of omission of the deleted passages (*imprimatur omissis deletis*), dated 26 April 1834. National and University Library, Ms 472/IV, No. 38.

Po večletnih idejnih trenjih je l. 1833 med Kopitarjevimi in Čopovimi krogi izbruhnila t. i. slovenska abecedna vojna. 9. februarja jo je v časopisu *Illyrisches Blatt* sprožil Matija Čop s komentirano objavo prevoda kritike *Krajnske čbelice*, ki jo je na Češkem objavil pesnik František L. Čelakovský (1799–1852). V zakulisju te javne polemike o družbeno-kulturnih vlogah slovenskega jezika, črkopisa (»metelčice«) in pesništva je divjala »cenzurna vojna« za izid četrtega zvezka *Čbelice*. Pri prvem in drugem zvezku Kopitar s cenzuro ni delal težav, čeprav je imel Prešerna za slabega, prevzetnega pesnika, preostale čbeličarje pa za nedorasle (srbskemu) ljudskemu pesništvu. Ker je hotel Čopa vpeti v svoje slavistične načrte, ta pa ga je prepričeval, naj se poskusov kranjske posvetne poezije kot cenzor loti naklonjeno, je bil Kopitar sprva širokosrčen. Ni ga zmotila niti Prešernova »Nova pisarija« (pripomnil je le, da nekje žali vrle Kranjce), čeprav je smešila tudi njegove poglede na kulturo. Čop je kot skriti sourednik *Čbelice* in njen lokalni cenzor predvidel možne odzive Kopitarja in njegovih privržencev: pri tretjem zvezku je prepričal Prešerna, da umakne svoje satire in epigrame, mdr. sonet »Apel in čevljar«, napad na Kopitarjev estetski čut. Podobno taktičen je bil cenzor Čop tudi pri četrtem zvezku: dovolil je natis pod pogojem, da se zaradi pohujšljivosti črtajo Prešernove priredbe ljudskih ljubezenskih pesmi, pa tudi njegova balada »Ponočnjak«.

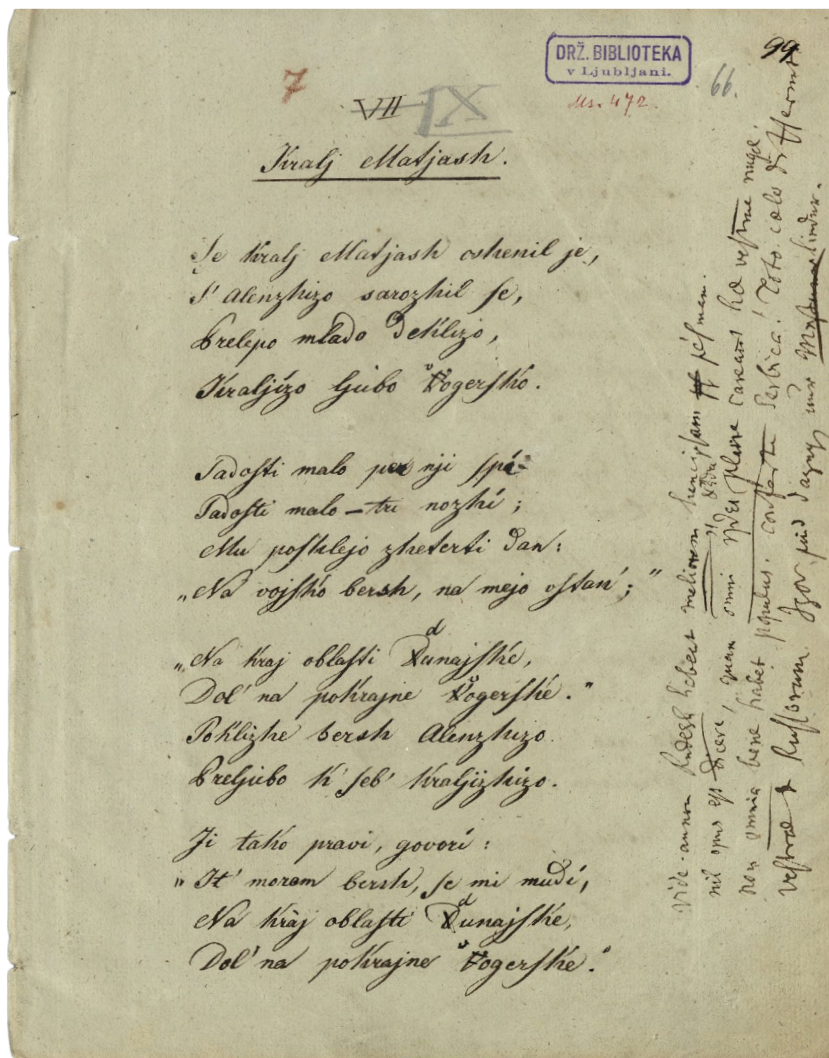
In 1833, after several years of conceptual friction between the circles of Kopitar and Čop, the so-called Slovenian alphabet war broke out. On 9 February, Matija Čop triggered the war with the annotated publication in the newspaper *Illyrisches Blatt* of a translation of a review of *Krajnska čbelica* published in the Czech Republic by the poet František L. Čelakovský (1799–1852). On the background of this public polemic about the sociocultural roles of the Slovenian language, the alphabet (i.e., *metelčica*, a Slovenian writing system developed by Franc Serafin Metelko) and poetry, a ‘censorship war’ raged for the publication of the fourth volume of *Čbelica*. In the case of the first and second volumes, Kopitar, the court censor, had not created any problems with censorship, even though he considered Prešeren a bad, presumptuous poet, and regarded the rest of the contributors to *Čbelica* as immature writers. Since Kopitar wanted to involve Čop in his Slavist plans – while the latter was meanwhile persuading Kopitar to take a favourable approach to the attempts at Carniolan secular poetry as censor – he was initially magnanimous. He was not even bothered by Prešeren’s *Nova pisarija* (merely remarking that it was an insult to virtuous female Carniolans in places), even though it mocked Kopitar’s own views on culture. As the secret co-editor of *Čbelica* as well as its local censor, Čop foresaw the possible reactions of Kopitar and his followers: for the third volume, he convinced Prešeren to withdraw his satires and epigrams, including the sonnet *Apel in čevljar*, an attack on Kopitar’s aesthetic sense. In his role as censor, Čop was similarly tactical with the fourth volume: he allowed the printing to go ahead on the condition that Prešeren’s arrangements of folk love poems were deleted due to indecency, along with his ballad *Ponočnjak*.

Slovinci in

cesarska cenzura

od Jožefa II.

do prve svetovne vojne

Zaničevalne Kopitarjeve pripombe k Prešernovi priredbi ljudske pesmi »Kralj Matjaž« iz zbirke Andreja Smoleta (1800–1840); verzijo s cenzurnega rokopisa *Čbelice* ima Kopitar za verjetno slabšo od tiste iz zbirke Antona Rudeža (1757–1829), nasploh pa mu je balada o kralju Matjažu »igračka«, ki ne doseže srbskih ljudskih pesmi – »ljudstvo nima samo dobrih stvari«. Cenzurni rokopis *Krajnske čbelice* IV, 1833. Narodna in univerzitetna knjižnica, Ms 472/IV, št. 66.

Kopitar's disparaging remarks regarding Prešeren's adaptation of the folk song *Kralj Matjaž* (King Matthias) from the collection by Andrej Smole (1800–1840). Kopitar considers the version from the censored *Čbelica* manuscript to be probably worse than the one from the collection of Anton Rudež (1757–1829). In general, he considers the ballad about King Matjaž to be a 'toy' that does not achieve the level of Serbian folk poetry. Censored manuscript of *Krajnska čbelica* IV, 1833. National and University Library, Ms 472/IV, No. 66.

Knjižni revizor Pavšek, bornirani janzenist, je 28. marca 1833 uradno protestiral proti Čopovi cenzuri četrtega zvezka *Čbelice*, Čopa očrnil kot nezanesljivega ter zaradi moralne spotikljivosti Prešernovih pesmi in proticerkvene osti preveda Bürgerjeve šaljive balade zahteval ponovno cenzuro. Tako je bil zvezek poslan na dvorni policijsko-cenzurni urad na Dunaju, od tod pa Kopitarju. Ta je *Čbelico* dobil v roke konec aprila, sredi abecedne vojne, v kateri je Čop spodbijal Kopitarjeva slovnična načela, podlago abecedne reforme Franca S. Metelka (1789–1860). Glose, ki jih je razjarjeni Kopitar proti pravilom cenzorske službe maščevalno natresel po revizijskem rokopisu *Čbelice*, vsebujejo omalovažujoče jezikovno-stilne, estetske in moralne sodbe. Z njegovim mnenjem na cenzurnem lističu vred predstavljajo drobce uničujoče kritike, s katero se je Kopitar uprizoril kot avtoriteta, ki nadkričuje provincialne čbeličarje. Tudi Prešernu je odrekel pesniški dar, mu očital nemoralnost, pomanjkljivo izobrazbo, bahanje z doktorskim naslovom in precenjevanje samega sebe.

On 28 March 1833, the book reviewer Pavšek, a born Jansenist, officially protested against Čop's censorship of the fourth volume of *Čbelica*, denigrating Čop as unreliable and demanding re-censorship due to the moral scandal of Prešeren's poems and the anti-clerical nature of the translation of Bürger's humorous ballad. The volume was therefore sent to the court police-censorship office in Vienna, and from there to Kopitar. The latter received *Čbelica* in his hands at the end of April, in the middle of the alphabet war, in which Čop challenged Kopitar's grammatical principles, which had served as the basis for the alphabet reform of Franc Serafin Metelko (1789–1860). The glosses that the enraged Kopitar, contrary to the rules of the censorship service, vindictively strewed throughout the review manuscript of *Čbelica* contain disparaging linguistic-stylistic, aesthetic and moral judgments. Along with his opinion on the censorship sheet, the glosses present fragments of destructive criticism that Kopitar employed to present himself as an authority who surpassed the provincial contributors to *Čbelica*. He even denied Prešeren's poetic gift, accusing him of immorality and a lack of education, and of bragging about his doctorate and overestimating himself.

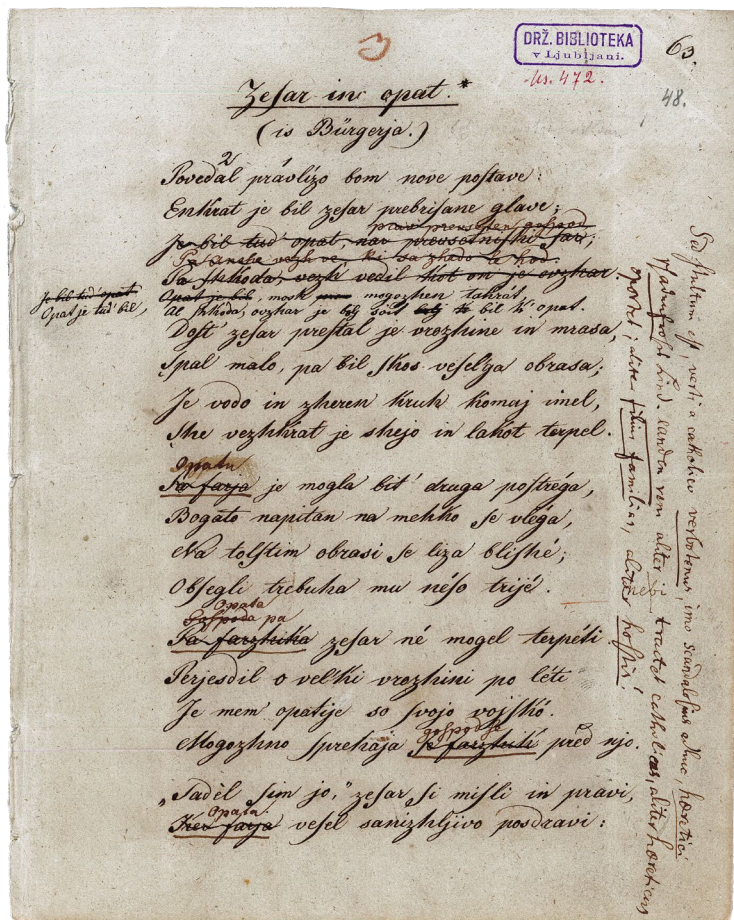
Slovinci in

cesarska cenzura

od Jožefa II.

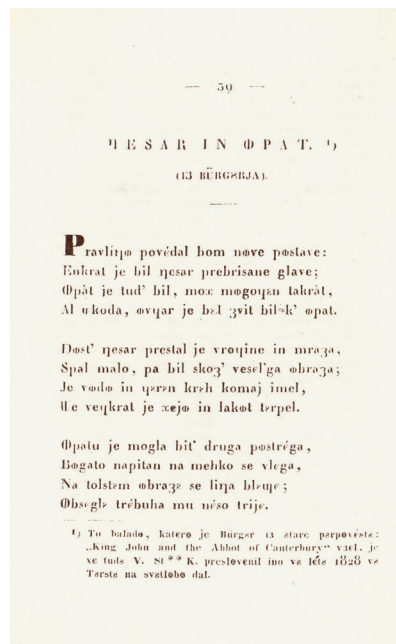
do prve svetovne vojne

Levo: Začetek Bürgerjeve šaljive balade »Cesar in opat« v prevodu Mihaela Tuška (1803–1843). Na robu rokopisa je Kopitarjeva latinska pripomba: »Toda nespametno je, da katoličan prevaja prepovedano (verbotenus?), poleg tega celo pohujšljivo škodoželjno pesem heretika; drugače naj isto snov obravnava katolik, drugače heretik; drugače domači sin, drugače sovražniki.« Cenzurni rokopis *Krajnske čbelice* IV, 1833. Narodna in univerzitetna knjižnica, Ms 472/II, št. 63.

Desno: objava spornega prevoda v *Krajnski čbelici* IV. V manjšem delu naklade je bil prevod izzivalno natisnjen v metelčici. Iz spremne knjižice k faksimilu *Krajnske zhbhelize I–V* (Ljubljana, Mladinska knjiga, 1969, str. 38). Narodna in univerzitetna knjižnica.

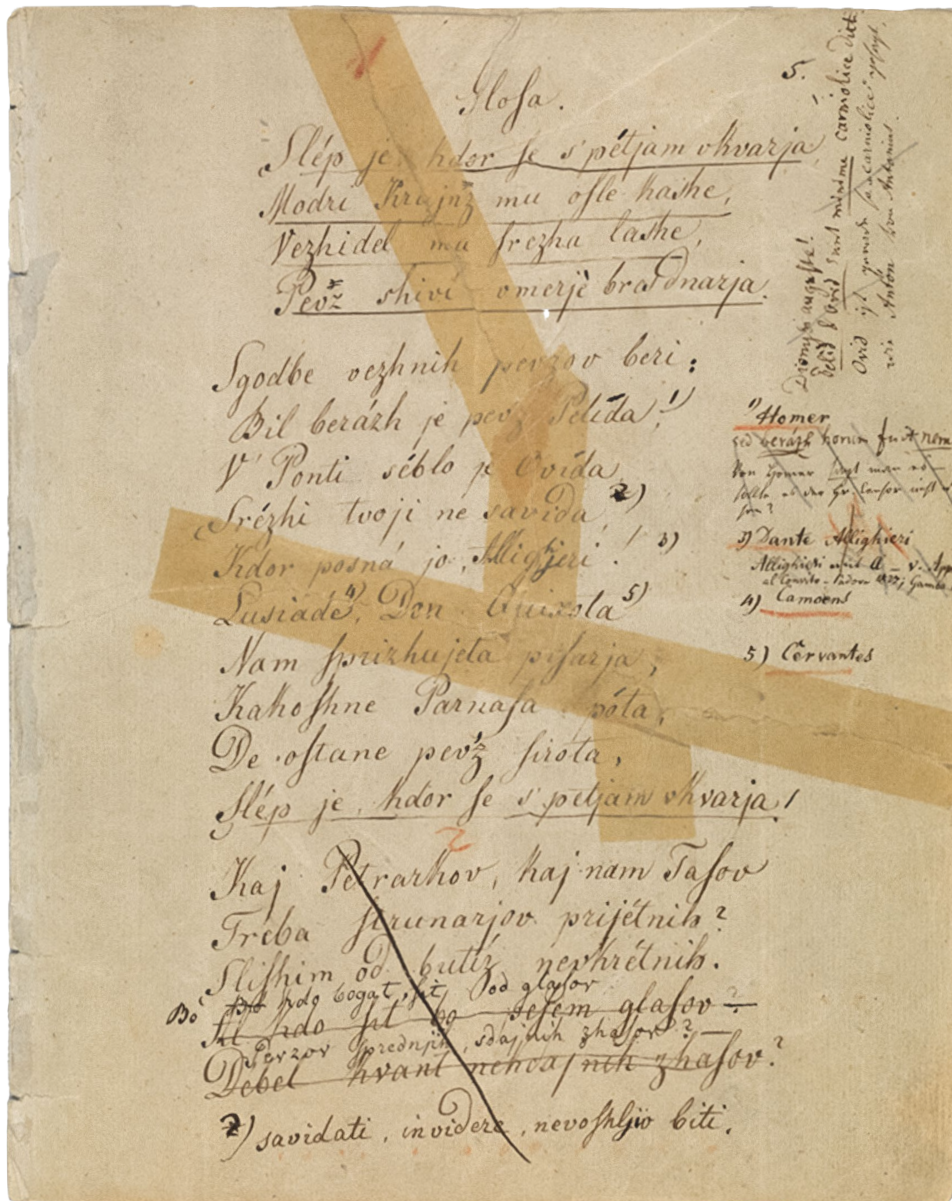
Left: The beginning of Bürger's humorous ballad *Cesar in opat* (The Emperor and the Abbot) translated by Mihael Tušek (1803–1843). In the margin of the manuscript is Kopitar's Latin remark: "But it is unwise for a Catholic to translate that which is forbidden (verbotenus?), even more so the slanderous, malicious poem of a heretic; the same matter should be treated differently by a Catholic and differently by a heretic; differently by a native son, and differently by enemies." Censored manuscript of *Krajnska čbelica* IV, 1833. National and University Library, Ms 472/II, No. 63.

Right: Publication of the contentious translation in *Krajnska čbelica* IV. In a few copies of the edition, the translation was provocatively printed in the *metelčica* alphabet. From the accompanying booklet to the facsimile of *Krajnska čbelica I–V* (Ljubljana, Mladinska knjiga, 1969, p. 38). National and University Library.

Knjižni revizor Pavšek se je v svojem protestu proti Čopovi cenzuri četrtega zvezka almanaha obregnil ne le ob Prešernova »nравstveno spotikljiva mesta«, temveč tudi ob »spotikljivo balado« o cesarju in opatu. Pri guberniju je dosegel, da je bila *Čbelica* poslana na Dunaj v ponovno cenzuro h Kopitarju. Ta je na svojem cenzorskem lističu oblast opozoril, da bi »pobalinski prevod« iz Bürgerja utegnil zbuditi ogorčenje kranjske duhovščine. Kljub Kopitarjevi cenzuri je Tuškov prevod po ugovoru čbeličarjev in ponovni cenzuri Andreja Gollmayerja (1797–1883) v *Krajnski čbelici* IV leta 1834 vendarle izšel. Podtaknjeni natis balade v metelčici je ironija na račun Kopitarja in njegovih privržencev v slovenski abecedni vojni. Podobne potegavščine na račun cenzorjev si je pozneje še večkrat privoščil tudi Prešeren.

In his protest against Čop's censorship of the fourth volume of the almanac, the book reviewer Pavšek criticised not only Prešeren's "morally scandalous passages", but also the "scandalous ballad" about the Emperor and the abbot (*Cesar in opat*). By petitioning the governorate, he managed to have *Čbelica* sent to Vienna for re-censorship by Kopitar. On his censorship sheet, Kopitar warned the authorities that the "roguish translation" from Bürger could infuriate the Carniolan clergy. Despite Kopitar's censorship, Tušek's translation was published in *Krajnska čbelica* IV in 1834 after an appeal by the contributors and re-censorship by Andrej Gollmayer (1797–1883). The mock printing of the ballad in the *metelčica* alphabet is an irony at the expense of Kopitar and his followers in the Slovenian alphabet war. Prešeren, too, later indulged in similar pranks at the expense of the censors on several occasions.

Slovinci in
cesarska cenzura
od Jožefa II.
do prve svetovne vojne

Slép je kdor se s' pětjam vkarja!
 Modri Krajnz mu osle kashe,
 Vezhidel mu srezha lashe;
 Pevz shiví vmerjè bres dnarja.

Prva stran Prešernove »Glose« v cenzurnem rokopisu *Krajnske čbelice* IV iz leta 1833. Na robovih so kritični komentarji cenzorja Kopitarja in nekaj Čopovih komentarjev na Kopitarjeve pripombe. Narodni muzej Slovenije, Kastelčeva zapuščina, Ms 5.

First page of Prešeren's poem *Glosa* (Gloss) in the censored manuscript of *Krajnska čbelica* IV from 1833. In the margins are the critical comments of the censor Kopitar and some of Čop's responses to Kopitar's remarks. National Museum of Slovenia, The Kastelec Legacy, Ms 5.

Na svojem aprilskem cenzurnem lističu iz l. 1833 je Kopitar predsedniku dvornega policijsko-cenzurnega urada Sedlnitzkemu priporočil, naj redigirani rokopis četrtega zvezka *Čbelice* ponovno preuči »lokalna cenzura«. Ta po njegovem »edina lahko pravilno oceni posamezna mesta (npr., ko je govor o trgovcu, ki je pred letom krošnjarij, letos pa kupuje gradove), ali ne gre morda za paskvile na tamkajšnje prebivalce«. Poleg te osti, uperjene proti »Glosi«, je Kopitar pesem na rokopisu opremil s kritičnimi komentarji: mdr. se je obregnil v »pokranjčeni« imeni »pevca Pelida« (tj. Homerja) in Ovida, prečrtal podpis »Dr. Prešérn« in komentiral: »Ovidij je bil prav tako Dr., a se ni podpisoval kot doktor! Napuh!« Čop je Kopitarjevim glosam ugovarjal s svojimi pripombami: tudi Antonius je pokranjčen kot Antón, Ovidij pa ni bil doktor, pač pa se je podpisoval kot magister. Ko je po Gollmayerjevi ponovni cenzuri rokopisa Sedlnitzky *Čbelici* podelil *imprimatur*, je Kopitarja opozoril, naj se v bodoče drži pravih postopkov. Kopitar je po porazu v abecedni vojni potegnil krajši konec še v cenzurnem spopadu. A zaradi cenzure je bilo od prvotnih 27 Prešernovih prispevkov v *Krajnski čbelici* IV nazadnje objavljenih le 17.

On his April censorship sheet from 1833, Kopitar recommended to Sedlnitzky, the president of the court police-censorship office, that the redacted manuscript of the fourth volume of *Čbelica* be re-examined by the 'local censor'. In Kopitar's opinion, the latter "is the only one who can correctly assess certain passages (e.g., when it speaks about a merchant who was a hawker a year ago, but this year is buying mansions), as to whether they might be insulting to the local residents". In addition to this barb directed against Prešeren's *Glosa*, Kopitar appended critical comments to the poem on the manuscript: among other things, he meddled with the 'Carniolafied' name of the two poets, 'Peleus' (i.e., Homer) and Ovid, crossed out the signature 'Dr. Prešérn' and commented: "Ovid was also a Dr, but he did not sign as a doctor! Vanity!" Čop countered Kopitar's glosses with his own remarks: Antonius is also shortened to Antón, and Ovid was not a doctor, but signed himself as a 'magister'. When, after Gollmayer's re-censorship of the manuscript, Sedlnitzky gave *Čbelica* an *imprimatur*, he warned Kopitar to follow the correct procedure in the future. After his defeat in the alphabet war, Kopitar got the short end of the stick in the censorship clash, as well. Due to censorship, however, only 17 of Prešeren's original 27 contributions were finally published in *Krajnska čbelica* IV.

Slovenci in

cesarska cenzura

od Jožefa II.

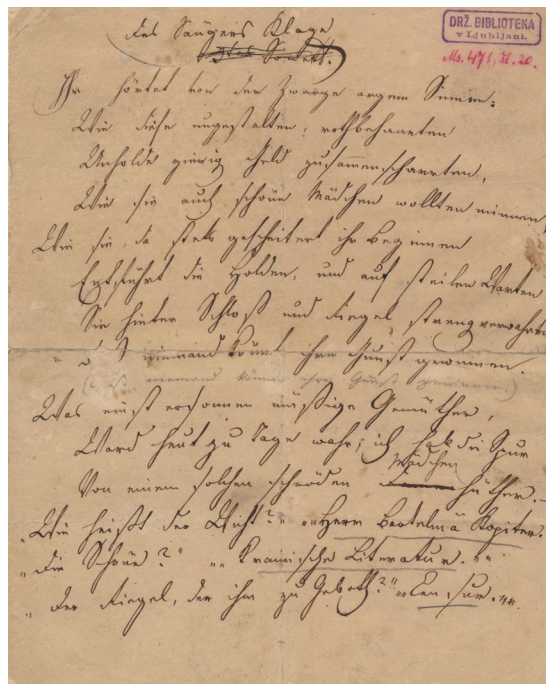
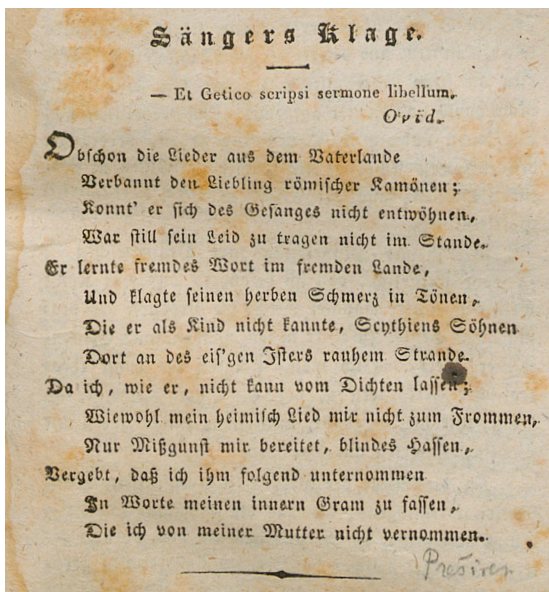
do prve svetovne vojne

Prešernovi pesniški odzivi na cenzuro

Prešeren's Poetic Responses to Censorship

MARKO JUVAN

II

Levo: Prešernov sonet »Obschon die Lieder aus dem Vaterlande« (Četudi pesmi so iz domovine) iz cikla »Sängers Klage« (Pevčeva tožba), nepodpisan natisnjen v *Illyrisches Blatt* 15. junija 1833. Narodna in univerzitetna knjižnica.

Left: Prešeren's sonnet *Obschon die Lieder aus dem Vaterlande* (Even though the poems are from the homeland) from the cycle *Sängers Klage* (Singer's Lament), printed unsigned in *Illyrisches Blatt* 15 June 1833. National and University Library.

Desno: Do l. 1868 nenatisnjeni rokopis Prešernovega soneta »Ihr hörtet von der Zwerge argem Sinnen« (Saj čuli ste o škratov zlih naklepih) iz cikla »Sängers Klage« (Pevčeva tožba). Prvi sonet pesnika primerja z izgnanstvom klasika Ovidija, domnevno zaradi nemoralnih pesmi. Kakor rimski pregnanec, ki je na robu imperija zapel v tujem jeziku, se tudi Prešeren izpove v nemščini. Gre za odziv na Pavškovo moralistično »ovadbo« in Kopitarjevo cenzuro iz l. 1833. – Drugi sonet ni smel biti objavljen, ker prisoli klofuto cenzorju Kopitarju: primerja ga z grdim škratom, ki pod ključem cenzure drži mladenko – kranjsko literaturo. Narodna in univerzitetna knjižnica, Ms 471, št. 20.

Right: The manuscript of Prešeren's sonnet *Ihr hörtet von der Zwerge argem Sinnen* (You've Heard of the Dwarf's Evil Intentions), which remained unpublished until 1868, from the cycle *Sängers Klage* (Singer's Lament). The first sonnet compares the poet to the exile of the classical Ovid, allegedly because of immoral poems. Like the Roman exile, who sang in a foreign language on the edge of the empire, Prešeren expresses himself in German. The sonnet is a response to Pavšek's moralistic 'indictment' and Kopitar's censorship from 1833. Publication of the second sonnet was prohibited because it represents a slap in the face of the censor Kopitar: Prešeren compares him to an ugly dwarf who holds a young woman – Carniolan literature – under the lock and key of censorship. National and University Library, Ms 471, No. 20.

Romantični beg v domišljijo, srednji vek, eksotične dežele in simboliko je tudi posledica cenzure. Kot je ugotovila Katy Heady, so omejitve, ki jih je subjektivnemu izrazu vsiljevala cenzura, onemogočale vztrajno in angažirano obravnavo številnih tem in tako odločilno zožile tedanje literarno obzorje. Sledi pisateljskega upora proti cenzuri so, razumljivo, redke (npr. Puškinova satira »Poslanica cenzorju«, objavljena šele 1857). Nekateri soneti iz 30. let 19. stoletja, s katerimi se Prešeren namiguječe odziva na cenzuro svojih del, so bili celo sproti objavljeni, povečini v nemščini v časopisni prilogi *Illyrisches Blatt*, ki je bila pod tolerantnejšim nadzorom. V teh pesmih se odzivi na čeri cenzure skrivajo pod valovi sentimenta ali ironične polemike z nasprotniki v abecedni vojni. Prešernovi neposredni napadi na cenzuro in cenzorje pa so morali več desetletij ostati v rokopisu. Besedila, ki jih je izzvalo doživljanje cenzure, se gibljejo se med igrivim uporom in resignacijo, med smešenjem uglednih nasprotnikov in iskanjem sočutja z nepriznanim pesnikom, ki se je zavedal svoje veličine.

The Romantic flight to fantasy, the Middle Ages, exotic lands and symbolism is partly a result of censorship. As Katy Heady has noted, the restrictions imposed on subjective expression by censorship prevented sustained and engaged treatment of many topics and thus decisively narrowed the literary horizons of the time. Traces of writers' rebellion against censorship are, understandably, rare (e.g., Pushkin's satire *Epistle to the Censor*, published only in 1857). Some of the sonnets from the 1830s in which Prešeren alludes to the censorship of his works were even published at the time, mostly in German, in the newspaper supplement *Illyrisches Blatt*, which was under more tolerant control. In these poems, the poet's reactions to censorship are concealed under waves of sentiment or ironic polemics with opponents in the alphabet war. Prešeren's direct attacks on censorship and censors had to remain in manuscript for several decades. The texts provoked by the experience of censorship fluctuate between playful rebellion and resignation, mocking distinguished opponents, and seeking empathy with an unrecognised poet who was aware of his own greatness.

Slovinci in

cesarska cenzura

od Jožefa II.

do prve svetovne vojne

Literarische Scherze
in August Wilhelm v. Schlegel's Manier.

Doctor: Dichter P.¹

I.
ERROR TYPI.

Ad proprium formante typum Zoiso, K²-! te,
Ex errore typi Zoilus alter ades.

II.
APĚL IN ZHĚVLJAR.

(Po Plinijovi pravilji.)

Apěl podobno na ogled postavi;
De bi reŕaizo lišhal, no le hvalo,
Šad škrit vie vprék pošlišha, kaj sijalo
Neumno, kaj umetni od njé pravi.

Pred njó s kopiti zhevjarzhik se vstavi;
Šmolár ker ogledúje obuválo,
Jerménov meni de imá premálo;
Kar on ozhíta, koj Apěl popravi.

Ko pride drugi dan moj mosh kopitni,
Namešt deb' šhel napréj po svoji póti,
Ker zhevli fo po gódi ¹⁾, mézh se lóti.

Savérne ga obrásnik imenitni,
In tebe s njim, kdor nap'zhen si ozhítar,
Rekózh: „Le zhevlje fúdi naj kopítar“ ²⁾.

¹⁾ Ohne Fehl.

²⁾ Um nicht mißverstanden zu werden, erklären wir, daß wir das Had der Grammatik dem Hrn. K. als seine „crochida“ gelten lassen. Cuique suum. Wir beschränken daher diesen Auspruch lediglich auf sein ästhetisches Urtheil. Sieh Illyr. Blatt Nr. 27, vom 6. Juli, S. 108, Spalte 1. „Die ästhetischen Geistes“ Spalte 2, „was den echt (nicht bei Rogebue oder Stauren) Gebildeten gefallen kann.“ Wir begreifen unter andern nicht, wie die lyrischen Dichtungen, Romane u. der Zibeliana mit den Dramen des ersten und den Romanen des letzten verglichen werden können.

III.
RELATA REFERO.

Wie 's kommt, daß so viel Koth der ausgespiert,
Der anno acht schon ¹⁾ so geschelbt geschrieben,
Daß will ich euch erklären, meine Lieben,
Will von den Augen euch den Schleiér ziehen.

Das Buch, das als gelahrt den Mann verschrien,
Hat, weil just nicht geruch'te zu besleben
Der Herr, sein Secretarius unterschrieben; ²⁾
Wie viel hat der bis num daraus entliehen!

Der Slawen Schtöcherische Millenen,
Was sonst darin besagt von unfrem Stamme,
Dermišt man nie in seinen Recenzen.

Doch da kein Tropfen für des Hasses Flamme
Im Duell, den er auch jetzt nicht würde schonen,
So schöpft er einmal auch aus ei g' n e m
Schlamme.

IV.

„Hoc scio pro certo, quotics cum stercore
certo.“ ³⁾

In Meeres Tiefen, auf der Erde Fluren,
In Lüften, wie wir unmaßgeblich meinen,

¹⁾ Die Mémoires de l'Académie Celtique kündigen „die Grammatik der slavischen Sprache in Krain, Karantan und Steirermarck.“ die zu Laibach 1808 erschienen, als ein Werk des Hrn. V. u. J. an: „On la doit au zèle et aux lumières de M. de Zois, membre de l'Académie Celtique.“ der gleich darauf ein „savant et zélé philologue“ genannt wird.

²⁾ Am Titelblatte erscheint der Name des Autors nicht, sondern ganz am Ende des Buches der des Hrn. K., einmaligen Secretärs des Hrn. V. u. J.

³⁾ Illyr. Blatt Nr. 27, vom 6. Juli, S. 112, Spalte 2; und Seite 108, Spalte 2.

Prešernov cikel »Literarische Scherze in August Wilhelm v. Schlegel's Manier« (Literarne šale na način Augusta pl. Schlegla) s sonetom »Apel in čevljar«, *Illyrisches Blatt*, 27. julij 1833. Ta zabavljivi sonet, soroden Puškinovemu »Sapožniku« (Čevljarček, obj. 1833), sta Čop in Kastelic previdno umaknila iz cenzurnega rokopisa *Krajnske čbelice* III (1832). Prešernu ga je uspelo objaviti leto pozneje v ciklu »Literarnih šal«. Opomba poudari, da ni usmerjen proti Kopitarjevi jezikoslovni podkovanosti, pač pa proti »njegovi estetski sodbi«. Narodna in univerzitetna knjižnica.

Prešern's cycle *Literarische Scherze in August Wilhelm v. Schlegel's Manier* (Literary Jokes in the Manner of Augustus von Schlegel) with the sonnet *Apel in čevljar* (Apelles and the Shoemaker), *Illyrisches Blatt*, 27 July 1833. This amusing sonnet, which is related to Pushkin's *Sapozhnik* (Shoemaker, pub. 1833), was carefully removed by Čop and Kastelic from the censorship manuscript of *Krajnska čbelica* III (1832). Prešern nonetheless managed to publish it one year later in the cycle *Literarne šale* (Literary Jokes). A note emphasises that it is not aimed at Kopitar's linguistic skills, but rather at "his aesthetic judgement". National and University Library.

Prešeren v »Apelu in čevljarju« spremeni tradicionalno Plinijevo zgodbo v romantično pripodobo razlike med slovnično drobnjakarskim in celostno estetskim dojemanjem besedne umetnine. Podloži jo z aluzivno besedno igro, ki z omejenim čevljarjem izenači Kopitarja. V večjezičnem ciklu »Literarnih šal«, satiričnem epilogu abecedne vojne, se je Prešeren navezal na satire in epigrame Augusta Wilhelma Schlegla (1767–1845). Parodično se je podpisal enako, kakor ga je v polemiki zaničljivo imenoval Kopitar (»Doctor-Dichter P.«). Cikel se začne z latinskim epigramom »Error typi« (Tiskarska napaka): Kopitarja, šifriranega kot K[~]-, z besedno igro označi za ponesrečeni odlitek Zoisove veličine – za kritikastra Zoila, tiskovno napako. Sonet »Relata refero« (Povem, kar mi je bilo rečeno) izpostavi nasprotje med Kopitarjevo učenjaško omiko in njegovo polemično surovostjo. Satira pogreva govornice, da je bil avtor Kopitarjeve slovnice Zois. Po lažni obtožbi pesnik slovničarju oponese, da je ta res izviren le v izbruhih jeze. Sonet »In Meeres Tiefen, auf der Erde Fluren« (V globinah morij, na zemeljskih poljanah) uvede latinski epigram, s katerim je Kopitar začinil svoj obračun s Čopom (v pomenu, da se umažeš z blatom, če se z blatom boriš, pa naj zgubiš ali zmagaš). S tem nakaže, da Kopitarjeva »svinjska čud« (»ingenium suile«) Čopa ne more umazati.

In *Apel in čevljar*, Prešeren transforms Pliny's traditional story into a Romantic parable of the difference between a grammatically pedantic perception and a holistic aesthetic perception of literary artworks. He underpins his story with an allusive pun that equates Kopitar with a foolish shoemaker. In the multilingual cycle *Literarne šale* (Literary Jokes), a satirical epilogue to the alphabet war, Prešeren makes reference to the satires and epigrams of August Wilhelm Schlegel (1767–1845). He parodically signs himself with the contemptuous name that Kopitar had used for him in the controversy (Doctor-Dichter P.). The cycle begins with the Latin epigram 'Error typi' (Typographical Error): with a play on words, Kopitar, coded as K[~]-, is labelled as the unfortunate mould of Zois's greatness – as the fault-finder Zoila, a typographical error. The sonnet *Relata refero* (I Tell What I Was Told) highlights the contrast between Kopitar's scholarly eloquence and his polemical rawness. The satire stokes rumours that the author of Kopitar's grammar was actually Zois. After the false accusation, the poet mocks the grammarian, saying that he is really original only in outbursts of anger. The sonnet *In Meeres Tiefen, auf der Erde Fluren* (In the Depths of the Seas, in the Fields of the Earth) introduces a Latin epigram with which Kopitar spiced up his confrontation with Čop (in the sense that if you fight with mud you get muddy whether you win or lose). Prešeren thus indicates that Kopitar's 'pig character' (*ingenium suile*) cannot soil Čop.

Slovinci in

cesarska cenzura

od Jožefa II.

do prve svetovne vojne

Anton Stelzich (1791–1858), častni kanonik in cenzurni referent, ki ga je škof Wolf s Češke povabil na Kranjsko, je soglasno s knjižnim revizorjem Pavškom od Prešerna zahteval, da mora iz svoje nemške elegije »V spomin Matija Čopa« (pesnik jo je hotel v *Ilirskem listu* priobčiti takoj po prijateljevi nesrečni utopitvi 6. julija 1835), črtati prav verze, v katerih se izenači s pokojnim prijateljem. Prešeren v cenzuriranih verzih na Čopov lik prenese besednjak svojih izpovedi (»Slovo od mladosti«, »Sonetje nesreče«) in del, v katerih toži nad zapostavljenostjo slovenske poezije (»Glosa«, »Sonetni venec« itn.). Cenzor Stelzich je najbrž črte zahteval zato, da se iz nakazanih krivic, ki jih je trpel Čop, ne bi dalo sklepati na njegove ugledne nasprotnike, in ker je sledil praksi cenzurnega zatiranja nacionalno-liberalnih idej. Pesniška tožba v črtanem odlomku namreč obsoja teptanje (Čopovega) plemenitega prizadevanja za skupnost, pa tudi stanje v avstrijski »očetnjavi«, ko se njeni »sinovi« sramujejo deklarirati kot »Slovenci« in govoriti v materinščini. Niz namigov na obstoj slovenskega naroda je cenzorjevo oko prepoznalo kot politično grožnjo monolitnosti absolutistične države. Zaradi tega cenzurnega posega je pesnitev izšla okrnjena in z zamudo (25. julija), teden za drugimi žalnimi objavami. Cenzurirane verze je moral Prešeren za natis nadomestiti s stih, ki notranjo dramo z družbenimi razsežnostmi utišajo v razmeroma konvencionalno pomiritev.

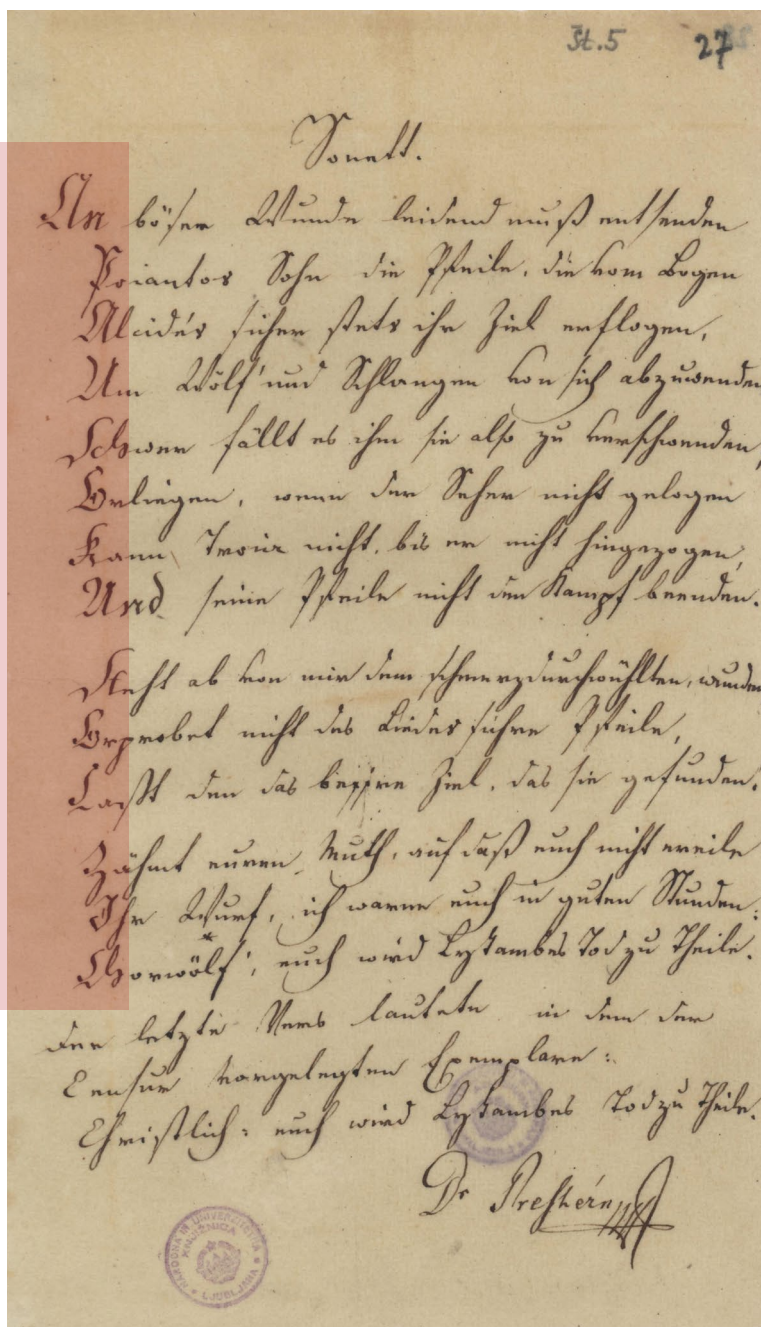
Anton Stelzich (1791–1858), an honorary canon and censorship officer who was invited by Bishop Wolf from the Czech lands to Carniola, was in agreement with the book reviewer Pavšek in demanding that Prešeren delete from his German-language elegy for Mattias Čop, *Dem Andenken des Matthias Čop*, which the poet wanted to publish in *Illyrisches Blatt* immediately after his friend's unfortunate drowning on 6 July 1835, the very verses in which the poet equates himself with his deceased friend. In the censored verses, Prešeren transfers to Čop's character the vocabulary of his avowals (*Slovo od mladosti*, *Sonetje nesreče*) and works in which he laments the neglect of Slovenian poetry (*Glosa*, *Sonetni venec*, etc.). The censor Stelzich probably requested that the lines be deleted so that it would not be possible to draw conclusions from the implied injustices suffered by Čop regarding the latter's prominent opponents. Stelzich was, however, also following the practice of censorship suppression of national-liberal ideas. In the deleted passage, Prešeren condemns the trampling of (Čop's) noble efforts for the community and criticises the state of the Austrian 'fatherland' when its 'sons' are ashamed to declare themselves as 'Slovenians' and to speak in their mother tongue. The series of insinuations about the existence of the Slovenian nation was recognised by the censor's eye as a political threat to the monolithic nature of the absolutist state. Due to this censorship intervention, the poem was published in a truncated form and with delay (on 25 July), appearing a week after the other obituaries. For printing, Prešeren had to replace the censored verses with verses that tone down the inner drama with its social ramifications into a relatively conventional appeasement.

Slovenci in

cesarska cenzura

od Jožefa II.

do prve svetovne vojne

Prešernov rokopis, naslovljen »Sonett«, ki skriva akrostih »An Pauschek und Stelzich«, vsebuje pa še avtorjev pripis in podpis. V njem je pesnik dal duška svojemu ogorčenju, ker sta mu revizor Pavšek in cenzurni referent Stelzich v prvi polovici julija 1835 preprečila pravočasni in neokrnjeni izid njegove nemške elegije »V spomin Matija Čopa«. Sonet je bil prvič natisnjen šele l. 1898. Narodna in univerzitetna knjižnica, Ms 455/II, št. 5, str. 27.

Prešeren's manuscript entitled *Sonett*, which conceals the acrostic 'An Pauschek und Stelzich', also contains a postscript by the author and his signature. In this sonnet, the poet gives vent to his indignation because the reviewer Pavšek and the censorship officer Stelzich had prevented him from publishing his German-language elegy *Dem Andenken des Matthias Čop* on time and intact in the first half of July 1835. The sonnet was not printed for the first time until 1898. National and University Library, Ms 455/II, No. 5, p. 27.

Sonet poveže antični mit o Filoktetu z zgodovinskim izročilom o pesniku Arhilohu. Grški junak Filoktet bi moral s svojim nezgrešljivim lokom odločiti bitko za Trojo, a so mu rane od kačjega pika neznosno zaudarjale, tako da so ga morali Grki v blaznih bolečinah pustiti na otoku Lemnosu, kjer je z lokom odganjal zveri. Jambski pesnik Arhiloh pa je uglednega meščana Likamba in njegovo hčer, Arhilohovo zaročenko, s svojimi sramotilnimi pesmimi prignal do samomora, ker sta prelomila zaroko z njim. Prispodobi merita na oba cenzorja: *volkove*, skrite v Filoktetovem mitu, Prešeren v drzni zloženki *Chorwölf*⁹ križa s cerkveno funkcijo obeh naslovljencev soneta (*korar* oziroma kanonik), nato pa jima prek zgodbe o Arhilohu še zapreti s svojo satiro. Jurij Pavšek se je Prešernu zameril že ob izidu *Krajnske čbelice* I (1830), ko se je obregnil ob pohujšljivost njegovega prevoda »Lenore«, v želodcu pa mu je obležal med cenzurno vojno, ker je zahteval ponovno cenzuro četrte *Čbelice*. Kanonika Pavšek in Stelzich sta drugače korektno opravljala svoje cenzorske zadolžitve, a v odločilnem trenutku sta dregnila v Prešernovo rano s cenzurnim oviranjem njegove elegične izpovedi ob prijateljevi smrti. Priimka obeh naslovljencev satire je Prešeren vtkal v zamaskirani akrostih jeze in sovraštva. Akrostiha je dotlej uporabil samo še v magistralu *Sonetnega venca* (Primicovi Julji) in sonetu »Marskteri romar gre v Rim, v Kompostelje«, kjer pa sta zaznamovana s čustvom ljubezni.

The sonnet connects the ancient myth of Philoctetes with the historical tradition of the poet Archilochus. The Greek hero Philoctetes should have decided the battle for Troy with his infallible bow, but his snakebite wounds stank unbearably, so the Greeks had to leave him in excruciating pain on the island of Lemnos, where he drove away beasts with his bow. The iambic poet Archilochus drove the prominent citizen Lycambes and his daughter, who was Archilochus' betrothed, to commit suicide with his shameful poems because they had broken off the daughter's engagement with him. The two parables are aimed at both of the censors: in his bold compound *Chorwölf*, Prešeren crosses the *wolves* hidden in the myth of Philoctetes with the ecclesiastical function of the two addressees of the sonnet (*korar* or canon) and then encloses them with his satire through the story of Archilochus. Prešeren already resented Jurij Pavšek at the time of the publication of *Krajnska čbelica* I (1830), when the latter was offended by the debauchery of the poet's translation of *Lenore*, and this was still eating at Prešeren during the censorship war, as Pavšek demanded the re-censorship of the fourth volume of *Čbelica*. The two canons Pavšek and Stelzich had otherwise performed their censor duties correctly, but at a decisive moment they rubbed salt into Prešeren's wound by censoring his elegiac confession on the death of his friend. Prešeren weaved the surnames of the two addressees of the satire into veiled acrostics of anger and hatred. Until that time, he had only used acrostics in the magistral sonnet of *Sonetni venec* (Primicovi Julji) and the sonnet *Marskteri romar gre v Rim, v Kompostelje*, where they are characterised by the emotion of love.

Slovinci in

cesarska cenzura

od Jožefa II.

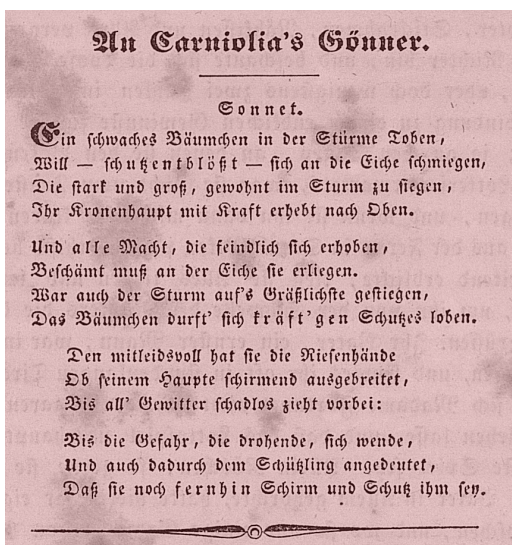
do prve svetovne vojne

Od Carniolie do Novic ali dolga bitka za prvi slovenski časopis

From *Carniolia* to *Novice* or the Long Battle for the First Slovenian Newspaper

12

MARIJAN DOVIČ

*Šibko drevesce v viharju se divjem
nemočno k visokemu brastu privije,
ki silnim nevihtam odločno kljubuje,
s krošnjo mogočno bori se z neurjem.*

(prevedla Tanja Žigon)

Naslovna stran prve številke *Carniolie*, ki je izšla 1. maja 1838. Na njej je tudi sonet »An Carniolia's Gönner« (Mecenom Carniolie), ki ga je najverjetneje spesnil sam urednik Leopold Kordeš in ob katerega se je pri naknadni cenzuri obregnil dunajski cenzor Ruprecht – češ da neprimerno namiguje na (cenzurne) ovire pri ustanavljanju časopisa. Narodna in univerzitetna knjižnica.

The front page of the first issue of *Carniolia*, which was published on 1 May 1838. It features the sonnet *An Carniolia's Gönner* (To Carniola's Patrons), which was most likely written by the editor Leopold Kordeš himself. The Viennese censor Ruprecht marked this sonnet during the subsequent revision, saying that it inappropriately alludes to (censorship) obstacles in establishing the newspaper. National and University Library.

Po Vodnikovih *Ljubljanskih novicah* (1797–1800) je na področju časnikov v slovenščini vladalo mrtvilo, saj je osrednji cenzurni urad na Dunaju v predmarčni dobi sistematično blokiral poskuse ustanavljanja periodičnih glasil v slovenščini, trdnemu prijemu cenzurnih oblasti pa so se izvile le posamezne knjige in štirje letniki *Kranjske čbelice*. Ključna etapa dolge bitke za prvi slovenski časopis se je začela leta 1838, ko je Leopold Kordeš (1808–1879), ki je v Ljubljani ravnokar začel izdajati novi nemški časopis, *Carniolio*, zaprosil še za izdajanje slovenskih *Kranjskih novic* in priloge *Zora*. Vloga ni uspela, nasprotno, Kordešu je nakopala nejevoljo šefa dunajske cenzure Sedlnitzkega, ki dotlej sploh ni vedel, da v Ljubljani izhaja nov nemški časopis. Sumničavi grof je zato oštel deželnega guvernerja Schmidburga zaradi samovolje, *Carniolio* po natančnem pregledu dotlej izdanih števil naposled dovolil, glede odločitve o slovenskem časopisu pa je več let zavlačeval, zato so ljubljanski protagonisti (Kordeš, Blaznik in drugi) spremenili taktiko: načrtovani politični časopis je najprej mutiral v literarnega, potem v obrtno-tehničnega in naposled, ko se je v zgodbo vpletla še Kranjska kmetijska družba, v pretežno kmetijskega.

After Vodnik's *Ljubljanske novice* (1797–1800), the publishing of Slovenian-language newspapers ground to a halt, as the central censorship office in Vienna in the Vormärz era systematically blocked attempts to establish periodicals in Slovenian. The only publications to loosen the tight grip of censorship were isolated books and four annual volumes of *Kranjska čbelica*. The key phase of the long battle for the first Slovenian newspaper began in 1838, when Leopold Kordeš (1808–1879), who had just started publishing a new German newspaper in Ljubljana called *Carniolia*, requested permission to publish the Slovenian-language *Kranjske novice* and the supplement *Zora*. However, the application was not successful; on the contrary, it earned Kordeš the displeasure of the Viennese censorship chief Sedlnitzky, who until then did not even know that a new German newspaper was being published in Ljubljana. The suspicious count therefore reprimanded the provincial governor Schmidburg for breaching the rules. In the end, Sedlnitzky allowed the publication of *Carniolia* to continue, but he procrastinated for several years regarding the decision on the Slovenian newspaper. The Ljubljana protagonists (Kordeš, Blaznik and others) therefore changed tactics: the planned political newspaper first mutated into a literary publication, then into a periodical for the technical-craft sector, and finally, when the Carniola Agricultural Society became involved in the story, into a newspaper predominantly aimed at the agricultural sector.

Slovenci in

cesarska cenzura

od Jožefa II.

do prve svetovne vojne

Kmetijske in rokodelske novize.

Na svetlobo dane od z. k. kmetijske drushbe.

№ 1. V frédo 5. Maliga Serpana. 1843.

Osnanilo.

Uzhenosti, umetnosti in snajdenja so se v kratkih letih tako rasširile, da kdorkoli s njimi naprej ne hiti, ne počnema, kar so drugi koristniga snajdli, ampak se terdovratno stariga derši, gre rakovo pot, vñaki dan méjja sna, so v sdajnim obrasenji svetla ne snajde, v frédi svojih rojakov, snanzov ino prijntlov si nesnan ptuj deshélez sdi, in si ne more nikakor pomagati.

Slatli krajanfim kmetam ino rokodelcam, kteri so ptujih jesikov niso uzhlili, se tako godi. Kar vidijo, slihbijo ali berejo, sanjo počnemati, tude malo, kir si po redkim svunaj deshete grejo, in malo berejo, kir ptujih jesikov ne rasumijo, in v krajanfim jesiku svunaj molitviz nize pitaniga ni. Slatli se issnauiti s vñim, kar so uzhenosti in umetnosti njim koristniga snajdite, jim pokasat in jih napeljat, kako se s nar manjshim persadjanam vñako delo opravi, kako in kje sanjo svoj perdelte s pridam v dnar fpraviti, kako in kje sanjo sa se potrebu rezi, to je orodje, shivesh, obleko in t. d. po zeni si previditi, kako verte obdelavati, — dreve ravnati, faditi, zhediti, in zepiti, kako zhbélize, shidne gofuzze (viloprejke), domazho shivino in perotno ravnati, pluh jim put kasat, po kteri hodi vñiti bojo bres velikiga persadjanja s-hajali, fobi in svoji drushini bolj ohlapno shivljenje pervaohiti smogeli, — kmete in rokodelce opomniti nemarnosti, nerodnosti in fskodljivih navad, ktere njih stan nar vezh grené, jim navod dati, kako sanjo svoje sdavje, tá nar vezhi dar beshji porhraviti, in si mlo shivljenje dolgo obvarvati, je namen téh noviz. Kmetovtve in rokodeltke djanja, ktere se v drugih deshetah drugazhi, kakor per naf opravljajo, bodo rasfojene, koristne navtvevane, méjja koristne odvttvane. Nove snajdenja bodo rozno osnanjene, pa tudi rasfojene, zhe so potnemanja vredne ali ne.

Kmetijske in rokodelske v slovenkim natifene bukve (knige) bodo svetlo pregledane, in njih vrednosti pošteno prevdarjena. Vse vikhi pošave in povelja kmetijstvo in rokodelstvo sadevajozhe, tudi osnanila v téh rezeh bodo tukej rasglafene.

Skerbno si sheli vñakktiri Krajez posnati svojo krajanfko deshelo, se issnauiti s imenitnimi rojaki, ino svediti imenitue prigodke svojih fpredeikov. Te shelje spoiniti bo potebna fkerb naša.

Sa fklep bo nasledval shitni kup vñakiga tjedna v Ljubljani ino v Kraju.

Is tega sapopadka je lahko fposnati namen, zij in konz téh noviz, namrezh poduk in napeljevanje kmetvavzov in obertnikov ali rokodelcov si svoji stan kolikor je mozozhe shotljhati; ne pa dobizke s njimi ftkati, pa tudi ne samo krajanfine uzhati, ali krajanfki jesik zhiditi. V pomankanji krajanfikih besedi si bomo enako Rimzam, Nemzam, tudi Zehnam, Rufam, Poljakam ptuje besede spofo dili. Satorej bo njih kup prav nisek, pa tudi ne bode mozozhe perjasnim pomagavzam truda obino plazhvati, ampak z. k. Drushba krajanfikih kmetvavzov, ktera se je pogojenja téh noviz lotila, in njih fpezhanje nate vñela, ima vse upraje do svojih zhanitih deleshnikov, kterim poboljshanje stanu kmetvavzov in obertnikov na ferzu lesni, de ji bodo v vñim pripomogli, namenjen zij dotezhi. Vñaka pomozh bo hvaleshno vséta, in po vrednosti s imenam pitarja natifena.

Vñaktkteri poduk v zhiditnje jesika ali v drugi rezhi naf bode rasvfcelili, in nam sa snaminje veljal, de se te novize prijasnih deleshnikov rasvfcelili.

Te novize pridejo vñako frédo na dvéh zhetertnih listih v Ljubljani na svetlo. Plazhujejo se v pitarnizi z. k. Kmetijske drushbe v hñhi 195 v Salendrovi ulizi bliso Brega; sa Ljubljano in sa tife, ki jih ne dobivajo po pórhiti, sa zéto leto s 2 fl., — sa pol leta s 1 fl.; prejemihejo se pa pri natifkovavzu na Bregu Nr. 190. Po pošfhi veljajo sa zéto leto 2 fl. 30 kr., — sa pol leta 1 fl. 15 kr. Po vñih z. k. pošfah se sanjo dobiti.

V Ljubljani 24. Maliga Travná 1843.

Lift sa pokufhujjo.

Sazhétek isdajanja je 5. Maliga Serpana (Julij) 1843.

59.

Naslovna stran poskusne številke *Kmetijskih in rokodelskih novic* z uvodnim »Oznanilom« bralcem, datiranim 24. aprila 1843, napoveduje začetek izhajanja časopisa 5. julija. Na grafiki v zaglavju pod okriljem habsburškega orla na levi počivajo artefakti »kmetijske«, na desni pa »rokodelske« plati novega časopisa. Narodna in univerzitetna knjižnica.

The front page of the test issue of *Kmetijske in rokodelske novice* (Agricultural and Handicraft News) with an introductory *Oznanilo* (Announcement) to the readers, dated 24 April 1843, announces the launching of the new newspaper on 5 July 1843. On the graphic in the header, under the wings of the Habsburg eagle, the 'agricultural' artifacts on the left and the 'handicraft' requisites on the right emphasise the two aspects of the new newspaper. National and University Library.

Zgodba o rojstvu *Kmetijskih in rokodelskih novic*, ki se je vlekla od leta 1838 do 1843, zgovorno priča o tem, da je moč, ne dovoliti časopisa, bolj temeljito krojila slovenski literarni in medijski prostor kot dejavnosti lokalnih ali državnih cenzorjev. Za Kordešem je pobudo prevzel zlasti tiskar Jožef Blaznik (1800–1872), ki je bil zelo zainteresiran za izdajanje slovenskega časopisa. Da bi v Ljubljani vendarle pridobili dunajsko dovoljenje, so k sodelovanju pritegnili notranjeavstrijsko industrijsko-obrtno društvo in Kranjsko kmetijsko družbo, ki sta uživali zaslonbo nadvojvode Janeza, ter povsem zasukali ambicioznejši prvotni koncept. Sedlnitzky je kljub temu odlašal in je popustil šele, ko je izdajanje časopisa – ta ni bil več ne političen ne literaren, kot je bilo sprva načrtovano – trdno prevzela v roke kmetijska družba. Novi tajnik družbe, ki je na volitvah premagal predvidenega urednika Jožefa Orla, je bil mladi veterinar Janez Bleiweis (1808–1881), ki je v skladu s pravili družbe prevzel tudi uredništvo časopisa. Bleiweisova dolgoletna pragmatična uredniška politika je zaznamovala nadaljnje življenje prvega slovenskega časopisa pred marčno revolucijo in po njej.

The story of the birth of the newspaper *Kmetijske in rokodelske novice*, which dragged on from 1838 to 1843, eloquently testifies to the fact that the power not to allow a newspaper shaped the Slovenian literary and media space more profoundly than the activities of local or state censors. After Kordeš, the initiative was taken over mainly by printer Jožef Blaznik (1800–1872), who was very interested in publishing a Slovenian-language newspaper. In order for Ljubljana to obtain permission from Vienna, cooperation was initiated with the Inner Austrian Industrial and Crafts Association and the Carniola Agricultural Society, both of which enjoyed the favour of Archduke John, despite the fact that this completely distorted the more ambitious original concept. Sedlnitzky nonetheless continued to procrastinate and only relented when the publishing of the newspaper, which was no longer political or literary as originally planned, was firmly taken over by the Agricultural Society. The new secretary of the Society, who defeated the intended editor Jožef Orl in the elections, was the young veterinarian Janez Bleiweis (1808–1881). In accordance with the rules of the Society, he also took over the editorship of the newspaper. Bleiweis's longstanding pragmatic editorial policy marked the life of the first Slovenian newspaper before and after the March Revolution.

Slovinci in

cesarska cenzura

od Jožefa II.

do prve svetovne vojne

SLOVENJA

PRESVITLIMU, PREMILOSTLJIVIMU

GOSPODU IN CESARJU
FERDINANDU PERVIEMU,

OB VESELEM DOHODU
NJIH VELIGANSTVA
V LJUBLJANO.

Trojno ovenčan unuk vladarjev iz hiše Rudolfa,
Zgodnihu soncu enāk sveta v ogledu stojiš,
Kron sedmero bleši v škerlatu sedeža tvojga,
Silnih narodov devet varje ti slavo in dom,
Smē se iz tēmnih osod približati zvesta Slovenja?

Smē rudorov Ti, o Knez! odpreti ljubezni neskončne,
Ktera do tebe rodū vnema slovenskiga kri,
Kaplico slabo boječ pridružiti morju svitlosti,
Ko Ti visoki prestol soncetēmnivši gradi,
Svoje prisēge poklon doložiti vrisku narodov?

Čula žvižgati meč sem tvoj iz pozonskiga hriba,
Duše ko skazal si sklep stranam čveterim svetā,
Čula v radosti sem rujoveti českiga leva,
Čula odgovor gromēc brata jadranskiga sem,
Ko prisēgovali so bregovi Veltave, Pada.

Željno prašaje, al smem se šteti med Avstrije stebre,
Ali na zboru deržav moja beseda veljā,
Sini slovenski al so v številu zemlje junakov,
Tudi za mene razpet al je istorie list?
Slišim iz neba oglas ponosne Klione grekinje:

„Kako, ti dvomiš? mar tresēš se clo, ti moja ljublenka,
Kēr ti imena s kervjo Rimic ni pisal in Grek?
Dvigni se, dvombe na stran! prestolu dostojno se bližaj,
Slava je tvoje imē, slava porod ino rast,
Zvedi iz mojih ust, kaj bila si svetu od nekdanj“.

„Preden Bizanc ino Rim verige kovala narodam,
Bila Evropi si varh! večī le hvale želiš?
Tvoja žarila je kri od ledniga Balta do Jadre,
Mirnimu svetu razum, bojnimu bila si meč,
Zlobi gotova zajez med jutram in divjim zapadam“.

Jovan Vesel Koseski, prva stran ode »Slovenja presvitlimu, premilostljivimu gospodu in cesarju Ferdinandu prvemu«, priloga *Kmetijskih in rokodelskih novic* 2, št. 36, 4. septembra 1844. Narodna in univerzitetna knjižnica.

Jovan Vesel Koseski, the first page of the ode *Slovenja presvitlimu, premilostljivimu gospodu in cesarju Ferdinandu prvemu* (Slovenia to the Most Esteemed, Gracious Lord and Emperor Ferdinand the First). Supplement of *Kmetijske in rokodelske novice* 2, No. 36, 4 September 1844. National and University Library.

Iz uradno odobrenega programa Kmetijskih in rokodelskih novic je poezija resda izpadla – toda dalo se jo je pretihotapiti v časopis pod kategorijo »druge malenkosti«, ki so seveda morale biti »poučne« ali vsaj »duha spodbujajoče«. Slovenska poezija je v novem časopisu kmalu dobila pomembno vlogo: zasedala je naslovne strani, pesniki pa so postali najbolj imenitni sodelavci *Novic*. Še več, poezija je pogosto prinašala izrazito problematične poudarke, saj so v verze odete misli lažje obšle cenzuro. Bleiweisu je v povezavi z literarno obliko uspelo v svoj list pretihotapiti nekatere pomembne nacional(istič)ne ideje. Prešernova »Zdravljica« skozi lokalno časopisno cenzuro leta 1844 resda še ni mogla, toda lokalni cenzor Jurij Šporer je po drugi strani omogočil objavo pesmi Jovana Vesela Koseskega (1798–1884) »Slovenja carju Ferdinandu«. Bleiweis se je zavedal, da je vpeljavanje novega imena lahko tvegano. Toda manever je uspel: cenzura ni preprečila objave in izšel je panegirik cesarju, v katerega je Koseski večje vpletel alegorizirano novo historično in geografsko entiteto. Vpeljava novega etnonima – Slovenija in Slovenci – se je hitro prijela ravno po zaslugi *Novic*, Koseski pa se je med bralci uveljavil z navdušujočimi patriotskimi verzifikacijami, kot sta »Slovenja« in »Kdo je mar?«.

Although poetry had been dropped from the officially approved programme of *Kmetijske in rokodelske novice*, it could still be smuggled into the newspaper under the category of ‘other trifles’, which, of course, had to be ‘instructive’ or at least ‘uplifting’. Slovenian poetry soon took on an important role in the new newspaper: it occupied the front pages and poets became the most prominent contributors to *Novice*. Moreover, the poetry often touched upon distinctly controversial issues, as ideas wrapped in verse bypassed censorship with greater ease. In connection with the literary form, Bleiweis managed to smuggle some important national(ist) ideas into his newspaper. While it is true that Prešeren’s *Zdravljica* was unable to pass the local newspaper censorship in 1844, the local censor Jurij Šporer did allow the publication of Jovan Vesel Koseski’s poem *Slovenja carju Ferdinandu* (Slovenia to Tsar Ferdinand). Bleiweis was aware that introducing a new name could be risky. However, the manoeuvre succeeded: the censor did not prevent publication, and the panegyric to the Emperor, in which Koseski (1798–1884) skilfully introduced an allegorised a new historical and geographical entity, was published. The introduction of the new ethnonym – Slovenia and Slovenians – quickly caught on precisely thanks to *Novice*, and Koseski established himself among readers with inspiring patriotic versifications such as *Slovenja* and *Kdo je mar?*.

Slovenci in

cesarska cenzura

od Jožefa II.

do prve svetovne vojne

Kmetijske in rokodelske Novice.

Na svitlobo dane od c. k. krajske kmetijske družbe.

Tečaj VI.

V sredo 22. sušca 1848.

List 12.

SLAVA SLAVA

našimu presvitlimu Cesarju

FERDINANDU PIRVIMU!

Bog živi Cesarja **Ferdinanda!** kteriga imé za večne čase s zlatimi čerkami v zgodovinskih bukvah zapisano stoji, — zakaj dobrote, neizrečene dobrote, ktere so Oni 15. dan tega mesca vsim svojim ljudstvom dodelili, so takošne, kakorsnih nam noben poprejšni avstrijski Cesar ni bil podaril. Te dobrote bojo zadéle vsaciga podložnika in nam bojo polajšale marsiktere težave našiga življenja.

Premlostljivi Cesar so namreč **15. dan tega mesca ob petih popoldne** sklenili, de se imajo Njih dežele drugači vladati (regirati) kakor dozdej, kér so se po živih prošnjah prepričali, de Njih ljudstva želé drugačno vladarstvo. To novo vladanje se imenuje konstitucija, to je z drugimi besedami taka vladija, ktera pripusti, de prihodnjic ne bo le samo gospóska, temuč de bojo tudi deželni in mestni stanovi, ki bojo zato od ljudstva izvoljeni, pravico iméli govoriti, svoje želje in vošila v prihodnjih postavah in davkih pred tronam Cesarja odkritoserčno razodeti, in pa tudi zvediti, kakó in kam se derzavno premoženje vsako leto obračuje.

V čim pa bojo posamesne naprave noviga vladanja obstale, to nočejo milostljivi Cesar sami skleniti, tedej so ukazali, de se imajo, berž ko bo moč, može iz vsih nemških, slovanskih in laških dežel na Dunaji zbrati, ki se bojo s Cesarjem in njegovimi vikšimi svetovavci na tanjko posvetovali, česar vsaka dežela za-se potrebuje — in po tem se bo vladija vsake dežele vravnala.

De naš presvitli Cesar Ferdinand — milostljivi Oče — zares iz serca želé, vošila svojih ljudstev spolniti in stan vsih svojih podložnikov **karkoli bo moč** polajšati, so že očitno 14. dan tega mesca pokazali, de so Svojiga dozdanjiga nar vikšiga svetovavca — kneza Meterniha od njegove službe odvezali, ko so zvedili, de celo ljudstvo želí, de naj ta mož od vikšiga vladarstva odstopi, ktero je skozi 37 lét v rokah imel.

Na dalje so milostljivi Cesar Ferdinand ravno ta dan tudi dovolili, de prihodnjic se bojo smele vsake bukve, Novice ali časopisi in vsaka druga reč v natis dati, brez de bi jo mogli, kakor dosihmal, tiskarni sodnici (cenzuri) pokazati in od nje posebno dovoljenje natisa dobiti. Zdaj bomo tedej prosto pisali, kar bomo hotli, de bo le resnično in pravično. Oj, to je neizrečena dobrota, de nam niso usta več zavezane! Odsihmal bomo sméli v Novicah in kjer bodi brez ovinkov in brez zadržkov vsako resnično napéčnost in krivičnost očitno razglasiti in škodljive napake

Naslovna stran prve porevolucionarne izdaje *Kmetijskih in rokodelskih novic* 22. marca 1848 prinaša slovesno obrobjen uvodni članek »Slava slava našimu presvitlimu cesarju Ferdinandu pervimu« urednika Janeza Bleiweisa. Narodna in univerzitetna knjižnica.

The front page of the first post-revolutionary edition of *Kmetijske in rokodelske novice* of 22 March 1848 carries the solemnly bordered introductory article *Slava slava našimu presvitlimu cesarju Ferdinandu pervimu* (Glory, Glory to Our Most Esteemed Emperor Ferdinand the First) by editor Janez Bleiweis. National and University Library.

Marčno revolucijo leta 1848 so že 22. marca pozdravile tudi *Novice*. Bleiweis je obsežni uvodnik »Slava slava našimu presvitlimu cesarju Ferdinandu pervimu« 1848 uokviril v laskanje »milostljivemu Očetu«, ki nam je naklonil »neizrečene dobrote«, in zagotavljanje popolne lojalnosti monarhiji. Obenem je izrazil navdušenje nad svoboščinami, ki jih je prinašala konstitucija, zlasti več besede meščanstva v odločanju o javnih zadevah in davkih. Tudi ob padcu kneza Metternicha, za katerega »celo ljudstvo želi, de [...] od vikšiga vladarstva odstopi, katero je skozi 37 let v rokah imel«, ni skrival zadovoljstva. Najbolj pa je bil navdušen nad odpravo predhodne cenzure: »Na dalje so milostljivi cesar Ferdinand ravno ta dan tudi dovolili, de prihodnjič se bojo smele vsake bukve, *Novice* ali časopisi in vsaka druga reč v natis dati, brez de bi jo mogli, kakor dosihmal, tiskarni sodnici (cenzuri) pokazati in od nje posebno dovoljenje natisa dobiti. Zdaj bomo tedej *prosto* pisali, kar bomo hotli, de bo le *resnično* in *pravično*. Oj, to je neizrečena dobrota, da nam niso usta več zavezane! Odsihmal bomo smeli v Novicah in kjer koli brez ovinkov in brez zadržkov vsako *resnično napčnost* in *krivičnost* očitno razglasiti in škodljive napake od kodar koli bojo prišle, med ljudstvo dati, de se bojo napčnosti in krivice po ti očitni poti zatirale, odvrčale, poboljšale.«

The March Revolution of 1848 was welcomed by *Novice* as early as on 22 March. Bleiweis framed the extensive editorial *Slava slava našimu presvitlimu cesarju Ferdinandu pervimu* by flattering the “merciful Father”, who bestowed “unspeakable bounties” upon us, and by pledging total loyalty to the monarchy. At the same time, he expressed his enthusiasm for the freedoms that the constitution brought, especially the greater influence of the bourgeoisie in deciding public affairs and taxes. Bleiweis did not even conceal his satisfaction with the downfall of Prince Metternich, stating that “the whole population want him [...] to step down from the high reign he has held for 37 years”. However, he was most enthusiastic about the abolition of the previous censorship: “Furthermore, the gracious *Emperor Ferdinand* has, on this very day, also allowed that, in the future, every *book, Novice* or *news-paper* and *every other thing* will be allowed to be *printed*, without, as has been the case until now, having to show it to the *printing judge* (censors) and get a special permit for printing. Thus, we will now *freely* write whatever we want, as long as it is *true* and *fair*. Oh, it is an unspeakable goodness that our mouths are no longer bound! From now on, we will, in *Novice* and everywhere else, be allowed to openly declare, without turns and without holding back, every *genuine error* and *injustice*, and harmful mistakes, regardless of where they come from, among the people, so that errors and injustices will be suppressed, deterred and improved through this obvious path.”

Slovinci in

cesarska cenzura

od Jožefa II.

do prve svetovne vojne

28
 von Der Bleiweis zum Magna-carta
 der Ploßmann cotroirten Novice niny offler.
 yannur und kaserwalif Anufulytan yofalyz.
 wilkuyner Landesz, wleuiba uf univ bin
 Nürnberg: 16, 18, 20, 22, 26 und 27 Anufulytan

Kar se tiče vpeljanja slovenščine v naše pisarnice (kancelije), treba je, da se izdá precej vsem urednikom slovenskih krajev zapoved, da se narodni jezik, ako bi ga še ne znali, naučijo, in dalje, da se z obzirom na predstoječo novo uredbo političnih in sodnih oblasti po ministerstvu izreče za neogiben pogoj, da vsaki, ki hoče na Slovenskem službo imeti, mora znati popolnoma slovenski jezik govoriti in pisati. Vidili smo nedavno, da so se na Ogerskem in Hervaškem, ko je prišla zapoved in sila, tako domači kakor tuji uredniki narodnega jezika tako čversto poprijeli, da so mogli v nekih mesecih na vseobčo zadovoljnost službo v tem jeziku opravljati. Kar je bilo doli mogoče, bode in mora tudi pri nas mogoče biti, ker dobro vemo, da Ogri in Hervatje v zakonodavstvu nimajo mnogo večega slovstva kakor mi; namreč prestave obstoječih zakonov in naredeb, saj imamo tudi mi. Ako se pa kateri od uradnikov našega jezika celó noče ali ne more učiti, naj se ogne, kakor so se tudi naši ljudje v napomenjenih dveh deželah ogniti morali; saj se zahtevati ne more, da bi se zavolj dveh ali treh terdokornežev celi narod slovenski svojih pravic odpovedal, ali se državna vlada svojim načelom, pred svetom slovesno oglašeni, izneverila. Da bi se pa naši uredniki temlože za službovanje v našem jeziku pripravljati in vaditi mogli, naj se po ministerstvu oglasi, da je tudi zdaj, dokler še sedanji organizem političnih in sodnih oblasti obstoji, vsakemu ne le dopuščeno, ampak priporočeno, da naj za slovenske ljudi slovenske zapisnike piše, ter na slovenske prošnje in vloge slovenske odpise daje. Tako, samo tako bode mogoče, da se blage namere Njih veličanstva gledé ravnopravnosti vseh narodov avstrijskih uresničijo, in pravične želje vedno zvestih Slovencev enkrat djansko izpolnijo.

Zgoraj: Odlomek iz dopisa notranjemu ministrstvu 3. julija 1861, v katerem ljubljanski policijski predstojnik Leopold Bezdek obtožuje Bleiweisa, da iz *Novice* dela »Magna carta« Slovencev ter v dokaz prilaga šest številčk časopisa. Arhiv Republike Slovenije, SI AS 16, Splošni spisi, leto 1861, fasc. II (301–600), št. 438.

Spodaj: Izsek anonimnega dopisa »Iz Ljubljane«, *Novice* 19, št. 20, 15. maja 1861, str. 163. V izvodu, ohranjenem v ARS, je ob robu z rdečo naznačen problematični del besedila. Arhiv Republike Slovenije, SI AS 16, Splošni spisi, leto 1861, fasc. II (301–600), št. 438.

Above: Excerpt from a letter to the Ministry of the Interior dated 3 July 1861, in which the Ljubljana director of police Leopold Bezdek accuses Bleiweis of turning *Novice* into a Slovenian 'Magna carta'. He enclosed six issues of the newspaper as proof. Archive of the Republic of Slovenia, SI AS 16, General documents, year 1861, fasc. II (301–600), No. 438.

Below: Extract from an anonymous article entitled 'From Ljubljana', *Novice* 19, No. 20, 15 May 1861, p. 163. In the copy preserved in the Archive of the Republic of Slovenia, the problematic part of the text is marked in red along the margin. Archive of the Republic of Slovenia, SI AS 16, General documents, year 1861, fasc. II (301–600), No. 438.

Bleiweisove *Novice* so tudi po revoluciji ostale zavezane nacionalni agendi, zato jih je ljubljanska policija budno spremljala in jih je še na začetku šestdesetih let 19. stoletja imela za leglo ekstremnega nacionalizma. Ljubljanski policijski direktor Leopold Bezdek je na dunajsko notranje ministrstvo leta 1861 poslal ovadbo, v kateri je ugotavljal, da *Novice* »že dalj časa sledijo subverzivnim tendencam, ki izražajo prekomerna ultranacionalna stališča proti vsemu, kar je nemškega in 'nacionalni element' neprikrito pozivajo na boj« ter Bleiweisa obtožil, da v časopisu hujska in hoče iz njega narediti »Magno carto« Slovencev. Bezdek, ki je menil, da bi bilo *Novice* najbolje kar prepovedati, je sproti spremljal njihovo pisanje in z rdečim svinčnikom občrtaval sporne pasuse. Povod za sodni pregon zoper Bleiweisa je bil dopis »Iz savinske doline«, objavljen 26. novembra 1862, ki se je obregnil ob rabo jezika pri notarjih. Na začetku leta 1863 je sledila sodna preiskava, ki bi utegnila imeti hude posledice za Bleiweisa – grozil mu je suspenz z delovnega mesta živinozdravnika, pred čemer ga je kot deželnega poslanca zaščitila le imuniteta. Višje deželno sodišče v Gradcu je ljubljansko obtožnico naposled zavrglo, Bleiweis pa jo je odnesel s kaznijo 10 goldinarjev in izgubo kavcije 60 goldinarjev.

Even after the revolution, Bleiweis's *Novice* remained committed to the national agenda. The Ljubljana police therefore kept a watchful eye on the newspaper, which they considered to be a hotbed of extreme nationalism even at the beginning of the 1860s. The Ljubljana director of police Leopold Bezdek sent a complaint to the Vienna Ministry of the Interior in 1861, in which he claimed that *Novice* had "for a long time been following subversive tendencies, expressing excessive ultra-nationalist views against everything German and openly calling upon the 'national element' to fight". He went on to accuse Bleiweis of using the newspaper to incite the public and wanting to make it the Slovenian 'Magna Carta'. Bezdek, who believed that it would be best simply to ban *Novice*, followed the newspaper fastidiously and crossed out controversial passages with a red pencil. In the end, the reason for the prosecution of Bleiweis was an article published on 26 November 1862 entitled 'From the Savinja Valley', which took issue with the use of language by notaries. At the beginning of 1863, a judicial investigation followed that could have had serious consequences for Bleiweis: he was threatened with suspension from the post of veterinary surgeon, and only avoided punishment due to his immunity as a provincial deputy. The Higher Regional Court in Graz eventually overturned the Ljubljana indictment, and Bleiweis got away with a fine of 10 florins and the loss of the bond of 60 florins.

Slovenci in

cesarska cenzura

od Jožefa II.

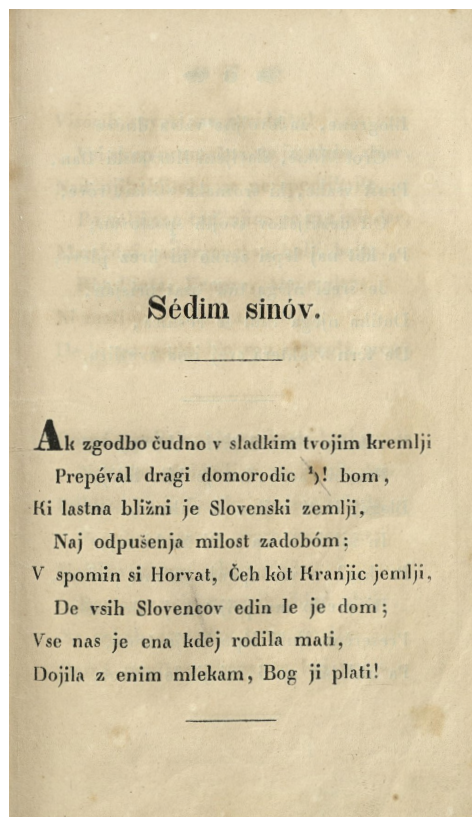
do prve svetovne vojne

Jožef Žemlja in cenzuriranih *Sedim sinov*

Jožef Žemlja and the Censored *Sedim sinov*

MARIJAN DOVIČ

13

Levo: Naslovnica ljubljanske izdaje »povesti v pesmi« *Sedem sinov*, ki jo je po nepričakovanih cenzurnih zapletih leta 1843 natisnil Jožef Blaznik. Avtorski epski pesnitvi je Žemlja dodal prevod sloveče »Elegije, napisane na vaškem pokopališču« Thomasa Graya. Narodna in univerzitetna knjižnica.

Desno: Prva stanca pesnitve, v kateri pesnik slovanske »domorodce« opominja, da jih je nekoč vse – Hrvate, Čehe in Kranjce – rodila in dojila ista mati. Narodna in univerzitetna knjižnica.

Left: The cover of the Ljubljana edition of the 'tales in poetry' entitled *Sedem sinov* (Seven Sons), which was finally printed by Jožef Blaznik in 1843 after unexpected complications with the censor. Jožef Žemlja supplemented his original epic poem with a translation of the celebrated *Elegy Written in a Country Churchyard* by Thomas Gray. National and University Library.

Right: The first stanza of the poem, in which the poet reminds Slavic 'natives' – Croats, Czechs and Carniolans – that they were once all born and nursed by the same mother. National and University Library.

Pesnik in duhovnik Jožef Žemlja (1805–1843) je po Prešernovem vzoru v stanzah spesnil epsko pesnitev *Sedem sinov*, v kateri je popisal legendarno zgodbo o hrvaškem banu Mikiču in njegovih sinovih. Kot zmerni podpornik ilirizma (jezikovnega stapljanja ni podpiral) jo je želel že leta 1841 izdati v gajici v zagrebški tiskarni Ljudevita Gaja, a je natis zavrnil zaradi številnih napak in se naposled odločil za Ljubljano. Ko je 12. maja 1841 rokopis oddal v cenzuro ljubljanskemu guberniju, se verjetno ni nadejal zapletov. Toda cenzurni referent Anton Stelzich je rokopis brez potrebe poslal v presojo ljubljanskemu knezoškofu Wolfu, ki se je spotaknil ob »strašno okamnelost materinega srca« (mati, ki je naenkrat rodila sedmerčke, se iz sramu hoče znebiti vseh razen enega), »kaznivo poslušnost služinčadi« (dekla se nameni res utopiti otroke) in banovo »grozečo maščevalnost«. Rokopis je zato potoval na Dunaj v urad Sedlnitzkega in nato k Jerneju Kopitarju, ki je ustregel škofovim pomislekom in dal rokopisu oznako »non admittitur«. Toda Žemlja ni odnehal in je 26. avgusta 1842 poslal novo vlogo, pri čemer je spretno izkoristil tleče nesoglasje med Stelzichom in Wolfom. Stelzich je tokrat rokopis poslal v presojo revizorju Juriju Pavšku, ki je spisu dal »imprimatur«. Tako je Žemlja tik pred smrtjo vendarle dočakal natis svojega epa, ki za navidezno preprosto zgodbo skriva alegorične panslovenske poudarke.

Following Prešeren's model, the poet and priest Jožef Žemlja (1805–1843) composed the epic poem *Sedem sinov* in stanzas in which he described the legendary story of the Croatian Ban Mikič and his sons. As a moderate supporter of Illyrianism (he did not support the fusion of languages), he sought to publish his poem as early as 1841 using the Serbo-Croatian *gajica* alphabet. The publication was prepared by the Zagreb printing house of Ljudevit Gaj, but Žemlja rejected it due to numerous errors and finally decided to publish in Ljubljana. When he submitted the manuscript to the Ljubljana governorate for censorship on 12 May 1841, he probably did not expect any complications. However, the censorship officer Anton Stelzich needlessly sent the manuscript to the Ljubljana Bishop Wolf for assessment. The latter was taken aback by the "terrible petrification of the mother's heart" (out of shame, the mother, who gave birth to septuplets, wants to get rid of all but one of her babies), "the criminal obedience of the servants" (a servant girl actually intends to drown the children) and Ban's "threatening revenge". The manuscript therefore travelled to Sedlnitzky's office in Vienna, and then to Jernej Kopitar, who complied with the Bishop's concerns and marked it *non admittitur*. Žemlja, however, was undeterred and submitted a new application on 26 August 1842, skilfully exploiting the simmering disagreement between Stelzich and Wolf. This time, Stelzich sent the manuscript to the reviewer Jurij Pavšek, who issued an *imprimatur*. Thus, just before his death, Žemlja finally witnessed the publication of his epic poem, which conceals allegorical Pan-Slavic emphases behind a seemingly simple story.

Slovinci in

cesarska cenzura

od Jožefa II.

do prve svetovne vojne

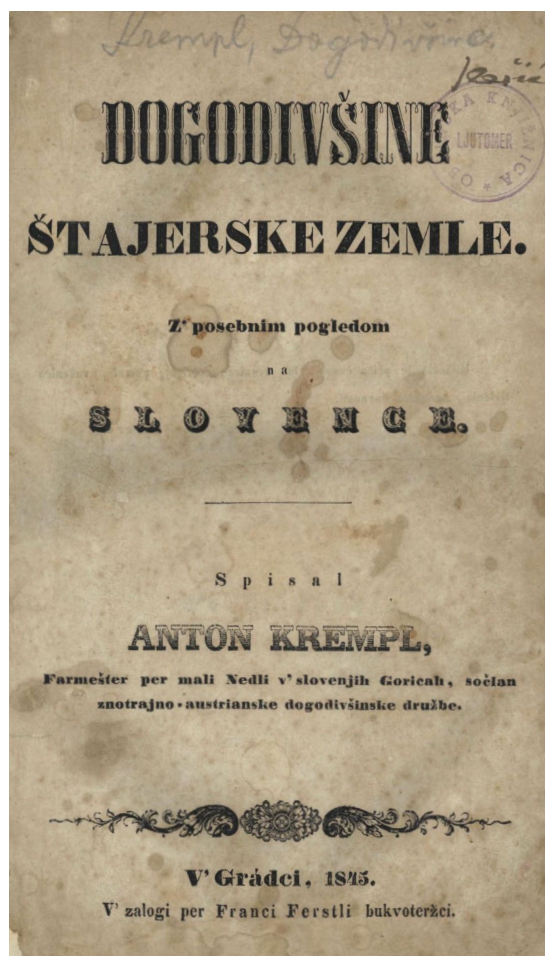
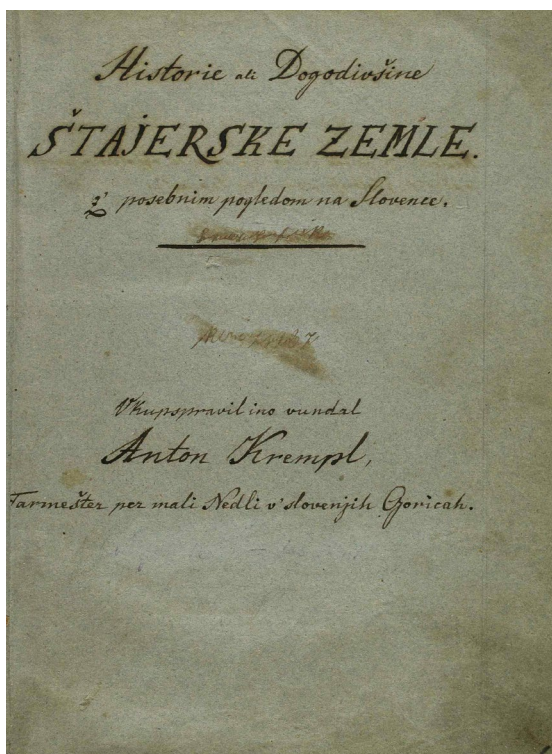

Malonedeljski župnik Krempl in slovanofilske *Dogodivšine Štajerske zemle*

Mala Nedelja Pastor Krempl and the Slavophile *Dogodivšine Štajerske zemle*

14

NINA DITMAJER

Levo: Naslovnica rokopisa *Dogodivšin štajerske zemle*. Univerzitetna knjižnica Maribor, Ms 117.

Desno: Naslovnica tiskane izdaje *Dogodivšin štajerske zemle* iz leta 1845. Narodna in univerzitetna knjižnica.

Left: Cover of the manuscript of *Dogodivšine Štajerske zemle* (Annals of the Styrian Land). Maribor University Library, MS 117.

Right: Cover of the printed edition of *Dogodivšine Štajerske zemle* from 1845. National and University Library.

Štajerskemu duhovniku Antonu Kremplu (1790–1844), narodnemu buditelju in ljubiteljskemu zgodovinarju, je cenzura dvakrat preprečila tiskanje *Dogodivščin štajerske zemle* – najprej v Gradcu, nato pa še v Zagrebu. S tem se je izid tega zgodovinopisnega dela zavlekel za več let. Naklonjeni mu niso bili niti cenzorji periodičnega tiska, ki so mu okrnili prispevke v časopisih *Grazer Zeitung* in *Kolo*. Kot lokalni zgodovinar je vzbudil pozornost, ko je v letih 1839–1844 v Gradcu objavil serijo člankov o Štajerski in v tem času med nemškimi zgodovinarji pridobil nekaj občudovalcev, a tudi nasprotnikov. Pritoževal se je nad časopisno cenzuro, čeprav graški revizijski urad časopisa ni pretirano natančno pregledoval. Ker mu nemška cenzura zaradi slovenskega porekla ni bila naklonjena, je svoje delo vnovič poslal v Gajevo tiskarno v Zagreb, kjer pa je nalletel na spremenjene politične razmere. Tiskanje njegovega zgodovinopisnega dela se je ustavilo že konec leta 1842, na kar je vplivalo imenovanje novega bana Franja Hallerja, madžarskega magnata in nasprotnika ilirizma, z zamjenjavo cenzorja pa so bili cenzurirani tudi tisti odlomki v Vrazovem časopisu *Kolo*, ki so bili kasneje natisnjeni v Gradcu. Za cenzuro najbolj moteča mesta v Kremplovih *Dogodivščinah* so bila tista, ki so omenjala obstoj ilirskega naroda, kritizirala Nemce in Madžare ali poudarjala slovanskost Avstrijskega cesarstva.

The Styrian priest Anton Krempl (1790–1844), a national revivalist and amateur historian, was twice prevented by the censorship from printing his *Dogodivšine Štajerske zemle*, first in Graz and then in Zagreb, thus delaying the publication of this historiographical work for several years. Even the censors of the periodical press were disapproving of Krempl, curtailing his contributions to the newspapers *Grazer Zeitung* and *Kolo*. As a local historian, Krempl attracted attention when he published a series of articles on Styria in Graz in the period from 1839 to 1844, gaining him both admirers and opponents among German historians. Krempl complained about newspaper censorship, although the Graz censorship office did not actually examine the newspaper very closely. The German censor was not favourably disposed towards Krempl due to his Slovenian origins, so the writer sent his work to Ljudevit Gaj's printing house in Zagreb, where he encountered a changed political situation. However, the printing of his historiographical work ceased at the end of 1842, partly due to the appointment of a new Ban, Fran Haller, a Hungarian magnate and opponent of Illyrianism. With the change of censor, even those passages in Vraz's newspaper *Kolo*, which were later printed in Graz, were censored. For the censors, the most disturbing passages in Krempl's *Dogodivšine* were those that mentioned the existence of the Illyrian nation, criticised Germans and Hungarians, or emphasised the Slavic nature of the Austrian Empire.

Slovinci in

cesarska cenzura

od Jožefa II.

do prve svetovne vojne

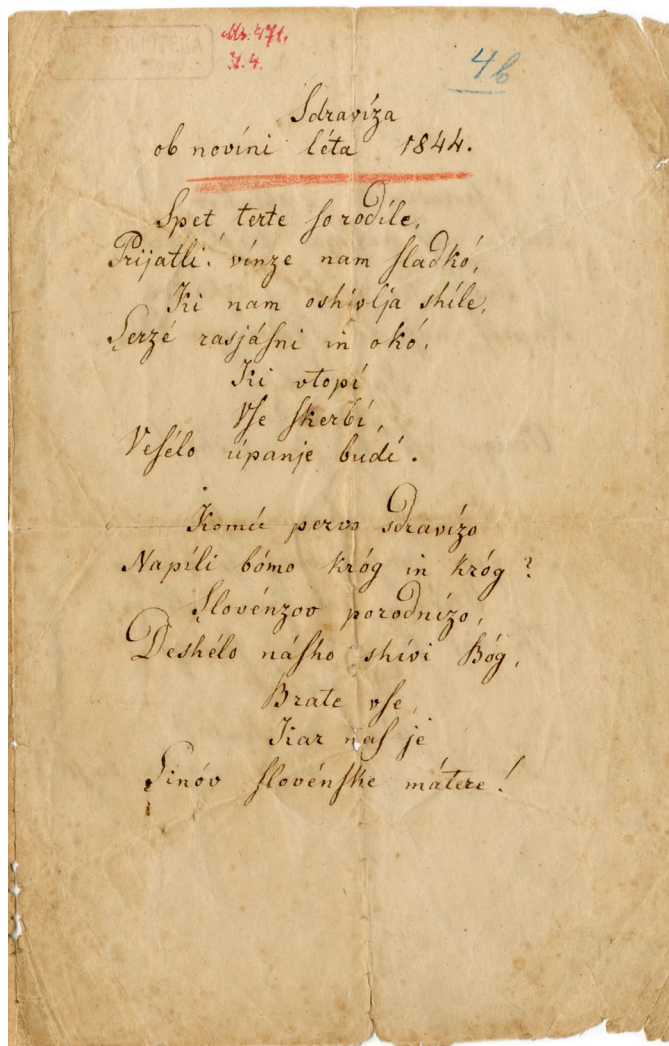
Predmarčna cenzura in »Zdravljica«, bodoča slovenska himna

Vormärz Censorship and *Zdravljica*, the Future Slovenian National Anthem

15

MARIJAN DOVIČ

Spet terte so rodile
Prijatli! vinze nam sladkó,
Ki nam oshivilja shile,
Serzé rasjáfni in oko.
Ki vtopí
Vse skerbi,
Vesélo úpanje budí.

France Prešeren, »Sdraviza ob novini leta 1844«, rokopis prvotne različice »Zdravljice« (še v bohoričici), ki jo je Prešeren namenil objavi v *Novicah*, a jo je lokalni cenzor Jurij Šporer prepovedal. Narodna in univerzitetna knjižnica, Ms 47, Prešernova zapuščina, št. 4.

France Prešeren, *Sdraviza ob novini leta 1844* (A Toast on the New Harvest of 1844), the manuscript of the original version of *Zdravljica* (still in the *bohoričica* alphabet). Prešeren intended to publish the poem in *Novice*, but it was banned by the local censor Jurij Šporer. National and University Library, Ms 47, Prešeren's Legacy, No. 4.

Prvotno različico »Zdravljice« je France Prešeren najverjetneje napisal na pobudo Matije Vertovca, ki je v *Kmetijskih in rokodelskih novicah* 19. junija 1843 pozval »prviga pevca med nami, pevca ljubezni«, naj spiše verzno hvalnico trti. »Zdravica ob novini leta 1844«, ohranjena v dveh rokopisnih različicah, ima devet kitic. Lokalni cenzor Jurij Šporer, zadolžen za sprotno (pred)cenzuro Bleiweisovega časopisa, je objavo pesmi preprečil. Kaj ga je utegnilo zmotiti? Nemara sta bili za oblast sporni tretja in četrta kitica s potencialno uporniško poanto, ki kličeta grom nad sovražnike Slovencev, pozivata k drobljenju vseh okovov in se sklicujeta na nekdanjo prostost slovenskih (slovanskih) očakov: »De oblast / Spet in čast, / Ko ble ste, boste naša last!«. Morda pa je Šporerja prestrašila tudi šesta kitica, v kateri pesnik sonarodnjake odkrito odvrča od mešanih zakonov: »Ljubezni sladke sponse / Naj vežejo vas na naš rod, / V njim sklepajte zakone / De nikdar več naprej od tod / Hčer sinov / Zarod nov / Ne bo pajdaš sovražnikov!« Medtem ko sta tretja in četrta kitica v nekoliko spremenjeni obliki ostali tudi v novejših različicah, je Prešeren šesto, najbolj odkrito nacionalistično, pozneje temeljito predelal.

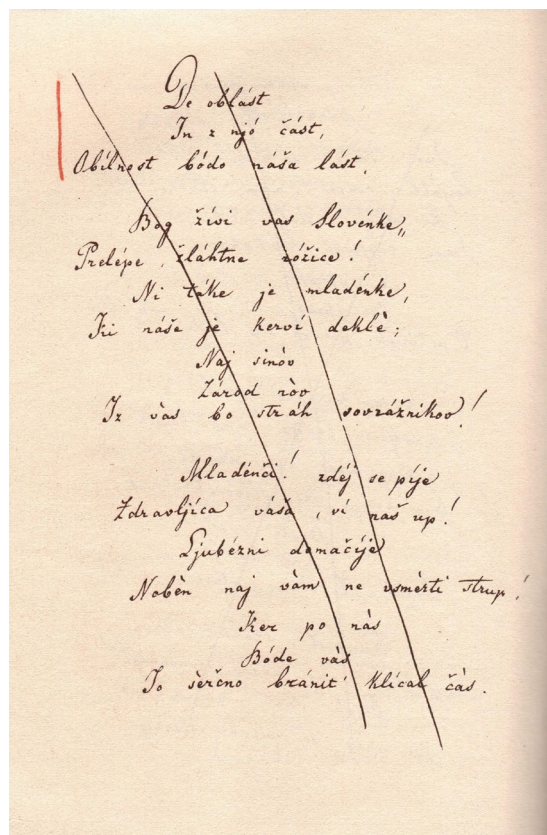
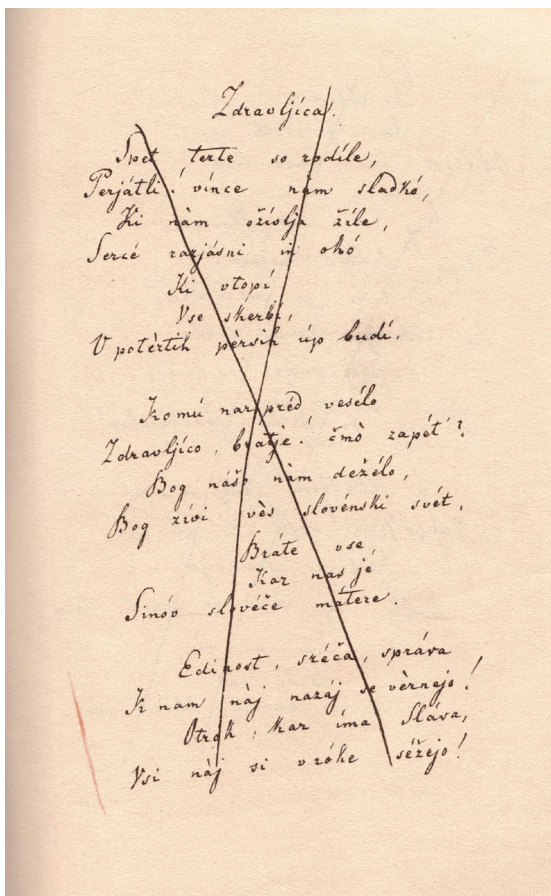
Poet France Prešeren most likely wrote the original version of *Zdravljica* on the initiative of Matija Vertovec, who, on 19 June 1843 in the newspaper *Kmetijske in rokodelske novice*, called on “the first poet among us, the poet of love” to write an ode to the grapevine in verse. *Sdraviza ob novini leta 1844*, which is preserved in two manuscript versions, has nine stanzas. The local censor Jurij Šporer, who was responsible for the ongoing (pre-)censorship of Bleiweis’s newspaper, prevented the publication of the poem. What could have disturbed him? The third and fourth stanzas were probably controversial for the authorities, with a potentially rebellious intent, calling down thunder on the enemies of the Slovenians, advocating the breaking of all shackles and referring to the former freedom of the Slovenian (Slavic) forefathers: “Thus again / Will honour reign / To justice pledged in our domain.” Šporer may also have been apprehensive about the sixth stanza, in which the poet openly discourages his compatriots from mixed marriages: “May the sweet bonds of love / Bind you and our kin, / Within it betroth / That never again / Daughters’ progeny / And sons’ / Will be an accomplice of the enemy!” While the third and fourth stanzas were retained in a slightly modified form in the revised versions, Prešeren later thoroughly reworked the sixth and most overtly nationalist stanza.

Slovinci in

cesarska cenzura

od Jožefa II.

do prve svetovne vojne

France Prešeren, prvi dve strani »Zdravljice« v cenzurno-revizijem rokopisu *Poeziji*. Ob kitici »Edinost, sreča, sprava« je vidna rdeča črta, s katero je dunajski cenzor za slovanske tiske Fran Miklošič označil kitico, ki naj bi jo pesnik izločil. Toda Prešeren na okrnjeno različico ni pristal. Narodni muzej Slovenije, *Poezije*, Ms 11, str. 26–27.

France Prešeren, the first two pages of *Zdravljica* (A Toast) in the censorship-revision manuscript of *Poezije* (Poems). Next to the stanza "Edinost, sreča, sprava" (Let peace, glad conciliation) there is a visible red line with which the Viennese censor for Slavic publications, Fran Miklošič, marked the stanza that the poet was supposed to exclude. However, Prešeren did not agree to the truncated version. National Museum of Slovenia, *Poems*, Ms 11, pp. 26–27.

Prešeren je predelano »Zdravljico« nameraval objaviti v pesniški zbirki *Poezije*, ki je bila za tisk pripravljena spomladi 1846. V nasprotju s časopisi, ki so jih pregledovali lokalni cenzorji, so morale knjige obvezno v pregled k dunajskemu cenzorju. Prešeren je tako 14. maja 1846 v ljubljanskem knjižnorevizijemskemu uradu oddal dva izvoda rokopisa, ki ju je potem gubernij poslal na Dunaj, v urad grofa Sedlnitzkega. Od tam je zbirka potovala v roke uglednega jezikoslovca Frana Miklošiča, ki je bil po Kopitarjevi smrti zadolžen za cenzuro slovanskih tiskov. Že sredi julija se je cenzurirani rokopis vrnil v Ljubljano, z označbo »omissis deletis imprimatur« (dovolj se natis ob izbrisu označenega), kjer ga je dobil v roke tudi Prešeren. Cenzor je za izbris označil kitico »Edinost, sreča, sprava« in epigram zoper slovničarja Antona Murka. Toda pesnik »Zdravljice« ni hotel objaviti okrnjene, zato jo je naposled v celoti izločil (že pred tem je samocenzurno izločil kitico »V sovražnike z oblakov«). Prešeren je tik pred natisom, torej ko je že imel dovoljenje, izločil tudi celoten »Naméčik némških in ponémčenih poezij«; zasluge za ta (samocenzurni) maneuver, ki je pred očmi javnosti za dolgo časa skrtil pomemben del Prešernovega ustvarjanja, si je pozneje pripisal Bleiweis.

Prešeren planned to publish the reworked *Zdravljica* in the poetry collection *Poezije*, which was ready for printing in the spring of 1846. Unlike newspapers, which were reviewed by local censors, books had to be reviewed by the Viennese censor. Thus, on 14 May 1846, Prešeren submitted two copies of the manuscript to the Ljubljana book revision office, which the governorate then sent to Vienna, to the office of Count Sedlnitzky. From there, the collection made its way to the prominent linguist Fran Miklošič, who was responsible for censorship of the Slavic press after Jernej Kopitar's death. As early as in mid-July, the censored manuscript returned to Ljubljana and to the hands of Prešeren. The returned manuscript was marked *omissis deletis imprimatur* (printing allowed if the deletions are omitted). The censor had marked for deletion the stanza "Edinost, sreča, sprava" (Let peace, glad conciliation) and an epigram against the grammarian Anton Murko. However, the poet of *Zdravljica* was not prepared to publish a shortened version, so he eventually removed it completely. Just before printing – after he had obtained permission – Prešeren also deleted the entire *Naméčik némških in ponémčenih poezij*, a selection of his poems in German. This (self-censorship) manoeuvre, which resulted in an important part of Prešeren's work being hidden from the public eye for a long time, was later attributed to Bleiweis.

Slovinci in

cesarska cenzura

od Jožefa II.

do prve svetovne vojne

Kmetijske in rokodelske Novice.

Na svetlobo dane od c. k. krajske kmetijske družbe.

Tečaj VI.

V sredo 26. maha travna 1848.

List 17.

Svobodni Lenart.

Hajsa, juhe! zdaj Lenart le
Od zjutrej do večera uka,
Ne vé kak staviti klabuka —
Prisvitala svobodnost je!
Ja počastit' se če napiti
De sam domú ne more priti.
Pa kaj mu mar? — Saj prost je zdaj!

Brez dela — Lenart misli — bo
Ko limbar tudi on obléčen.
In kakor piček lahko osrécen. —
Drugáč prikazni pričajo:
On stergan je, kot sploh lenuhi,
In lakot kruli po trebuhu.
Pa kaj mu mar? — Saj prost je zdaj!

Zdaj desetina — stari davk —
In preč bo tlaka ino kazen.
Pa tudi žep je Lentov prazen.
Gotov je skušnje resni navk:
»Lenoha da dobička malo.«
»Le dolgov več se bo nabralo.«
Pa kaj mu mar? — Saj prost je zdaj!

Vse javno posihmal bo smel
Od sleherniga govoriti,
Slabosti bližnjiga odkriti;
Alj slábo se je Lenart vjel. —
Kér brez nehaja jezik brusi
Klobas si vrocih herbet skusi.
Pa kaj mu mar? — Saj prost je zdaj!

Zdaj vino, sol in tud duhán
In vsaka reč bo v taki ceni,
De nič nam kupa več ne greni.
Alj Lenart placat nič ni v stan'.
Po bobni dolgi se glasijo,
In od posestva ga podijo.
Pa kaj mu mar? — Saj prost je zdaj!

Še clo gosposke neče več,
In tud duhovsne ne imeti,
De bo svobodnost le na sveti.
Na zadnje Lenart sam je preč.
Napuh do pekla se poniža,
In jok je terme tužna víža.
Kaj ima zato, de prost je bil?!

J. Hašnik.

Zdravljica.

Prijátli! odrodilo
So terte vince nam sladkó,
Ki nam oživlja žile,
Sereč razjásni in okó,
Ki vtopi
Vse skerbi,
V poterih persih up hudi!

Komú nar pred vesélo
Zdravljico, bráje! čno zapét'?
Bóg náso nam deželo,
Bóg živi ves slovénki svét,
Brate vse,
Kar nas je
Sinóv slovéce matere!

V sovražnike z oblákov
Rodú naj nášga tréši gróm;
Prost, ko je bil očákov,
Napréj naj bó Slovéncev dóm;
Naj zdrobé
Njih roké
Si spóne, ki jim se težé!

Edinost, sréča, správa
K nam naj nazáj se vérnejo;
Otrók, kar ima Sláva,
Vsi naj si v róke séžejo,
De oblast
In z njó část,
Ko préd, spet náša boste lást!

Bog živi vas Slovénke,
Prelépe, zláhtne róžice;
Ni táke je mladénke,
Ko náše je kervi deklé,
Naj sinóv
Zárod nóv
Iz vas bo stráh sovražnikov!

Mladénči, zdaj se píje
Zdravljica váša, ví nas up;
Ljubézni domačije
Nobén naj vam ne vsmérti strúp;
Kér zdaj vás,
Kakor nás,
Je sérčno bránit klíče čas!

France Prešeren, prva objava »Zdravljice« na naslovnici strani *Kmetijskih in rokodelskih novic*, 26. april 1848. Na levi je vzporedno objavljen »Svobodni Lenart« Jožefa Hašnika. Narodna in univerzitetna knjižnica.

France Prešeren, the first publication of *Zdravljica* (A Toast) on the front page of *Kmetijske in rokodelske novice*, 26 April 1848. On the left, Jožef Hašnik's *Svobodni Lenart* (Free Lenart) is published in parallel. National and University Library.

Po marčni revoluciji je tudi urednik *Kmetijskih in rokodelskih novic* Janez Bleiweis izrazil navdušenje nad odpravo predhodne cenzure. O novi tiskovni svobodi priča objava Prešernove »Zdravljice« 26. aprila 1848, ki jo je pred tem dvakrat preprečila cesarska cenzura – prvič ljubljanska in drugič dunajska. Bodoča slovenska himna je torej morala počakati ne le na smrt »velikega gromovnika« Kopitarja, temveč tudi na (začasni) padec predcenzurnega režima, ki je odpihnil osovražnega Sedlnitzkega in njegovo razvejeno cenzurno omrežje. V času, ko so bila usta časopisom naposled »odvezana«, je Bleiweis na naslovno stran časopisa lahko uvrstil neokrnjeno končno verzijo »Zdravljice« – vključno s problematičnimi kiticami. Vzporedno z njo pa je objavil še eno pesem, ki je ponujala povsem drugačno interpretacijo revolucije in njenih svoboščin: Jožef Hašnik, eden izmed vidnih novičarskih pesnikov-duhovnikov, je v »Svobodnem Lenartu« konservativno ironiziral pridobitve revolucije, zlasti navidezno svobodo, ki jo ta prinaša kmetu. Noviška uredniška politika se torej tudi v dveh mesecih kaotičnega brezzakonja kaže kot previdna, ali, rečeno sodobneje, »uravnovežena«.

After the March Revolution, Janez Bleiweis, the editor of *Kmetijske in rokodelske novice*, was among those who expressed their enthusiasm for the abolition of the previous censorship. The new freedom of the press is evidenced by the publication of Prešeren's *Zdravljica* on 26 April 1848, which had previously been prevented twice by imperial censorship, first in Ljubljana and then in Vienna. The future Slovenian national anthem thus had to wait not only for the death of Kopitar, but also for the (temporary) fall of the pre-censorship regime, which swept away the reviled Sedlnitzky and his extensive censorship network. Once the 'muzzles' were finally removed from the newspapers, Bleiweis was able to publish the final and complete version of *Zdravljica* – including the contentious stanzas – on the front page of the newspaper. In parallel, he published another poem that offered a completely different interpretation of the revolution and its freedoms: in his poem *Svobodni Lenart*, Jožef Hašnik, one of the prominent poet-priests of *Novice*, offered a conservatively ironic view of the gains of the revolution, especially regarding the apparent freedom that it brought to peasants. Thus, even during the two months of chaotic lawlessness, the editorial policy of *Novice* appears to be cautious, or, as we would say today, 'balanced'.

Slovinci in

cesarska cenzura

od Jožefa II.

do prve svetovne vojne

18

48

Pressfreiheit.

Pressfreiheit, du schöne, du blühende Braut,
Nun bist du uns endlich gegeben!
D'rum ruf' ich begeistert und freudig und laut:
„Der Kaiser, der Kaiser soll leben!“

Ihr tagscheuen Golen, das Licht hat gefiegt,
Herein bricht ein sonniger Morgen;
Das Wort, das gefang'ne, ist frei nun und liegt
Nicht mehr in dem Kerker verborgen.

Gott segne den Fortschritt, die Freiheit und führe
Vorüber die drohende Wolke,
Und glänzend strahle auf unserm Papier:
Vertrauen dem deutschen Volke!

Paul Renn.

II

1848-1918

Peter Kozler, pomlad narodov in zaplenjeni *Zemljovid slovenske dežele*

Peter Kozler, the Springtime of Nations and
the Confiscated *Zemljovid slovenske dežele*

16

MARIJAN DOVIČ

Peter Kozler, *Zemljovid slovenske dežele in pokrajin*,
1852, makulatura. Narodna in univerzitetna knjižnica,
Kartografska zbirka, inv. št. Z 282.6/263.

Peter Kozler, *Zemljovid slovenske dežele in pokrajin*
(Map of the Slovenian Land and Provinces), 1852,
mackle. National and University Library, Cartographic
Collection, Inv. No. Z 282.6/263.

Za avstrijsko oblast niso bile potencialno problematične le knjige in časopisi, temveč tudi zemljevidi. To dokazuje primer pravnika Petra Kozlerja (1824–1879), po rodu kočevskega Nemca, ki je želel v duhu »pomladi narodov« kartografsko predstaviti ozemlje, poseljeno s slovensko govorečim prebivalstvom. Jasno izoblikovane zahteve slovenskega nacionalnega programa so komaj štiriindvajsetletnega Kozlerja vzpodbudile, da se je v revolucionarnem letu 1848 lotil pionirske naloge izdelave prvega »zemljevida slovenske dežele in pokrajin«. Konec leta 1852 je v *Ljubljanskih novicah* naznanil, da bo zemljevid s priložo dokončan januarja 1853, objavil pa je tudi vabilo za prednaročnike. Takrat še ni mogel slutiti, da bo zemljevid prišel v javnost šele leta 1861, še manj pa, v kakšne osebne težave ga bo spravil organizacijsko in finančno zahtevni projekt. Avstrijske oblasti so namreč decembra 1852 zaplenile vse že natisnjene izvode, zemljevid prepovedale, Kozlerja pa postavile pred vojaško sodišče. Sporni so bili naslov zemljevida, uporaba izključno slovenskega jezika in označena slovenska narodnostna meja. Zapleti okoli izdaje najslavnejšega slovenskega zemljevida so negativno vplivali tudi na Kozlerjevo kariero državnega uslužbenca.

It was not only books and newspapers that were potentially problematic for the Austrian authorities, but maps as well. This is demonstrated by the case of the lawyer Peter Kozler (1824–1879), born as a Gottschee German, who, in the spirit of the ‘springtime of nations’, wanted to present the territory inhabited by the Slovenian-speaking population cartographically. The clearly defined demands of the Slovenian national programme encouraged the barely twenty-four-year-old Kozler to undertake the pioneering task of producing the first ‘map of the Slovenian lands and regions’ in the revolutionary year of 1848. At the end of 1852, he announced in the newspaper *Ljubljanske novice* that the map with a supplement would be completed in January 1853, and he also published an invitation for pre-orders. At that time, he could not have imagined that the map would not be released to the public until 1861, let alone the personal problems that the organisationally and financially demanding project would cause him. In December 1852, the Austrian authorities confiscated all of the printed copies, banned the map and dragged Kozler before a military court. The title of the map, the exclusive use of the Slovenian language and the marking of the Slovenian national borders were all regarded as contentious. The complications surrounding the publication of the most famous Slovenian map also had a negative impact on Kozler’s career as a civil servant.

Slovinci in

cesarska cenzura

od Jožefa II.

do prve svetovne vojne

»Oče koroških Slovencev« Andrej Einspieler in njegova zatrta časopisa

The 'Father of Carinthian Slovenians' Andrej Einspieler and His Suppressed Newspapers

17

MARIJAN DOVIČ

Levo: Naslovna stran *Stimmen aus Innerösterreich* (1861–1863), št. 12, 24. marca 1863, ki sporoča, da je policija zaplenila prejšnjo, enajsto številko revije. Narodna in univerzitetna knjižnica.

Left: Front page of *Stimmen aus Innerösterreich* (1861–1863), No. 12, 24 March 1863, on which it is reported that the police had confiscated the previous, eleventh issue of the magazine. National and University Library.

Desno: Samostan Marija v Logu na Koroškem, kjer je Einspieler prestajal zaporno kazen, kot ga je upodobil Janez Vajkard Valvasor v knjigi *Topographia archiducatus Carinthiae antiquae & modernae completa*, 1688, str. 123. Narodna in univerzitetna knjižnica.

Right: The Maria Luggau Monastery in Carinthia, where Einspieler served his prison sentence, as depicted by Janez Vajkard Valvasor in the book *Topographia archiducatus Carinthiae antiquae & modernae completa*, 1688, p. 123. National and University Library.

Polet, ki ga je med revolucijo dobilo slovensko narodno gibanje – s programom Zedinjene Slovenije zdaj že povsem jasno artikulirano –, je na začetku ustavne dobe še vedno zavirala represivna realnost monarhije, ki je po odpravi predcenzure nadzor nad časopisi prenesla na sodni aparat. Prvi izrazit cenzurni poseg zoper slovenske časopise je zabeležen na Koroškem, kjer je duhovnik, založnik in narodni voditelj Andrej Einspieler (1813–1888) v nemščini izdajal *Stimmen aus Innerösterreich* (1861–1863), časopis, ki je v avstrijski javnosti glasno zastopala slovenske interese. Sodni proces zoper Einspielerja, sicer deželnozborskega poslanca, je bil izrazito politično obarvan, saj je bil neposredna posledica njegovega doslednega zagovarjanja enakopravnosti slovenščine. Zaradi uredniških pripisov k dopisu župnika Simona Mudna iz Slovenjega Plajberka o delovanju koroškega deželnega zbora je celovško sodišče 22. aprila 1863 Einspielerja zaradi prestopka spodbujanja nacionalnega sovraštva obsodilo na enomesečni zapor in izgubo 60 goldinarjev kavcije. »Oče koroških Slovencev« se je znašel za rešetkami samostanskega zapora Marija v Logu (Maria Luggau), sodišče ga je udarilo po žepu, zaradi kazni pa je izgubil tudi mesto poslanca v koroškem deželnem zboru. Udarci so bili tako hudi, da je Einspieler s 1. majem 1863 ukinil časopis, ki je v tistem času izhajal že kot dnevnik.

The momentum gained by the Slovenian national movement during the revolution – now clearly articulated in the programme of *Zedinjena Slovenija* (United Slovenia) – was still hampered at the beginning of the constitutional era by the repressive reality of the monarchy, which, after the abolition of pre-censorship, had transferred control over newspapers to the judicial apparatus. The first prominent censorship intervention against newspapers was recorded in Carinthia, where the Slovenian priest, publisher and national leader Andrej Einspieler (1813–1888) was publishing the newspaper *Stimmen aus Innerösterreich* (1861–1863) in German, the first periodical that stridently advocated Slovenian interests among the Austrian public. The trial against Einspieler, who was also a member of the Provincial Assembly, was markedly politicalised, as it was a direct consequence of his consistent defence of the equality of the Slovenian language. Due to Einspieler's editorial annotations to a letter by pastor Simon Mudn from Slovenji Plajberk about the functioning of the Carinthian Provincial Assembly, the court in Klagenfurt, on 22 April 1863, sentenced him to one month's imprisonment and the loss of the bail of 60 florins for the offense of inciting national hatred. Thus, the 'Father of the Carinthian Slovenians' found himself behind the bars of the Maria Luggau Monastery prison. The court also hit him in the pocket, and, as a result of the punishment, he lost his position as a representative in the Carinthian Provincial Assembly. The blows were so severe that Einspieler discontinued the newspaper, which at that time was being published as a daily, on 1 May 1863.

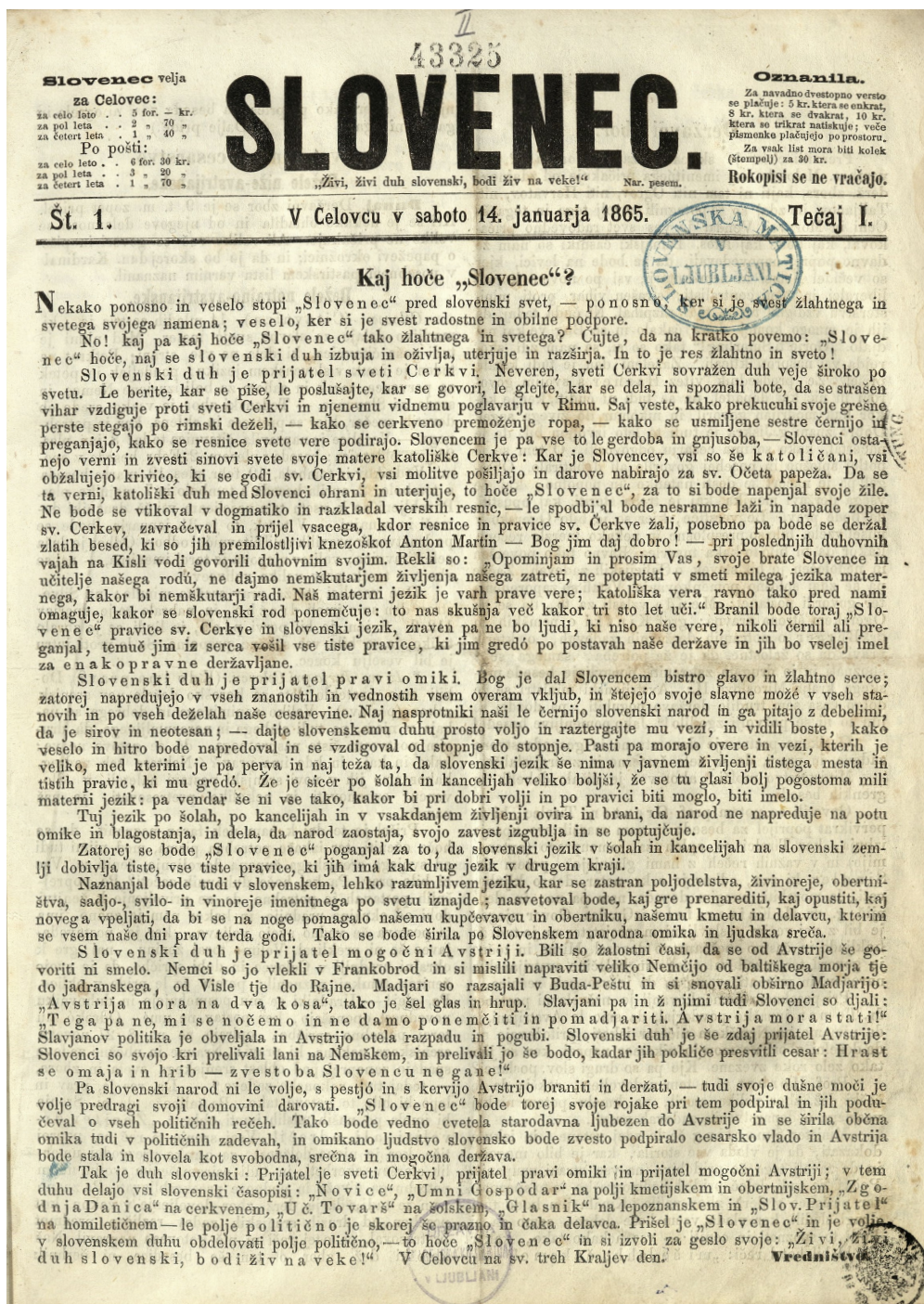
Slovinci in

cesarska cenzura

od Jožefa II.

do prve svetovne vojne

Naslovna stran prve številke celovškega časopisa *Slovenec*, 14. januarja 1865. V zaglavju najdemo značilno geslo »Živi, živi duh slovenski, bodi živ na veke!«, v nadaljevanju pa beremo utemeljitev *Slovenčevega* uredniškega koncepta. Narodna in univerzitetna knjižnica.

The front page of the first issue of the Klagenfurt newspaper *Slovenec* (The Slovenian), 14 January 1865. Beneath the newspaper's name, we find the characteristic motto 'Živi, živi duh slovenski, bodi živ na veke!' (Long live the Slovenian spirit, may it live forever!). The continuation presents an elaboration of the editorial concept of *Slovenec*. National and University Library.

Neutrudni narodnjak Einspieler se kljub temu ni vdal: na celovško časnikarsko prizorišče se je vrnil čez dve leti, ko je v slovenščini izdajal *Slovenca* (1865–1867), ki ga je sicer uradno urejal pisatelj in duhovnik Janez Božič (1829–1884), a je Einspieler v časopisu ohranil prevladujoč vpliv. V letu nastanka Avstro-Ogrske se je na *Slovenca* zaradi nestrinjanja z dualizmom, razkrivanja vladnih pritiskov na koroške Slovence ipd. zgrnilo več tiskovnih pravad. Sporen je bil zlasti nacionalizem: celo kranjski deželni predsednik se je pritožil v Gradec, češ da *Slovenec* širi ultraslovensko mržnjo proti Nemcem. Urednik Božič je bil na procesu sprva obsojen na dva meseca strogega zapora, a je bil pozneje pomiloščen. Toda močan nemški pritisk na celovškega tiskarja Ferdinanda Kleinmayrja, ki je odpovedal nadaljnje tiskanje *Slovenca*, je Einspielerja naposled prisilil v ustavitev projekta. Tako so tiskovne pravde zadale *Stimmen* in *Slovenca* uničujoče udarce. Obema obsojencema, Einspielerju in Božiču, je cesarska amnestija sicer vrnila državljanske pravice, toda škode, ki jo je utrpelo slovensko narodnopolitično gibanje na Koroškem s prenehanjem izhajanja obeh časopisov, ni bilo mogoče popraviti.

Despite his difficulties, the indefatigable nationalist Einspieler did not give up: he returned to the Klagenfurt newspaper scene two years later with the publication of *Slovenec* (1865–1867) in Slovenian. Although the official editor of the newspaper was the writer and priest Janez Božič (1829–1884), Einspieler maintained a decisive influence. In the year of the creation of the Austro-Hungarian Empire, *Slovenec* was attacked for disagreeing with dualism and revealing the government's pressure on the Carinthian Slovenians, which resulted in several press lawsuits. Nationalism was a particularly controversial topic: even the regional president of Carniola lodged a complaint in Graz, claiming that *Slovenec* was spreading ultra-Slovenian hatred against Germans. At the trial, the editor Božič was initially sentenced to two months of strict imprisonment, but he was later pardoned. However, strong German pressure on the Klagenfurt printer Ferdinand Kleinmayr, who refused to continue printing *Slovenec*, finally forced Einspieler to abandon the project. Thus, it was press lawsuits that dealt *Stimmen* and *Slovenec* the final blow. Although the two convicted protagonists, Einspieler and Božič, were eventually granted an imperial amnesty restoring their civil rights, the damage suffered by the Slovenian national political movement in Carinthia with the cessation of publication of the two newspapers was irreparable.

Slovinci in

cesarska cenzura

od Jožefa II.

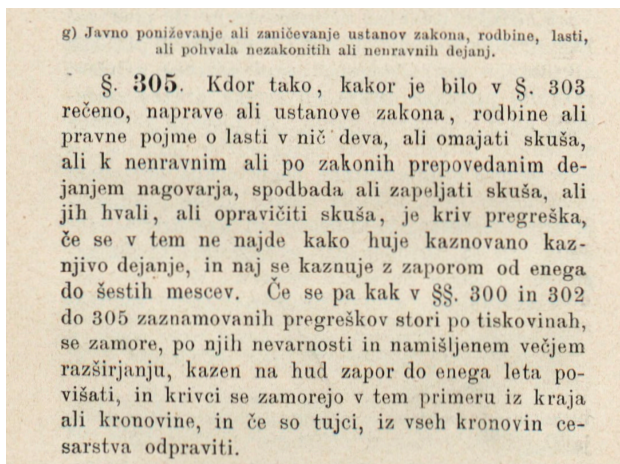
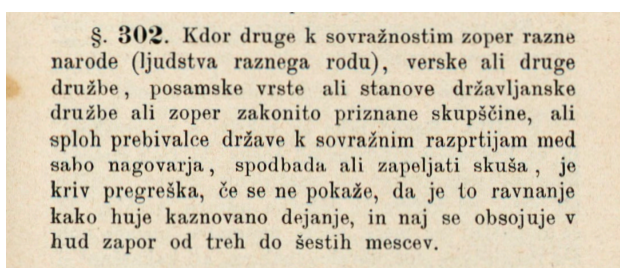
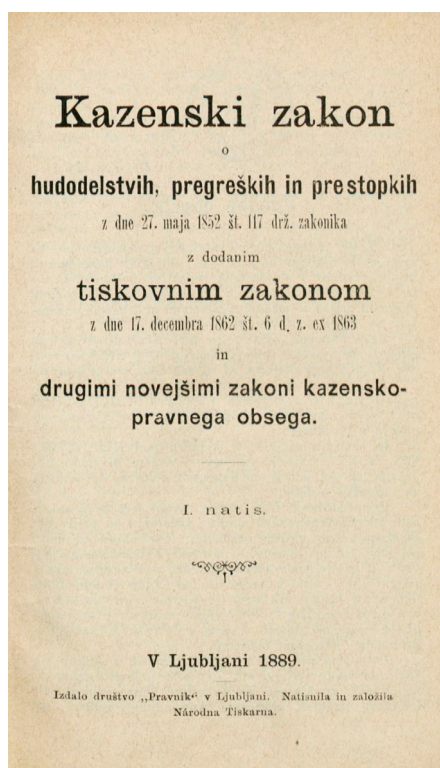
do prve svetovne vojne

Dolga roka represivne cenzure: tiskovne pravde v Ljubljani

The Long Arm of Repressive Censorship: Press Lawsuits in Ljubljana

TANJA ŽIGON

18

Levo: Notranja naslovnica prvega slovenskega prevoda *Kazenskega zakona* iz leta 1852 in tiskovnega zakona iz leta 1862. Prevod zakonskih besedil je izšel šele leta 1889 in ga je pripravil pravnik Jakob Kavčič (1851–1923). Narodna in univerzitetna knjižnica.

Desno: Člena 302 in 305 iz *Kazenskega zakona*, na katera so se v tiskovnih pravnih pogosto sklicevali državni pravdniki. Narodna in univerzitetna knjižnica.

Left: Inside cover of the first Slovenian translation of the *Penal Code* from 1852 and the *Press Act* from 1862. The translation of the legal texts was not published until 1889 and was prepared by the lawyer Jakob Kavčič (1851–1923). National and University Library.

Right: Articles 302 and 305 of the *Penal Code*, which were often invoked by state prosecutors in press lawsuits. National and University Library.

Zakoni, ki so urejali medijsko krajino, so se v drugi polovici 19. stoletja z manjšimi popravki sicer spreminjali, vendar je ostala t. i. »postava za tisk« neločljivo povezana s kazensko zakonodajo. Na začetku junija 1852 sta bila v *Državnem zakoniku* (*Reichsgesetzblatt*) na Dunaju objavljena tiskovni red in kazenski zakon, ki nosita datum cesarjevega sankcioniranja 27. maj 1852. Predvsem kazenski zakon se je v marsičem zgledeval po svojem predhodniku iz leta 1803. Za tisk je prišlo v poštev predvsem poglavje »O prestopkih in prekrških zoper javni mir in red«, na primer člen 302, ki je govoril o ščuvanju k sovražnostim proti narodnostim, verskim skupinam in drugim združenjem, ali pa člen 305, kjer je bila določena kazen za »javno poniževanje ali zaničevanje ustanov zakona, rodbine, lasti ali pohvala nezakonitih ali nenravnih dejanj«. Uveljavila se je (pred)cenzura v obliki oddaje tiskanega izvoda pristojnim oblastem najkasneje eno uro pred razpečavanjem; ta je bila z novim tiskovnim zakonom iz začetka šestdesetih let sicer odpravljena in je bilo treba časopis predložiti policiji in pravdnistvu šele z začetkom distribucije. Po drugi strani pa so morali odtlej lastniki za vse periodične tiske položiti varščino, ki je bila vrtoglavo visoka in se je glede na število prebivalstva v mestu, kjer je časopis izhajal, gibala med 1.000 in 8.000 goldinarjev, kar bi danes pomenilo vsoto od 13.000 do 110.000 evrov.

In the second half of the nineteenth century, the laws governing the media were modified with minor amendments, but the so-called 'press law' remained inextricably linked to criminal law. At the beginning of June 1852, the Press Regulations and the Penal Code were published in the *Reichsgesetzblatt* (Reich Law Gazette) in Vienna, bearing the date of the Emperor's sanction of 27 May 1852. The Penal Code in particular was in many ways based on its predecessor from 1803. Especially relevant to press was the section 'On Offenses and Misdemeanours Against Public Peace and Order'. Article 302, for instance, addressed incitement to hatred against nationalities, religious groups and other associations, while Article 305 determined the punishment for "publicly humiliating or scorning the institutions of marriage, the family or property, or praising illegal or immoral acts". (Pre-)censorship was introduced in the form of submission of a printed copy to the competent authorities no later than one hour before release. However, this was abolished by the new Press Act from the early 1860s, after which newspapers had to be submitted to the police and the judiciary only when distribution began. On the other hand, from that time, newspaper owners had to post a bond for all periodicals, which was extremely high: depending on the population of the town where the newspaper was published, it ranged between 1,000 and 8,000 florins, which today would represent a sum of 13,000 to 110,000 euros

Slovinci in

cesarska cenzura

od Jožefa II.

do prve svetovne vojne

déne §. 68., v katerem naj bode stalo: ker so še drugi uradniki na pr. pri delalnici, pri računstvu itd., naj se tudi njih dolžnosti in zadeve razglasijo, kadar bode čas. Potrdilo je glasovanje. G. Guttman je naposled opomnil da bi se za deželne službe mnogo uradnikov oglasilo, ko bi se jim vstela tista leta, ko so državi služili; v tej zadevi bi utegnil g. Guttman poznejše zbornici podati nasvet.

Prihodnja seja bode v četrtek 19. dan t. m.; na vrsto pride razgovor, da dežela dva milijona vzame na pösodo.

o **Misli v sedanjih mednarodnih mejah.**

Spisal M. P.

I.

Mednarodne meje so med narodom, ki govori en jezik, na pr. med koroškimi in kranjskimi, med štajerskimi, kranjskimi in koroškimi Slovenci itd. Če hočemo, da ravnopravnost vseh narodov zarés kdaj stopi v živenje, da pomiri dežele, prinese blagost in pospeši omiko; potem je gotovo treba prearediti sedanje mednarodne gránice, in postaviti medjezične mejnike, t. j. mejnike med narode raznih jezikov.

Ako ostane ta reč, kakoršna je zdaj, ne bode nikoli med narodi niti miru, niti sprave. Poglédimo, kako na Koroškem, Štajerskem, Primorskem in Goriškem sedanje meje na dvoje režejo enojezične rodove, in devajo raznojezična ljudstva pod enako imé, pa ne v enaem številu. Koroška in Štajerska ima dvé tretjini Nemcev in tretjino Slovencev; a na Goriškem in Primorskem je Slovencev mnogo več od Lahov. Ravnopravnost pa hoče, da bi vsak narod poslal primerjeno število svojih zastopnikov na deželen zbor; zato mora priti v zbornico na Koroškem in Štajerskem več Nemcev nego Slovencev, na Goriškem in Primorskem pa več Slovencev nego Lahov. Ali gotovo je, da tisti, katerih je več, bodo vselej premagovali one, katerih je menj, vzlasti v narodnih rečéh. Tako je bilo v državnem zboru na Dunaji; tako se je godilo v sedanjem deželnem zboru v Celovcu, kjer se je potezal g. Einspieler, da bi se zborovi zapisniki predstavljali na slovenski jezik, in razposiljali županom slovenskih krajev; toda prehrula ga je velika nemška množina, in ravnopravnost je Slovencev vzéta. Reklo se je, in rékalo se bode na večne čase: drugi deželni jezik (die zweite landessprache) mora biti zadovoljen s tem, kar mu sama rada podarí v večina. Delala bode torej sama večina sebi in manjšini zakone (postave), katerih ne bi potrdila manjšina, ko bi se le mogla ustaviti; kar se pa tiče državljanskih dolžnosti in davkov, stoji manjšina v enakej vrsti z večino. To pa nikakor ni po ravnopravnosti, da bi večí narod ukazoval manjšemu; to je slabše od zavrženega absolutizma, pod katerim so koroški Slovenci vendar še dobivali zakone v domačem jeziku. Vlada zahtevati ne more tacih krivic, ki so nastopki starih mej, katerih bi ustava nikakor ne smela trpeti. Koliko se je pa zanašati na pravičnost in velikodušje tujih poslancev, nam je glasno oznanila tista večina državnega zbora, ktera nima usmiljenja z nobeno drugo narodnostjo, kakor je rekel njé plesovodja Giskra. Torej ni druge pomoči, da se ali ovržejo mednarodne meje, ali pa naj se ljudjé tako ukroté, da bodo zadovoljni s temi, sužnjosti podobnimi krivicami.

Če meje ostanejo, kakoršne so, potem se ne bodo poslanci po deželnih zboréh nikoli prav umeli, ker ima v državnem, še mnogo bolj pa v deželnem zboru, pravico vsak poslanec govoriti v svojem jezici. To hoče imeti ravnopravnost, in tega se tudi morajo poslanci držati uže iz ljubezni do matrnega jezika, dalje zarad spoštovanja do svojih volilcev, in tudi zato, da uživajo dane pravice. Ako dežele osta-

nejo se prihodnjé razdeljene tako, kakor so zdaj, potem se bode vedno v dveh jezicéh govorilo na koroškem, štajerskem in goriškem zboru, ter stranka ne bode poslušala stranke, pa tudi je dobro ne uméla, in Avstrija bode nekdanji Babilon. Vsak pa vé, da ni ravnopravno to zahtevanje, naj bi poslanci manjše stranke govorili tisti jezik, v katerem se večá stranka glasi, kakor se je godilo v preljubeznjivem mestu v beléj Ljubljani. Manjša stranka bi moralo potem, ako bi med seboj ne imela dovolj dvojezičnikov, svojih poslancev iskati pri nasprotnikih samo zarad jezika; toda redko bi našla prave možé, kajti izkušnja učí, da se ptice vsacega lova zbirajo. „Graculus graculo assidet; similis similis gaudet.“

Tudi slovenska omika in slovstvo se ovira, če ostanejo mednarodne meje. V diplomu 20. oktobra je Nj. veličanstvo spoznalo, da bode Avstrija mogočna le tačas, kadar se njeni posamezni narodje na ustavnem potu okrepčajo, razvijó in omikajo; to pa bode Slovincem spésno in mogoče le tedaj, kadar se zopet združijo njihovi drobni kosci; kadar naše ljudstvo dobi učilnice v svojem jeziku. Slovanov je do zdaj 18 milijonov uže več sto let prilagalo za učilnice; kje pa imajo svojo vikšo narodno učilnico? Izgovarjalo se je, da je Slovencev premalo v enej deželi; da bi torej ne bilo vredno, snovati jim narodne učilnice. Qui calumniatur egentem, exprobrat factori ejus. Ta prazni izgovor izkopni, če se nam Slovincem umaknejo sovražne mreže zastaréh mednarodnih mej, ter namestu njih postavijo medjezične. Drugi pa učé: slovenski jezik ni dovolj omikan, da bi mu vrata odprli v očilnice. — Človek sam ne vé, čemu bi se bolj čudil, ali neumnosti tacih ljudi, ali pa našega jezika divnej moči, katero mu prilastujejo tí malovednéži. Oni hoté, da bi se morala slovenčina plavati naučiti, predno bi šla v vodo, t. j. da bi se morala omikati sama od sebe brez kacih učilnic. Zakaj se le neki tako pridno učí po šolah nemški jezik, slovenskemu pa tako uboge, male urice odmerjajo? Menda samo zato, ker nima v sebi nemščina tiste čudne moči, ktera je v slovenskem jezici, da bi se mogla sama umiti, če tudi ina roke na hrbtu zvezane.

Dopisi.

Iz Tomina 9. februarja * Naša čitalnica si pomaga, kolikor more, da predaleč ne zaostane za svojimi sestrami. Dasi nam tukaj ne manjka nasprotnikov, in če smo prav na dve strani razcepljeni, ker imamo v svojem tržiči poleg slovenske čitalnice tudi nemško kazino; vendar naše društvo jako vrlo napreduje, ter se množí in krepi. Ta predpust smo bili napravili štiri slovesne veselice. Prva je bila „beseda“ 12. prosenca, druga praznovanje Vodnikovega spomina 3. dan t. m., tretja pa je denes, prav zdaj, ko pišem te vrstice. Radujejo se moji tovarši in tovaršice v prekrasnej dvorani okoli nove slovenske zastave plešé in prepeváje v družbi nekterih vnénjih gostov. Zadnja veselica pak je odločena 16. dan t. m., to je pustni ponedeljek v praznovanje čitalnične obletnice. V prvéh besedi (12. jan.) je bilo na vrsti: 1) srbska popevka: „rado ide;“ 2) deklamacija: „dvojna leta“ Okiškega; 3) dvošpev: „tolažba; 4) deklamacija: „legenda“ Koseskega; 5) četverošpev: „Savica;“ 6) deklamacija: „slava Slovincem“ Virkova; 7) četverošpev: „strunam;“ 8) deklamacija: „Kralja Matijaža sel“ Poženčanova; 9) Pesem: „Triglav;“ 10) deklamacija: „Turjaška Rozamunda“ Prešimova, in 11) zbor: „ne udajmo se“ Vilharjev. Kaj posebnega je bilo pri tej besedi, da je z deklamacijo: „slava Slovincem“ društvo navduševala prosta kmečka deklica Marjeta Polbinska; da je izborno deklamovala

Prvi del članka »Misli o sedanjih mednarodnih mejah«, objavljenega v 14. številki *Napreja* dne 17. februarja 1863; prispevek izpod Levstikovega peresa je izšel v treh nadaljevanjih. Narodna in univerzitetna knjižnica.

The first part of the article *Misli o sedanjih mednarodnih mejah* (Thoughts on the Present International Borders), published in the 14th issue of *Naprej* on 17 February 1863; Levstik's contribution was published in three parts. National and University Library.

Februarja 1863 je Miroslav Vilhar (1818–1871), urednik prvega slovenskega političnega časnika *Naprej*, v treh nadaljevanjih natisnil prispevek »Misli o sedanjih mednarodnih mejah«. Pod članek se je kot avtor podpisal M. P. Po Levstikovih besedah naj bi bil dopis »uredništvu poslan iz Korošcev«, kar bi utegnilo pomeniti, da je bil avtor Andrej Einspieler. Vsekakor pa ostaja dejstvo, da se pri članku pozna Levstikovo sodelovanje. Pisec članka je imel pod pojmom »mednarodne meje« v mislih zastarele kronovinske meje, ki ločijo avstrijske narode v razne upravne dele, zagovarjal pa je radikalno tezo, da bi se morale teritorialne meje ujemati z etničnimi, torej »medjezičnimi«, kot se izrazi. Tako bi bili tudi Slovenci združeni v eno enoto, kar bi pospešilo napredek slovenske kulture, jezika in šolstva. Seveda je bila ideja sama po sebi politično nevarna in besedilo je klicalo po ukrepanju oblasti. Vilhar, ki imena avtorja članka pred sodiščem ni hotel izdati, je bil kot urednik skupaj s pripravnikom v Egerjevi tiskarni Antonom Kleinom 13. junija 1863 v skladu s § 65 kazenskega zakona obtožen hudodelstva kaljenja javnega miru. Zoper sklep ljubljanskega sodišča se je najprej pritožil na graško višje sodišče in nato še na dunajski najvišji sodni dvor, vendar neuspešno. 21. januarja 1864 je bil obsojen na šest tednov ječe, poostrene s postom enkrat tedensko, ter z izgubo 300 goldinarjev varščine.

In February 1863, Miroslav Vilhar (1818–1871), the editor of the first Slovenian political newspaper *Naprej*, published the article *Misli o sedanjih mednarodnih mejah* (Thoughts on the Present International Borders) in three parts. The author signed the article 'M. P.' and, according to Levstik, it was "sent to the editors from Carinthia", which could mean that it had been written by Andrej Einspieler. Whatever the case may be, the fact remains that Levstik's participation in the article is evident. By the term 'international borders', the author had in mind the outdated Crown borders that separated the Austrian nations into various administrative regions. He advocated the radical idea that territorial borders should coincide with ethnic borders, or 'interlinguistic' borders, as he puts it. In this way, Slovenians would be united into one unit, which would accelerate the progress of Slovenian culture, language and education. Of course, this idea was inherently politically dangerous, and the text was crying out for action by the authorities. On 13 June 1863, Vilhar, who did not want to reveal the name of the author of the article before the court, was charged as the editor, together with Anton Klein, an intern at Eger's printing house, with the crime of disturbing public peace in accordance with § 65 of the Criminal Code. He twice appealed against the decision of the Ljubljana court – to the High Court in Graz and then to the Supreme Court in Vienna – but to no avail. On 21 January 1864, he was sentenced to six weeks in prison, exacerbated by withholding food once a week, and suffered the loss of a bond of 300 florins.

Slovenci in

cesarska cenzura

od Jožefa II.

do prve svetovne vojne

Naprej velja
za Ljubljano:
za vse leto 6 gl. — kr. a. v.
za pol leta 3 „ 20 „ „ „
za čet. „ 1 „ 75 „ „ „
po pošti:
za vse leto 7 gl. — kr. a. v.
za pol leta 3 „ 60 „ „ „
za čet. „ 2 „ 5 „ „ „

Rokopisi se ne vračujejo.

NAPREJ.

Oznaki.
Za navadno dvostopno
vrsto se plačuje 5
kr., ktera se enkrat,
8 „ „ „ dvakrat,
10 „ „ „ trikrat,
natise, večje črke pla-
čujejo po prostoru.
Za vsak tisk mora biti
kolek (stempel) za 30 kr.
Vredništvo je na starem
trgu lišna št. 15.

Dopisi naj se blagovoljno frankirajo.

St. 42.

Ta list izhaja vsak vtorek in petek.

Tečaj L.

Kaj se nekterim zdi ravnopravnost.

Nekaj županov ljubljanske okolice je bilo 15. maja 1862 slavne deželne vladi podalo prošnjo, da bi se jim iz urada pošiljalo slovensko dopisovanje. Ker se ni tej prošnji nič odgovorilo, zato so marca meseca tega leta vprašali deželnega zbora, kaj se godi s to prošnjo, ker še zdaj ni odgovora? Za tem vprašanjem se je precej pokazal nastopek. Bili so namreč k okrajnej gosposki ljubljanske okolice poklicani v začetku aprila meseca tisti županje, ki so bili prvič podpisali to prošnjo. Pri gosposki se jim je nekaj bralo po nemški in potlej tudi po slovenski, in razlagali so se jim vzroki, zakaj se jim ne more slovenski dopisovati. Moralo bi se namreč, tako so rekli, pisariti nekterim županom slovenski, družim pa nemški, ker niso prosili vsi, da bi se jim dajali slovenski dopisi. Ali po naših mislih je ta ugovor prazen, in drugega ne priča, nego to, kaj se nekterim zdi ravnopravno, ker bi gotovo vsi bili ne le samo dovoljni slovenskega dopisovanja, ampak tudi veseli. Razlagalo se je dalje, da bi se morale preurediti vse bukve, vsi zapisniki, kar bi zopet prizadelo dosti posla, torej bi se moralo več ljudi plačevati v pisalnici, kmet bi pa moral dajati še več davka, nego do sedaj. —

Kako našega kmeta davki teró, to je znano; to se je pretresalo v deželnem zboru, in za to so bili šli naši poslanci nalašč na Dunaj k Nj. veličanstvu, in vsak, kdor koli žuga kmetu, da bode moral plačevati še večje davke, dobi od njega kar koli hoče, samo da bi se davki ne povikšali, ker tista slavna „praktičnost“ kranjskega kmeta vedno gleda na to, kako bi se laže izhajalo; torej moramo pohvaliti gospoda, ki je tačas imel pred seboj kmete, da je motiko zarés prijel na pravem koncu. Vendar pak so se županje še vedno trdno držali svoje misli, da ravnopravnost zahtéva, naj bi se jim slovenski dopisovalo, ker sicer ne morejo umeti, kaj se jim pošilja iz pisalnice, ker nekteri ne znajo čisto nič nemškega jezika, drugi pa malo; še menj od njih pa znajo njihovi sosede; ali slovenski pa vendar beró, če ne sami, pa vsaj njihove žene ali otroci. Toda stroški in zopet stroški so bili vedno na vrsti. Vprašamo pa vendar to, kako bi gospodje ne mogli kmetom slovenski dopisovati, ker slovenski govoré ž njimi? Ta reč se je vrtila in vrtila, da so se nekteri na zadnje morali podpisati, da ne morejo privoliti, naj bi se jim slovenski dopisovalo, ker bi potem stroški bili večji; drugi županje so se pa kar tiho ukrali iz pisalnice, in šli nevoljni domú.

Tako nam je pripovedoval nek župan, ki je bil sam pri tej obravnavi. Mi pa vprašamo: ali je to res volja Nj. veličanstva, da kmete tako nagibljejo k reči, ki nikakor ni ravnopravna? Pojte po vsej deželi, in zbirajte podpise, da kmet

neče po pisalnicah imeti slovensčine, pa dobite še več nego 20.000 podpisov; ali pri zbiranju ne smete pozabiti vedno in vedno pristavljati, da bodo zarad slovenskega uradovanja večji stroški! Po tem poti se bodemo na veke zastoj borili. Ne volja obide človeka, če premišluje, kako se ljudje meče in meče, samo da bi se uradniški voziček vedno premikal po starih kolesnicah, da bi ne bilo treba narejati novih bukev in zapisnikov. Torej ustava in ravnopravnost vseh avstrijskih narodov še celó toliko ni vredna, kolikor bi se potrebovalo dela, ko bi se napravili novi zapisniki? Ali ti gospodje zarés mislijo, da jih ne bode treba nikoli napravljati? Nekteri v ustih pač nosijo udanost do vlade in cesarske rodovine, ali kako so udani, ker ne delajo, kakor ne želi samo, ampak tudi ukazuje Nj. veličanstvo? Pridonji deželni zbor bi se jako pogrešil, ako ne prime v roko učilnic in pisalnic. Mi se borimo in borimo, pa vse zastoj. To vprašanje se mora vendar enkrat uže rešiti, da ne bodemo peli vedno ene pesmi, ki se nam tako žalostno glasi. Gospodje po pisalnicah se pa ne primejo ravnopravnosti, dokler ne bodo videli, da se mora jo. Godilo se bode vedno, kakor se zdaj godi; celó posmehovali se bodo, kakor se zdaj časi posmehujejo nekteri, če se kdo oglasi s kako slovensko rečjó pred njimi.

Mir ali boj?

Mir ali boj? tako denes povprašuje marsikdo, tudi prosti kmet in rokodelc. Vsacemu je pač dobro znano, kaj velja mirno leto, v katerem razevita znanstvo in tudi narodna blagost. Vojne pa zahtevajo le novcev (denarjev), kateri se trošijo brez kacega dobička, brez kacega pridelka, in to je vojevanju najhujši nastopek. Meč ruši in podira pridelke mirnih časov. Da bi se zanašali na vsakdanje novine, morali bi se vojne bati po vsih krajih Evrope; ali vsaka vlada se je boji, najbolj pa omikane države. Največe bojno ognjišče je sedaj na Poljskem, kjer se narod bori uže od 22. dneva januarja meseca tega leta. Poljaci upajo, da jim bodo pomagale druge, prijazne vlade, da bi se popolnoma odepili od Ruske. Ali tudi tu je pomota mogoča. Angleška pravi, da ne more pomoči; Avstrija bi se najraje nič ne vtikala v to zmes! Pruska se je celo združila z Rusi; le Francozka časi vrže še kako polence v ogenj, da ne ugasne, predno se njej zdi koristno in dobro. Napoleonu III. pa ni verjeti, da bi res imel namén slabiti Rusko, od ktere si ne more prisvojiti nič zemlje, kakor si je Nizzo in Savojsko zato, ker je Sardincem pomogel odkrhniti najlepši biser iz avstrijske krone; ali ob rinskaj reki ga čaka mnogo lepih nemških dežel, po katerih uže dolgo hrepeni, da bi si jih pridobil, kakor koli si bodi. Njegova želja pak je vladam čisto znana; zato zavirajo, kolikor

Inkriminirani članek Frana Levstika »Kaj se nekaterim zdi ravnopravnost«, ki je izšel v 42. številki *Napreja* 26. maja 1863. Narodna in univerzitetna knjižnica.

An incriminating article by Fran Levstik entitled *Kaj se nekaterim zdi ravnopravnost* (What Some People Regard as Equality), which was published in the 42nd issue of *Naprej* on 26 May 1863. National and University Library.

Bojeviti Fran Levstik (1831–1887) je številnim časopisnim urednikom nakopal težave. Njegov članek »Kaj se nekaterim zdi ravnopravnost«, objavljen konec maja 1863 v *Napreju*, je bil drugi članek, ki je Vilharja spravil pred sodišče. V članku je Levstik tematiziral zavrnjeno prošnjo županov ljubljanske okolice, da bi za uradno dopisovanje smeli uporabljati slovenščino. Preiskovalni sodnik je zaradi članka v prvih tednih avgusta najprej zaslišal Vilharja, konec septembra 1863 pa še Levstika, ki naj bi v članku žalil ljubljanskega okrajnega glavarja Janka Pajka. Levstik se je branil, da članek vsebuje zgolj resnico in da ne graja nobene določene osebe, temveč je ost usmerjena v prav vse uradnike, ki »se upirajo od cesarja razglašeni ravnopravnosti«. Šlo je torej za tipični primer defamacijske tožbe zaradi razžalitve, kjer vsebina članka ni igrala tako pomembne vloge kot dejstvo, da sta se v postopku soočila pisec in politični veljak, ki se je v besedilu prepoznal. Vilhar in Levstik sta tako po kazenskem zakonu zagrešila pregrešek zoper varnost časti. Decembra 1863 sta bila najprej obsojena, prvi na tri mesece zapora, drugi pa na štiri tedne zapora, 60 goldinarjev izgube na kavciji ter plačilo sodnih stroškov. Na sodbo sta se pritožila in bila 15. aprila 1864 na graškem višjem sodišču oproščena.

The militant Fran Levstik (1831–1887) caused trouble for a number of newspaper editors. His article *Kaj se nekaterim zdi ravnopravnost* (What Some People Regard as Equality), published at the end of May 1863 in *Naprej*, was the second article to bring Vilhar before the court. In it, Levstik addresses the rejected request of the mayors of the Ljubljana area to use Slovenian for official correspondence. The investigating judge first interrogated Vilhar in the first weeks of August, and then, at the end of September 1863, also questioned Levstik, who had allegedly insulted the Ljubljana district governor Janko Pajk in the article. In his defence, Levstik claimed that the article contained nothing but the truth, and that it did not rebuke any specific person, but rather was aimed at all officials who “resist the equality declared by the Emperor”. It was thus a typical case of a defamation lawsuit due to insult, where, during the trial, the content of the article did not play as important a role as the confrontation between the writer and a political figure who recognised himself in the text. According to the Criminal Code, Vilhar and Levstik had committed an offense against the protection of honour. They were sentenced in December 1863, Vilhar to three months in prison and Levstik to four weeks in prison, 60 florins of bail and payment of court costs. However, they appealed the verdict and were acquitted on 15 April 1864 at the High Court in Graz.

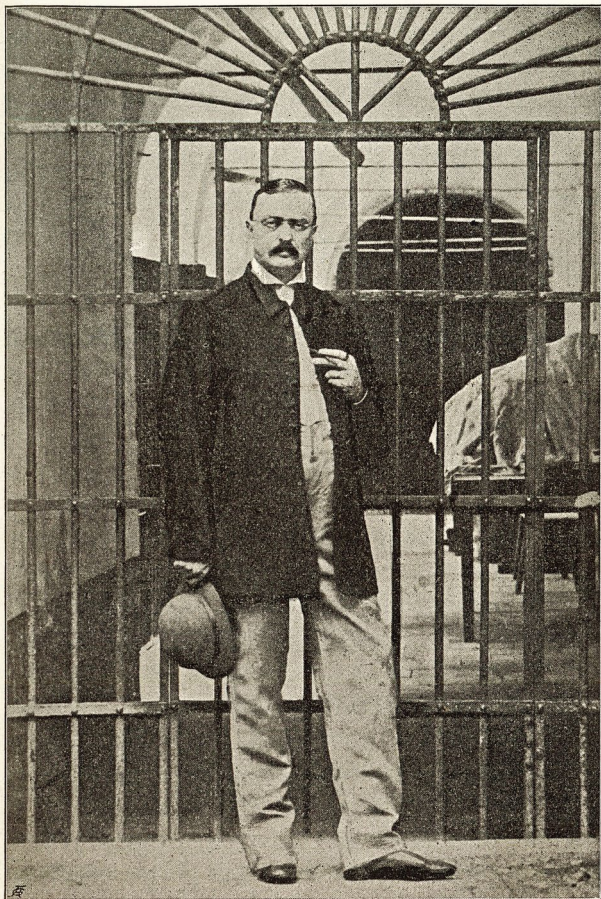
Slovinci in

cesarska cenzura

od Jožefa II.

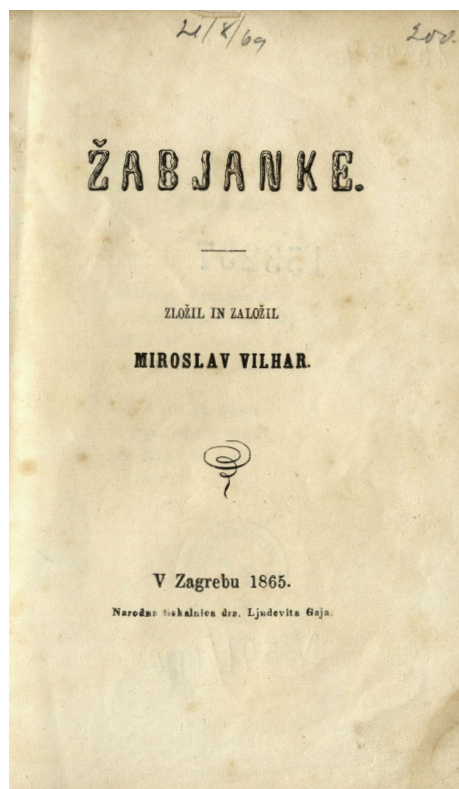
do prve svetovne vojne

Vilhar v zaporu na Žabjaku. (Gl. str. XXVI in XXXVI.)

*O bregu Ljublan'ce
Šest tednov sem bil,
Mirú ne, le vodo
Sem tamkaj kalil.*

Levo: Miroslav Vilhar v zaporu na Žabjaku leta 1864, fotografija iz *Spomenice Miroslavu Vilharju*, ki jo je leta 1906 izdal Josip Tominšek. Narodna in univerzitetna knjižnica.

Desno: Naslovnica Vilharjeve »zaporniške« zbirke *Žabjanke* iz leta 1865. Narodna in univerzitetna knjižnica.

Left: Miroslav Vilhar in prison in Žabjak in 1864, photo from *Spomenica Miroslavu Vilharju*, published in 1906 by Josip Tominšek. National and University Library.

Right: The cover page of Vilhar's 'prison' poetry collection *Žabjanke* (Poems from Žabjak) from 1865. National and University Library.

Tik preden je Miroslav Vilhar moral na prestajanje kazni na Žabjak, je graška *Tagespost* objavila novico, da naj bi Vilhar Nj. Veličanstvo zaprosil za izredni pregled njegovega primera. A Vilhar je objavo v *Novicah* demantiral z besedami: »Jez nisem vložil nikakoršne prošnje za izredno revizijo pravde moje in tudi za pomilostenje ne. Odločeno mi kazen od 6 tednov nastopim z mirno vestjo 4. dne t. m. – Živila draga mi domovina!« Šest tednov ječe na Žabjaku je nato spretno izkoristil za samopromocijo. V zaporu ga je fotografiral sojetnik Ferdinand Bognar, Vilhar pa je slike »narodnega mučenika« s pomočjo znancev tihotapil v mesto, kjer so jih v čitalnici prodajali. Ko je to prišlo na ušesa policiji, so se vpleteni znašli v novi tiskovni pravdi in bili decembra 1864 obsojeni na manjše denarne kazni, ki jih je za vse tri poravnal Vilhar. A zapor ga je stal poslanskega mandata, od katerega se je moral 17. marca 1864 posloviti. Na Notranjskem so bile zato razpisane nadomestne volitve, na katerih je bil izvoljen slovenski kandidat Etbin Henrik Costa proti svojemu nemškemu tekmecu, deželnemu predsedniku baronu Janezu Nep. Schloissniggu. Tako je na pogorišču *Napreja*, katerega zadnja številka je izšla 29. septembra 1863, vzknila dragocena zmaga slovenske politike. Vilhar pa je leta 1865 v Zagrebu izdal pesniško zbirko *Žabjanke*, navdahnjeno z zaporniško izkušnjo.

Just before Miroslav Vilhar was to serve his sentence in Žabjak, Graz's *Tagespost* published the news that Vilhar had asked His Majesty for an extraordinary review of his case. In a response published in *Novice*, however, Vilhar denied the report, stating: "I have not filed any request for an extraordinary review of my case, nor for a pardon. I have decided to serve my sentence of six weeks with a clear conscience on the fourth day of this month: Long live my beloved homeland!" He then skilfully exploited his six weeks of imprisonment in Žabjak for self-promotion. After a fellow inmate, Ferdinand Bognar, photographed him in prison, Vilhar, with the help of some acquaintances, smuggled the pictures of the 'national martyr' into the city, where they were sold in the reading society. When this came to the attention of the police, those involved found themselves in a new press lawsuit and were sentenced to minor fines in December 1864, all of which were settled by Vilhar. However, his sojourn in prison did cost Vilhar his parliamentary mandate, with which he was forced to part on 17 March 1864. A bye election was therefore held in the Notranjska region, in which the Slovenian candidate Etbin Henrik Costa was elected against his German rival, the regional governor Baron Janez Nepomuk Schloissnigg. Thus, a valuable victory of Slovenian politics arose from the ashes of *Naprej*, whose last issue was published on 29 September 1863. Inspired by his prison experience, Vilhar published the poetry collection *Žabjanke* in Zagreb in 1865.

Slovinci in

cesarska cenzura

od Jožefa II.

do prve svetovne vojne

Triglav

Društvo
 jeden Samstag
 mit jeder:
 Will ver. Nr. 3000 . . . 2 50
 Die Subsk. halbjährlich . . . 4 50
 halbjährlich . . . 4 50
 Die die Jahrgang 1865 bis zum 30. Juni 1866
 bezahlt werden 10 fl. in advance.
 Abonnent, der die Beiträge für 1865
 nicht entrichtet hat,
 muss den Beitrag für 1866
 mitbringen.

Die die Jahrgang 1865 bis zum 30. Juni 1866
 bezahlt werden 10 fl. in advance.
 Abonnent, der die Beiträge für 1865
 nicht entrichtet hat,
 muss den Beitrag für 1866
 mitbringen.

Zeitschrift für vaterländische Interessen.
 Eigentümer, Herausgeber und verantwortlicher Redakteur: Peter Grasselli.
 Laibach am 6. Juni 1868.

Unsere Deutsch-Liberalen.

Es war im Jahre des Jahres 1865 in der engherbst-
 mäßigen Nacht vom 17. auf den 18. Juli bei dem
 höchsten Punkte unbekannt gestolzen derer Dänen
 an der Slawische Heeresarmee die beständige
 Schicksal, welche die Oberräder zum Glück in noch
 dasgemessenen Wege abstehen liess, mit allen Tugenden
 und allen Schwächen ausgestattet worden, und es war
 nicht einmal denkbar, daß die Vorkämpfer der
 deutsch-liberalen Partei mit ihrer Intervention der
 höchsten Slawische Heeresarmee die Slawische Heeres-
 armee zu unterstützen hätten — als wenn die Slawen
 und die Dänen bei Wohlwollen aller Slawischen
 Völker bereit wären, um mit Slawischen Waffen
 und Slawischen Tugenden ihren schiefen Dummheit in
 die Welt zu führen.

Diese Slawische Heeresarmee wurde zwar für
 gesonnen deutsch-liberalen Partei, jedoch wurde
 kein Schicksal, welches die Oberräder zum Glück in
 den höchsten Punkten unbekannt gestolzen derer
 Dänen an der Slawische Heeresarmee die Slawische
 Heeresarmee zu unterstützen hätten — als wenn die
 Slawen und die Dänen bei Wohlwollen aller
 Slawischen Völker bereit wären, um mit Slawischen
 Waffen und Slawischen Tugenden ihren schiefen
 Dummheit in die Welt zu führen.

Die Slawische Heeresarmee wurde zwar für
 gesonnen deutsch-liberalen Partei, jedoch wurde
 kein Schicksal, welches die Oberräder zum Glück in
 den höchsten Punkten unbekannt gestolzen derer
 Dänen an der Slawische Heeresarmee die Slawische
 Heeresarmee zu unterstützen hätten — als wenn die
 Slawen und die Dänen bei Wohlwollen aller
 Slawischen Völker bereit wären, um mit Slawischen
 Waffen und Slawischen Tugenden ihren schiefen
 Dummheit in die Welt zu führen.

Ein antiungarisches Pronunciamiento.

Die Slawische Heeresarmee wurde zwar für
 gesonnen deutsch-liberalen Partei, jedoch wurde
 kein Schicksal, welches die Oberräder zum Glück in
 den höchsten Punkten unbekannt gestolzen derer
 Dänen an der Slawische Heeresarmee die Slawische
 Heeresarmee zu unterstützen hätten — als wenn die
 Slawen und die Dänen bei Wohlwollen aller
 Slawischen Völker bereit wären, um mit Slawischen
 Waffen und Slawischen Tugenden ihren schiefen
 Dummheit in die Welt zu führen.

Triglav, časopis za domovinske interese (Zeitschrift für vaterländische Interessen), je izhajal v nemškem jeziku od leta 1865 do 1870. Podpirali so ga prvaki in je v prvih treh letih kazal spravljivo, konservativno držo, zato ni imel težav s sodstvom. 6. junija 1868 pa je v 25. številki izšel članek »Unsere Deutsch-Liberalen« (Naši nemško-liberalci), s katerim je Levstik nakopal tiskovno pravdo takratnemu uredniku in lastniku *Triglava* Petru Grasselliju. Narodna in univerzitetna knjižnica.

Triglav, a newspaper for patriotic interests (Zeitschrift für vaterländische Interessen), was published in German from 1865 to 1870. It was supported by Slovenian national leaders and, in the first three years of publication, demonstrated a conciliatory, conservative attitude, so it had no problems with the judiciary. On 6 June 1868, in the 25th issue, the article *Unsere Deutsch-Liberalen* (Our German Liberals) was published, with which Levstik gave rise to a press lawsuit against the then editor and owner of *Triglav*, Peter Grasselli. National and University Library.

V četrtem letu izhajanja je *Triglav* objavil nepodpisani članek »Unsere Deutsch-Liberalen«, za katerega je Fran Levec že leta 1895 ugotovil, da je prišel izpod Levstikovega peresa. Članek je bil odgovor na dopis iz Ljubljane z dne 26. maja 1868 z naslovom »Ein Promemoria der Deutschen gegen die Slovenen« (Promemorija Nemcev proti Slovencem), ki ga je objavil dunajski *Die Presse*, in na daljši uvodnik, objavljen v istem časopisu nekaj dni pozneje. Levstika sta objavi tako razjezili, da je spisal parodijo, razkrinkal lažnivo in napihnjeno pisanje, ki je ločevalo med dobrimi Nemci in hudobnimi Slovenci, ter napadel lažni liberalizem ljubljanskega nemštva. Oblasti so v prispevku nemudoma prepoznale ščuvanje k sovražnosti proti narodnostim. Obravnava proti Petru Grasselliju (1841–1933), ki ni hotel izdati avtorja članka, se je na deželni sodnji začela in končala 2. julija 1868. Grasselli je bil spoznan za krivega »pregrehe zoper javni red in mir« po § 302 kazenskega zakona z ozirom na § 5 kazenskega zakona in § 28 tiskovnega zakona ter obsojen na pet tednov zavora, poostrelega z enim postom vsak teden, in na 60 goldinarjev izgube na kavciji. V izreku sodbe so med drugim zapisali, da je objektivno dokazano, da »res prebivajo na Kranjskem Nemci zraven Slovencev in da je ta članek pripraven dražiti ta dva naroda med seboj«, ter da je subjektivno »dokazano, da je obtoženec spoznal članek in ga bral«.

In its fourth year of publication, *Triglav* published the unsigned article *Unsere Deutsch-Liberalen*, which, in 1895, Fran Levec established as the work of Levstik. The article was a response to a letter from Ljubljana dated 26 May 1868 entitled *Ein Promemoria der Deutschen gegen die Slovenen* (Memorandum of Germans against Slovenians), published by the Viennese *Die Presse*, and to a long editorial published in the same newspaper some days later. Levstik was so enraged by the two publications that he wrote a parody, exposing the false and inflated writing that separated good Germans from evil Slovenians, and attacked the false liberalism of the Ljubljana Germans. The authorities immediately recognised incitement of hostility towards nationalities in the article. The trial against Peter Grasselli (1841–1933), who refused to reveal the author of the article, began and ended in the provincial court on 2 July 1868. Grasselli was found guilty of “offences against public order and peace” under § 302 and § 5 of the Penal Code and § 28 of the Press Act. He was sentenced to five weeks’ imprisonment, exacerbated by withholding food once a week, and was ordered to forfeit 60 florins of bail. In the verdict, it was written, among other things, that it had been objectively proven that “Germans do in fact live in Carniola alongside Slovenians, and that this article is intended to create tensions between these two nations”; moreover, it had been subjectively “proven that the defendant was aware of the article and had read it”.

Slovinci in

cesarska cenzura

od Jožefa II.

do prve svetovne vojne

Tujčeva peta.

Ko so prišli nemški Franki v južno slovansko deželo, divjali so tako neumljeno, da so od materinih prsi trgali otročiče, pa so jih morili in psom metali. Tako pripoveduje cesar Konstantin Porfirogenit, ki gotovo ni bil nikakoršen „Ultraslave“.

Minilo je od tega tisočletje, kar so nas poteptali Nemci, in v tej dobi so imeli dovolj časa, da so pokvarili slovanska imena mest in trgov, da so nemčili naš slovanski narod ter nam pograbilo mnogo slovanske zemlje, da so ž nje potrebili slovanstvo do zadnje bilke. Prišlo je zdaj že tako daleč, da je Slovenec po nemški korupciji pohlevna ovca, zajec na pogumu, kader je treba svojega braniti, ali srdit leopard na predrznosti, kader odpadši tujcem pomaga svoj narod teptati.

Trpeli smo to gorjé do današnjega dneva. Nemci so nas tujčili, priimke se nam ali iz početka nemške dajali, ali so jih ponemčili, ako so bili slovanski; gradove in mesta so med nami zidali z našimi rokami, z našim kamenjem in apnom, ktero so mešali namesto z vodo z našimi solzami in z našo krvjo. Moralno so pokvarili nekterega Slovenca, da je ž njimi vred divjal zoper svoje matere narod, kterege je zvesto pomagal tujčiti in tlačiti. Zgodila nam se je bila celó ta sramota, da Slovenec do véčera več ni vedel, ktero je njegovo staro zgodovinsko ime. In vsa ta žrtva se je zaklala po-

žrešnemu Molohu, kteri se imenuje nemška kultura, ki zdaj med nami ošabno po koncu nosi glavo; ta kultura, ktera se baha, da nam je dala vse, kar imamo, celo sukno na telo. Pogledimo, kaj nam je dala ta zveličalna kultura, ki jej tudi pride čas, da bo v prah počenila, kakor družih narodov izvirnejše kulture pred njo, ter nastopiti imajo boljši narodi na prestol njene smeje ošabnosti.

Nemška kultura nam je najprvo vzela, kar smo mi svojega imeli. Vzela nam je našo domačo, sveto slovansko zemljo, ktero so naši dedje s krvjo pridobili, s trudom in težavo obdelali; vzela nam je naše izvirne običaje, našo zgodovino in zgodovinsko sporočilo, naše narodno sočutje in malo da ne tudi narodni jezik. In kaj nam je dala za vse to? Nemce in slovanske odpadnike je pasla med nami, a nas je tlačila od nekdaj in je ravnala z nami, kakor s strupeno živaljo. Nemški gradovi so topli in na lesene osle posajali slovanskega kmeta, prvega gospodarja te zemlje, ako je 5 minut prepozno prišel na tlako; nemške armade so požirale kri naših mladenčev za nemške vojske, in kader je bilo treba Turku braniti naše domače dežele, morali smo jo sami braniti; nemški „pfaffi“ so nam oznanjevali krščanstvo, ne da bi naše duše hudiču eteli, nego da bi našo narodnost požrli; nemški škofje so zatrli krasni vseslovanski jezik, kterege sta bila Ciril in Metod, največja svetnika v slovanskih sreih, postavila na krasni prestol slovanskega kujževanja. Grozoviti „furore teutonico“ je od nekdaj divjal proti nam, kakor se zdaj divjá, ako začuti, da mi hočemo biti gospodarji v svoji hiši; ali kader se mu Slovan podvrže, potem zadovoljen sede na prestol svoje krvave kulture, pa si debeli trebuh veselo pogladi rekoč: v tej in tej slovanski zemlji germanizem vsako leto toliko in toliko napreduje; v tej in tej slovanski zemlji je v zadnjih letih vse veliko posestvo prišlo v blagoslovljene nemške roke. Iz najnovjše dobe videas Poznanjsko! Ta strašni „furore teutonico“ nam je bil v glavo vcepil, da je vse grdo, kar je izvirno naše, grdo slovanski običaj, grda slovanska naša beseda; celó matere so učile svoje slovanske otroke, da ga ni gršega jezika na zemlji, nego je naš, in slovanski očetje so v nemški jarem upreženi divjali zoper svoje meso. „Furore teutonico“ je slovanski čut zatrl v naših sreih, zatrl slovansko poštenost in namestu nje nam je vcepil korupcijo, strahopetnost, podkupljivost, izdajstvo, lakomnost po raztrganih cunjah, ktere se imejujejo nemški denar; potlačil nas je v uboštvu, kajti vse, kar je v deželi dobrega in mastnega, vse so pograbilo Nemci sebi, in nas so odstavili z mršavim vohičem na kameniti njivici, ktera je bila nekdaj slovanska, a zdaj jo mora Slovan od Nemca za drago plačilo nazaj kupavati; odstavili so nas obložene z davki, osramočene z robstvom, zaničujoče samega sebe.

Na tleh leži slovenstva stebri stari	Ječé pod težkim jarmom sini Slave;
V domačih šegab vtrjene postave,	Le tujcem sročé svit se v Krajni žari,
V deželi nemški Tšesl gospodari,	Ošabno nosjo ti po konci glave!

Te besede, vredne zapisane biti na svetinje, ktere bi pravi Slovenec vedno pri sebi nosil, kakor v zadnjih časih na taborskih svetinjah zapisane besede: »zjedínimo se!« narodnjaki vedno seboj nosijo, — to žalostne ali globoko resnične besede so živa podoba zveličalne nemške kulture, in to podobno je črtal Preširen, kterege vi umazani „Tagblattniki“ tako radi imenujete, kader služi v vašo mavho, če tudi je to plemenito sree tako globoko čutilo bridko sramoto, ktero nam je na čelo zažgala nemška sužnost, da so mu po sili vedno ter vedno v tistih policijskih časih uhajale tožbe, kakoršnih bi pod milim nemškim liberalizmom ne smel izreči nobeden slovanski pesnik, ako ne bi hotel zvedeti, kje je Žabjek ali še kakšen hujski kurnik.

Menj strašna noč je v érne zemlje krtili,
Ko so pod svetlim solncem sužnji dnovi!

Tako toži Preširen, kteri se je med Slovenci prvi čutil pravega Slovana, prvi tujca v domači zemlji.

V zemlji slovanski, v predragi deželi,	V kteri očetje so naši sloveli,
Ki jo je ljubil presérno ves čas,	Ktera zdaj ima grob konaj za nas!

Levstikov članek »Tujčeva peta«, objavljen 22. septembra 1868 v 73. številki *Slovenskega naroda*, je bil odgovor na članek z istim nemškim naslovom »Die 'Ferse des Fremden'«, ki ga je 11. septembra 1868 v 23. številki objavil ljubljanski nemški dnevnik *Laibacher Tagblatt*, glasilo ustavoverne stranke na Kranjskem, razprava pa se je vrtela okoli novega volilnega zakona. Slovenci so zahtevali, da bi ljudstvo morali zastopati predstavniki večine in ne kranjski fevdalci in Nemci, ki so prišli s tujega. Narodna in univerzitetna knjižnica.

Levstik's article *Tujčeva peta* (The Foreigner's Heel), published on 22 September 1868 in the 73rd issue of the *Slovenski narod*, was a response to an article with the same title in German *Die 'Ferse des Fremden'*, published on 11 September 1868 in the 23rd issue of the Ljubljana German-language daily *Laibacher Tagblatt*, the mouthpiece of the constitutional party in Carniola. The discussion revolved around the new electoral law. The Slovenians demanded that the people should be represented by the representatives of the majority and not by the Carniolan feudal lords and Germans who came from abroad. National and University Library.

Liberalni *Slovenski narod* je prvič izšel 2. aprila 1868 v Mariboru, po smrti urednika Antona Tomšiča (1842–1871) maja 1871 pa se je uredništvo preselilo v Ljubljano, kjer je pod taktirko Josipa Jurčiča (1844–1881) časnik prvič izšel 6. oktobra 1872. Tomšič je 22. septembra 1868, torej še v Mariboru, natisnil članek »Tujčeva peta«, s katerim je Fran Levstik tiskovno pravdo nakopal tudi njemu. Že naslov je dišal po ščuvanju zoper Nemce, sojenje pa je potekalo pred celjsko sodnijo. A tako kot Peter Grasselli tudi Tomšič avtorja ni želel izdati. Kot olajševalne okoliščine je navajal, da članka pred objavo zaradi časovne stiske ni bral, da gre za časnikarsko polemiko, torej zgolj odgovor na neki drugi članek, ter da je polemika pisana z občeslovanškega stališča in ni omejena samo na aktualni čas. Prvostopenjsko sodišče je Tomšiča oprostilo, višje sodišče v Gradcu pa je v dvanajstih točkah naštelo razloge za izrek kazni in mu na koncu zaradi zanemarjanja uredniške dolžnosti in nepazljivosti prisodilo kazen 50 goldinarjev ali 10 dni zapora, izgubo 60 goldinarjev kavcije, prav tako pa je moral poravnati sodne stroške. Pritisk na *Slovenski narod* se je nadaljeval v sedemdesetih in osemdesetih letih, ko se je povečalo število konfiskacij, kar je Jurčič slikovito komentiral v notici 14. septembra 1875: »Taka tiskovna svoboda je neznosna, naj se vrne *cenzura*, ljubša nam bi bila!«

The liberal newspaper *Slovenski narod* was first published on 2 April 1868 in Maribor. After the death of the editor Anton Tomšič (1842–1871) in May 1871, the editorial office moved to Ljubljana, where, under the direction of Josip Jurčič (1844–1881), the newspaper first appeared on 6 October 1872. On 22 September 1868, while still in Maribor, *Slovenski narod* published the article *Tujčeva peta* (The Foreigner's Heel), with which Fran Levstik caused a press lawsuit against yet another editor (Tomšič). Even the title reeked of slander against the Germans, and the trial took place before the court in Celje. Like Peter Grasselli, Tomšič did not want to betray the author. As extenuating circumstances, he stated that he had not read the article before publication due to time constraints, that it was a case of journalistic polemics – that is, merely a response to another article – and that the controversy was written from a general Slavic point of view and was not limited only to current times. The first-instance court acquitted Tomšič, but the higher court in Graz listed the reasons for passing a sentence in twelve points, in the end burdening Tomšič with a fine of 50 florins or 10 days in prison, the loss of 60 florins of bail, and the payment of court costs. The pressure on *Slovenski narod* continued in the 1870s and 1880s, during which time the number of confiscations increased. Jurčič vividly commented on this in a notice dated 14 September 1875: “Such freedom of the press is unbearable; may *censorship* return, we would prefer it!”

Slovenci in

cesarska cenzura

od Jožefa II.

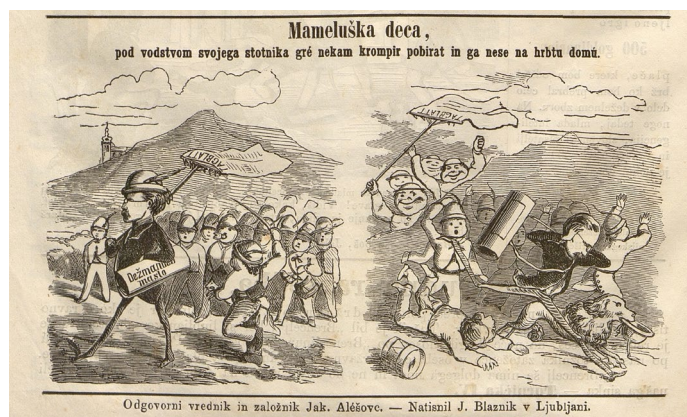
do prve svetovne vojne

Alešovčev nadležni *Brencelj* in plenjenje satiričnih listov

Alešovec's Irritating *Brencelj* and the Confiscation of Satirical Newspapers

19

MARIJAN DOVIČ

Levo: Naslovno zaglavje prvega letnika *Brencelja* prikazuje nemškutarje in ljubljanske ustavoverne veljake na begu pred brencelji. *Brencelj* 1869, št. 9. Narodna in univerzitetna knjižnica.

Desno: Ena izmed inkriminiranih karikatur »Mameluška deca pod vodstvom svojega stotnika gre nekam krompir pobirat – in ga nese na hrbtu domu«, ki je Aleševcu nakopala prvi proces pred porotnim sodiščem. *Brencelj* 1869, št. 10. Narodna in univerzitetna knjižnica.

Left: The title page of the first volume of *Brencelj* (Gadfly) shows the Germanophiles and the Ljubljana constitutionalists running away from gadflies. *Brencelj* 1869, No. 9. National and University Library.

Right: One of the incriminating cartoons *Mameluška deca pod vodstvom svojega stotnika gre nekam krompir pobirat – in ga nese na hrbtu domu* (Mamluk children under the leadership of their captain go somewhere to pick potatoes – and carry them home on their backs), which led to Alešovec's first trial before a jury court. *Brencelj* 1869, No. 10. National and University Library.

Satirični listi, ki so v 19. stoletju pogosto izhajali v visokih nakladah, so v besedi in sliki komentirali politične in druge dogodke ter na humoren način predstavljali vidne osebnosti. Zaradi njihove žive neposrednosti in dostopnosti širokemu občinstvu so jih cenzurni režimi povsod po Evropi, tudi v Habsburški monarhiji, budno spremljali in po potrebi plenili. Že v prvem letu izhajanja sta bila zaplenjena pionirska slovenska satirična lista, ljubljanski *Brenclj* (1869–1875, 1877–1886) in tržaški *Juri s pušo* (1869–1870), njuna urednika Jakob Alešovec in Gašpar H. Martelanec pa sta se zagovarjala na sodišču. Urednik *Brenclja* Jakob Alešovec (1869–1886) je bil med slovenskimi literati nemara najbolj preganjana osebnost, pogosto se je moral zagovarjati pred porotnim sodiščem. Že junija 1869 je državni pravdnik zaradi karikatur (po Alešovčevih navodilih so jih risali neznani dunajski ilustratorji) in dveh prispevkov odredil zaplembo *Brenclja*, urednik pa je bil na porotni obravnavi naposled spoznan za nedolžnega. Toda *Brencljeve* težave so se nadaljevale, saj je njegovo želo ostalo nabrušeno vse do konca izhajanja.

Satirical newspapers, which were often published in large editions in the nineteenth century, commented on political and other events in words and pictures, and presented prominent figures in a humorous way. Due to their vivid immediacy and accessibility to a wide audience, censorship regimes all over Europe, including the Habsburg Monarchy, kept a watchful eye on them and, if necessary, confiscated them. Already in the first year of publication, the two pioneering Slovenian satirical newspapers, *Brenclj* from Ljubljana (1869–1875, 1877–1886) and *Juri s pušo* from Trieste (1869–1870), were confiscated, and their editors, Jakob Alešovec and Gašpar H. Martelanec, were forced to defend themselves in court. The editor of *Brenclj*, Jakob Alešovec (1869–1886), was perhaps the most persecuted figure among Slovenian literati, often having to defend himself before a jury court. As early as in June 1869, the state prosecutor ordered the confiscation of *Brenclj* due to caricatures (drawn by unknown Viennese illustrators according to Alešovec's instructions) and two articles. The editor was later found not guilty at the jury trial, but this did not mark the end of *Brenclj's* problems, as its sting remained sharp right until the end of publication.

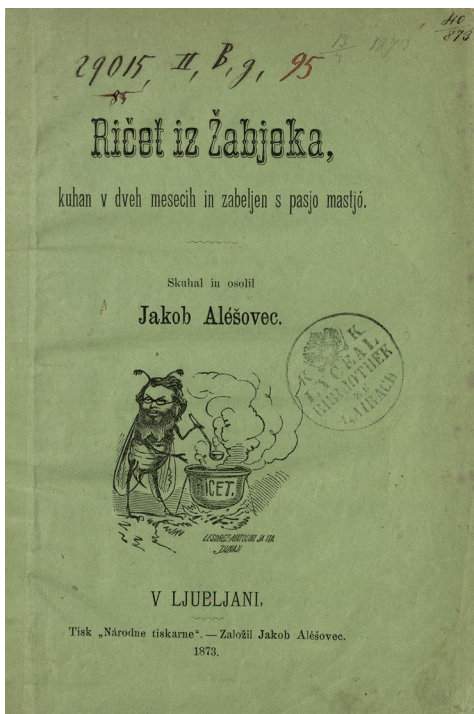
Slovinci in

cesarska cenzura

od Jožefa II.

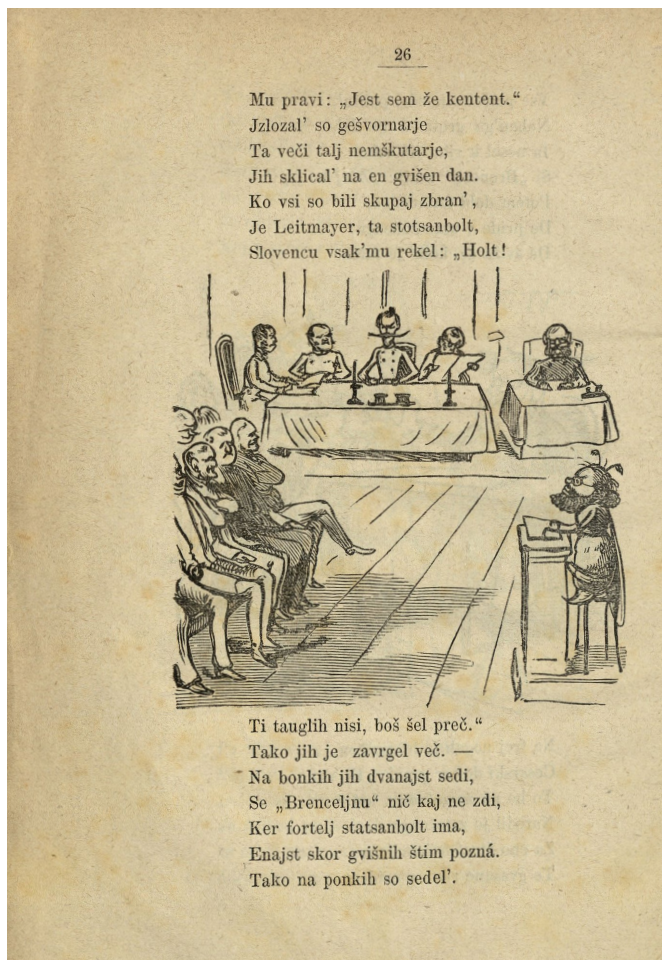
do prve svetovne vojne

Levo: Naslovnica satirične brošure *Ričet iz Žabjeka* (1873). Urednik *Brenclja* Jakob Alešovec je bil zaradi afere »Risterjev pes« obsojen na dvomesečno zaporno kazen na ljubljanskem Žabjeku, ki ga je navdihnila za pisanje. Narodna in univerzitetna knjižnica.

Desno: V *Ričetu iz Žabjeka* je Alešovec objavil tudi ilustrirano pesnitev »Risterjev pes«. Na sliki Alešovec v podobi »Brenclja« na zagovoru pred ljubljanskim porotnim sodiščem zaradi kršitve javnega reda in miru in žalitve časti 21. in 22. decembra 1871. Narodna in univerzitetna knjižnica.

Left: Cover of the satirical *Ričet iz Žabjeka* (Barley Porridge from Žabjek, 1873). Due to the 'Riester's Dog' affair, the editor of *Brenclj*, Jakob Alešovec, was sentenced to a two-month prison sentence in Ljubljana's Žabjak prison, which inspired him to write his satirical book. National and University Library.

Right: Alešovec published the illustrated poem *Risterjev pes* (Riester's Dog) in the collection *Ričet iz Žabjeka*. Pictured is Alešovec in the guise of *Brenclj* (a gadfly) as a defendant before the Ljubljana jury court for violating public order and peace and insulting honour on 21 and 22 December 1871. National and University Library.

Jakob Alešovec, ki se je septembra 1869 pred porotnim sodiščem uspešno zagovarjal zaradi članka v časniku *Triglav*, je bil leta 1871 zaradi satiričnega prispevka v *Brencelj* obsojen na dvomesečno zaporno kazen v ljubljanskem preiskovalnem zaporu na Žabjaku. Kazen se je odločil izkoristiti, zato je podobno kot Miroslav Vilhar, ki je na podlagi zaporniške izkušnje spisal pesniško zbirko *Žabjanke*, leta 1873 izdal humoristično-satiričen zbornik *Ričet iz Žabjeka, kuhan v dveh mesecih in zabeljen s pasjo mastjo*. Tudi v prihodnjih letih je bil *Brencelj* pogosto zaplenjen – zaradi ilustriranih napadov na ljubljanske ustavoverce, visoke uradnike, deželne poslance in druge politike, poročanja o dogodkih v Bosni in Hercegovini ipd. Nenehne zaplembe in kazni so resno ogrožale obstoj revije. Alešovec je leta 1875 zapisal: »Al prične se dōba konfiskacij: slovenski listi padali so kakor snopi pod koso in sicer še celō taki, ki so bili prej varni državnega pravdnika. [...] Neslanega kropa, kakoršen bi se naši policiji morda nespodtekljiv zdel, pa nisem hotel prodajati po svetu. Po vsem tem prišel sem do sklepa, da je najbolje, ako se ‘Brencelj’ za zdaj potuhne in čaka ugodnejše dōbe [...]« Po tem, ko v letu 1876 ni izhajal, se je *Brencelj* sicer vrnil, a zaplembe in kazni so se nadaljevale vse do konca.

In 1871, Jakob Alešovec, who had successfully defended himself before a jury court with regard to an article published in the newspaper *Triglav* in September 1869, was sentenced to a two-month prison sentence in Ljubljana’s pre-trial prison at Žabjak for a satirical article in *Brencelj*. He decided to take advantage of the sentence: just as Miroslav Vilhar had written the poetry collection *Žabjanke* based on his prison experience, Alešovec published the humorous and satirical collection *Ričet iz Žabjeka* in 1873. In the following years, editions of *Brencelj* were confiscated on many occasions, due to illustrated attacks on Ljubljana’s constitutionalists, high-ranking officials, provincial deputies and other politicians, reporting on events in Bosnia and Herzegovina, etc. The constant confiscations and fines were a serious threat to the newspaper’s existence. In 1875, Alešovec wrote: “But the era of confiscations has begun: Slovenian newspapers have been falling like sheaves under the scythe, even those that had previously been safe from the state prosecutor. [...] I did not want to sell unsalted soup around the world, such as our police might find inoffensive. In the end, I have come to the conclusion that it is best if *Brencelj* closes its doors for the time being and awaits more favourable times [...]”. After falling silent in 1876, *Brencelj* did in fact return, but the confiscations and fines continued right until the end.

Slovinci in

cesarska cenzura

od Jožefa II.

do prve svetovne vojne

Trdinove satirične bajke in pohujšljivi memoari

Trdina's Satirical Fables and Obscene Memoirs

MARIJAN DOVIČ

20

Bajke in povesti o Gorjancih.

Spisal Janez Trdina.

14. Kresna noč.

Baron Ravbar je bil mogočen in bogat gospod. Kmetov je imel, da sam ni vedel koliko in dohodkov je od njih dobival, da ni mogel vseh spraviti. Gospá baronovka pa se te sreče kar nič ni veselila. V jedno mer se je jezila in godrnjala, da se ne more ne prijetno sprehajati, ne sladko počivati, ne mirno spavati, ker jo nadlegujejo po dnevi muhe, zvečer komarji, po noči pa bolhe. Rekla je baronu: Bog je ustvaril kmeta za to, da nam streže in življenja težo polajšuje. Če nam daje desetino in gorščino, zakaj nam ne bi dajal tudi muh, komarjev in bolhá, da se krvoločni mrčes zatare? Kaj nam hasni pravica, ako je ne rabimo? Baronu Ravbarju so se zdele te besede jako pametne, pa je sklical svoje kmete in jim napovedal nov davek: od zemljišča vsako leto po tri mernike muh, po tri merice komarjev in po tri merice bolhá. Kmetje se niso hoteli upirati in začeli so še tisti dan loviti živali, ki so ubogo gospo baronovko tako neusmiljeno ujedale. Svojeглаvec Martinek pa je dejal: Lov je gosposka šega in pravica. Kadar bom začel jaz loviti, pojdem najprej na grajske sršene; od muh, komarjev in bolhá ne bo dobil baron Ravbar od mene nikoli bére. Podrepniki poročé gospodu, da se Martinek punta. Baron ga je dal hudo pretepati najprej v gradu, potem na sredi vasi v svarilo drugim. Ker palica ni zmogla, jel ga je jeciti in postiti in ga držal v trdem zaporu cela tri leta. Žena Urša umrje Martinku od straha in žalosti, on pa le ni nehal trditi, da pojde loviti najprej grajske sršene; od muh, komarjev in bolhá pa ne bo dajal baronu nikoli bére.

Ko ne zmoreta Martinka niti dolga ječa in post, pošlje baron po komisarje, da bi pravdo dokončali. Komisarji so bili pravični in modri možje. Vse jutro in dopoldne so majali z glavo in govorili: Kmet ni živina, treba ga tlačiti po pameti, ne pa po trmah hudomušne babe. O poludne jih je povabil baron na gosposko kosilo. Jedli in pili so v slast, da še nikoli takó. Med kosilom so se malo

*Od kar gospodarim,
obiram kmete tako v
čisto, da jim ne ostane
na kosteh ne toliko
zdravega mesa, kar je za
nohtom črnega. Gnetem
in ožemam jih do
zadnje kaplje. Zaslovel
sem po pravici, da sem
najhujši kmetodêr na
vsem Dolenjskem.*

Začetek bajke »Kresna noč« (marec 1883) iz cikla »Bajke in povesti o Gorjancih«, ki jih je Trdina med 1882 in 1888 objavljaval v *Ljubljanskem zvonu*. Po objavi te bajke so se začele težave, ki so se stopnjevale vse do leta 1889. Narodna in univerzitetna knjižnica.

The beginning of the fable *Kresna noč* (Midsummer Night, March 1883) from the cycle *Bajke in povesti o Gorjancih* (Tales and Fables from the Gorjanci Hills), which Trdina published in *Ljubljanski zvon* between 1882 and 1888. The author's troubles began after the publication of this fable and continued to escalate until 1889. National and University Library.

Pisatelj Janez Trdina (1830–1905) se je s svojimi objavami zapletal v nenehne konflikte, pogubne za njegovo učiteljsko in pisateljsko kariero. Najbolj je odmevala afera iz osemdesetih let 19. stoletja, ko je upokojeni gimnazijski profesor, od leta 1867 nastanjen v Novem mestu, v *Ljubljanskem zvonu* objavljaj »Bajke in povesti o Gorjancih« in vanje vpletal v folkloro preoblečene aktualizme. Težave so se začele, ko si je leta 1883 v »Kresni noči« hudo privoščil ikono kranjskega nemštva, pokojnega plemiča in pesnika Antona Auersperga, ki ga je ožigosal kot neusmiljenega fevdalca – »najhujšega kmetodera«. Trdinovi v literaturo zakrinkani politični posegi, naperjeni proti Nemcem in nemškutarjem, so zlasti v nemškem tisku kmalu sprožili prve napade, usmerjene tako proti pisatelju kot proti uredniku Levcu. Pozneje so se obtožbe stopnjevale, saj je Trdina s svojim antiklerikalizmom vznemirjal tudi slovensko duhovščino, afera pa je leta 1887 in 1889 dosegla celo dunajski parlament. Čeprav eksplicitnih cenzurnih posegov v Trdinovem primeru ni bilo, je zaključek zgodbe vendarle zgovoren: Trdina je nehal objavljati kar za štirinajst let, nadarjeni urednik Levec, utrujen od dolgoletnih »huronskih napadov«, pa je leta 1890 dokončno opustil urejanje *Ljubljanskega zvona*.

With his publications, writer Janez Trdina (1830–1905) became involved in constant conflicts, which were disastrous for his teaching and writing career. The most notorious affair was from the 1880s, when the retired grammar school professor, who had been living in Novo mesto since 1867, published his *Bajke in povesti o Gorjancih* in the newspaper *Ljubljanski zvon*. These fables and tales were interlaced with current issues disguised as folklore. The problems began in 1883, when, in the fable *Kresna noč*, Trdina ridiculed the icon of Carniolan Germans, the late nobleman and poet Anton Auersperg, branding him as a ruthless feudal lord, “the worst peasant grinder”. Trdina’s political interventions in the guise of literature, which were directed against Germans and Germanophiles, soon triggered the first attacks, especially in the German press, directed against both the writer and the editor Levec. The accusations later escalated, as Trdina also offended the Slovenian clergy with his anti-clericalism, and in 1887 and 1889 the affair even reached the Viennese parliament. Although there were no explicit censorship interventions in Trdina’s case, the conclusion of the story is nevertheless telling: Trdina ceased publishing for fourteen years, and the talented editor Levec, tired of long-term “resounding attacks”, finally gave up editing *Ljubljanski zvon* in 1890.

Slovenci in

cesarska cenzura

od Jožefa II.

do prve svetovne vojne

Hrvaški spomini.

Spisal J. Trdina.

(Dalje.)

Slovenski mlinar in urar Okoren delal je mnogo za neki staroverski samostan. S predstojnikom sta se sčasoma tako sprijaznila, da ga je povabil dostikrat na večerjo. Po končani jedi šli so drugi menihi spat, ona dva pa — v klet, v koji sta pijančevala vselej čez polunoči. Ko sta se ga dobro naluckala, napolila sta se k svojim prijateljicam, z večine h katoličankam, kdaj pa tudi h kaki staroverki ali Židovki. Kjerkoli sta potrkala, odprla so se jima na stežaj ali vrata ali okna, kakor sta hotela. Da me ne bi kdo napak razumel, moram povedati, da ta samostan ne stoji na slavni Fruški gori, na kateri so živeli pravoslavni menihi pošteno po pravih svojega reda. Ni čudo, da je pognal omenjeni predstojnik ves imetek svojega samostana. Okoren je slišal, da je prebival v njem zadnja leta čisto sam, brez tovarišev in služabnikov. Po smrti njegovi ostal je boje prazen. Ker se pol veka ni brigal nihče za popravila, jel se je poleg izpričevanja mlinarjevega že podirati in bo skoro razvalina. Znanci so mi zatrdili, da se zmatrajo mnoge slavonske deklce za strašno nesrečne in opoganjene, ako si ne morejo dobiti nobenega ljubovnika ali če morajo živariti dlje časa brez njega. Ako pa jih ljubezen zavede, da zanosijo, ne zdi jim se to nikaka posebna nezgoda in sramota. Zateko se h kaki ciganki ali ini »zvedenki«, koja jih reši nadloge za majhne denarje. Marsikatera pa si pomaga neki kar sama, dobivši na polju tistega spačka, ki mu pravijo Dolenjci »vranji klun«, če prav se ne drži vranje glave. Še veliko bolj pa slové in se iščejo v ta namén jagode nekega drevesa ali grma, kateremu po jako nujnem razlogu ne smem povedati domačega imena. Zdravniki in naravoslovci ga zovó po latinski jun, sab. Doktor Josip mi je zatrdil, da so prodajali trupe, ki odplavljajo nezreli zarod, celó nekateri brezvestni lekarničarji! V zakoncih pa je zavladala po Slavonskem neka druga strašno pogubna napaka. Zaperila se je v njih trapasta misel, da je grozno grdo, ako

imajo oženjeni že prvih pet let otroke. Ta predsodek je zakrivil mnogo nenaravnih grehov, pospešujočih žensko neplodnost, katere danes ni morda v vsi Evropi po razmeri nikjer toliko, kakor baš na Slavonskem v glavni, to je, v hrvaški narodnosti.

Tako so mi opisavali prijatelji civilni del te dežele. Sosedna granica bila je komaj za spoznanje boljša. Njo so kvarili najbolj častniki. Brez zapreke širila sta se blodnost in prešestvovanje. Marsikatero dekle izgubilo je ves sram, z malopridnostjo svojo hvalilo se je javno in osmehovalo vsako vrstnico, koja si je ohranila deviški venec. Večkrat čul sem anekdotu, da se je neka krasotica pobahala v društvu, kako izvrstno se zabavlja zvečer s svojim kapitanom. Druga grizdavka jo pogleda zaničljivo in se oglasi: S kapitanom? Prava čast ha ha ha! K meni pa dohaja sam polkovnik! . . . Okolu leta 1840. posilil je neki višji častnik ženo podložnika svojega Tadića. Mož ga zaloti in ustreli. Da se ne bi pripetilo kaj takega tudi njemu, pobegnil je z doma in šel v razbojnike. Kajkavci pravili so mi mnoga junaška in viteška dela o tem hajduku, ki je postal velik naroden ljubimec. Jaz sam nisem vedel, kaj bi mislil o teh in drugih takih govoricah. Zdele so se mi prehude za slavonske brate, da jih nikakor nisem mogel verjeti. Ko je prišel k Mlinariću za jeden dan ravnatelj Muzler, prosil sem ga, da bi mi blagovolil o ti imenitni reči naznaniti resnico. Odgovoril mi je: Kakor o vsaki stvari, laže, se mnogo tudi o slavonski nenravnosti. Jaz poznam dobro rojake svoje pa vem in bi lahko prisegel, da živi velika večina njih tako, kakor zapovedata Bog in pamet. Ali žal da ne morem reči, da bi bila poročila o spačenosti slavonski popolnoma izmišljena. Morda se cela desetina ljudi nič ne boji nekaterih jako silnih in ostudnih grehov, kojih vam nečem imenovati. Ti razuzdanosti se nihče ne bo čudil, kdor pomisli, da so po Slavoniji šarili in gospodarili skoro dve sto let poživinjeni Turki. Za-

Inkrimrirano nadaljevanje »Hrvaških spominov«, *Slovan* 6, 20. marca 1887. V njem Trdina poroča o razuzdanem seksualnem življenju slavonskih deklet in zlasti o tem, kako (same) odpravljajo nezaželeno nosečnost. Narodna in univerzitetna knjižnica.

The incriminating instalment of *Hrvaški spomini* (Croatian Memoirs), *Slovan* 6, 20 March 1887, in which Trdina reports on the promiscuous sexual life of Slavonian women and, in particular, how they (by themselves) eliminate unwanted pregnancies. National and University Library.

Trdina je slovenski javni prostor prvič razburkal že v letih 1850 in 1851, ko je še kot dunajski študent objavil satirično »Pripovedko o zlati hruški« in »Pretres slovenskih pesnikov« ter z njima dodobra pretresel tedanjo staroslovensko kulturniško elito. Tri desetletja pozneje, sredi gonje proti »bajkam«, je Trdinovo literarizirano memoaristično pisanje povzročilo še večji škandal. Zaradi domnevnih opolzki v »Hrvaških spominih«, ki so med 1885–1887 v nadaljevanjih izhajali v liberalnem *Slovanu*, je duhovnik Josip Marn sprožil napad na izdajatelja revije, ki jo je urejal Anton Trstenjak. Sporno je bilo nadaljevanje, objavljeno 20. marca 1887, v katerem Trdina kritično komentira spolno razuzdanost Slavonk ter njihove metode odpravljanja nezaželene nosečnosti. Trdinovemu pisanju bi prav lahko očitali nacionalizem in šovinizem – njegovi ostri napadi na Bachov režim bi nekaj desetletij prej verjetno sprožili zaplembo – toda v jedru je njegovo poročilo o moralni degradaciji Slavoncev moralistično. Toda izdajatelja časopisa Ivan Hribar in Ivan Tavčar sta se napada močno ustrašila, prevalila vso »krivdo« na urednika, ki je konec leta odstopil; *Slovan* pa je nehal izhajati.

Trdina first stirred up the Slovenian public sphere in 1850 and 1851, when, while still a student in Vienna, he published the satirical *Pripovedka o zlati hruški* and *Pretres slovenskih pesnikov*, with which he thoroughly shook up the old Slovenian cultural elite of the time. Three decades later, in the midst of the backlash to his 'fables', Trdina's literary memoir writing caused an even bigger scandal. Due to the alleged obscenities in the memoirs *Hrvaški spomini*, which were serialised in the liberal *Slovan* between 1885 and 1887, the priest Josip Marn launched an attack on the publisher of the magazine edited by Anton Trstenjak. The controversy centred around the instalment published on 20 March 1887, in which Trdina critically comments on the sexual promiscuity of Slavonian women and their methods of eliminating unwanted pregnancies. Although Trdina's writing could well be accused of nationalism and chauvinism – his scathing attacks on Bach's regime would probably have led to confiscation a few decades earlier – at its core, his account of the moral degradation of the Slavonians is moralistic. The publishers of the newspaper, Ivan Hribar and Ivan Tavčar, were nonetheless deeply troubled by the attack, and placed all of the 'blame' on the editor, who resigned at the end of the year, while the publication of *Slovan* ceased.

Slovenci in

cesarska cenzura

od Jožefa II.

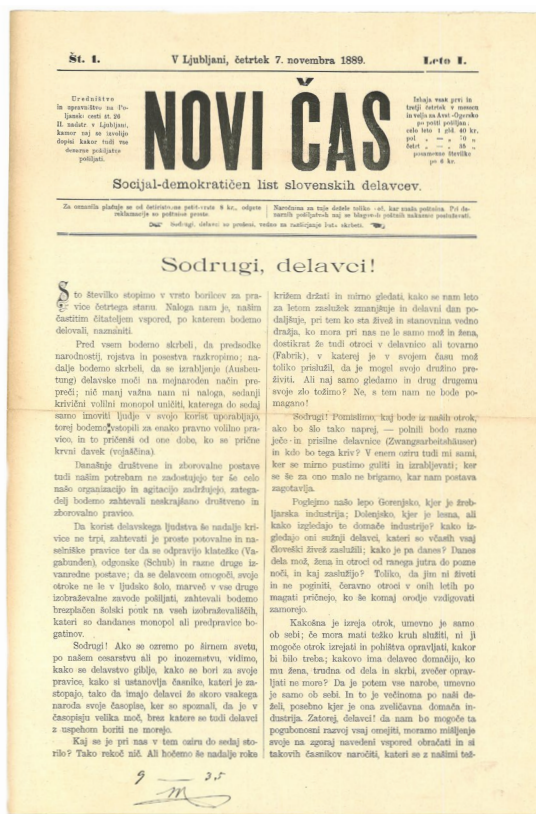
do prve svetovne vojne

Zatiranje slovenskega socialističnega tiska v Avstro-Ogrski

The Suppression of the Slovenian Socialist Press in the Austro-Hungarian Empire

21

ANDRAŽ JEŽ

Edini ohranjeni izvod socialističnega časnika *Novi čas*. Spomladi 1889 so delavci kranjskemu deželnemu predsedstvu predložili prošnjo za izdajanje socialističnega polmesečnika. Urednika, čevljarja Franca Vovka, je magistrat zavrnil kot anarhističnega hujskača, ki nima zadostne izobrazbe za urednikovanje. V novo prošnjo je lepopisec vnesel grobe jezikovne napake, zato je magistrat od Vovka zahteval spričevalo o obvladovanju slovenščine. Učiteljsiše je nato sankcioniralo profesorja, ki je spričevalo izdal, list pa so znova prepovedali. Ko so delavci poleti kot urednika predlagali krojača Ivana Brozoviča, so list odobrili, a že prvo številko v celoti zaplenili in uničili. Arhiv Republike Slovenije, SI AS 16, Splošni spisi, leto 1889, fasc. 8 (2801–3200), št. 3106.

The only extant copy of the socialist newspaper *Novi čas* (New Time). In the spring of 1889, the workers submitted a request to the Carniolan provincial government for the publication of a socialist bi-weekly newspaper. The editor, cobbler Franc Vovk, was rejected by the magistrate as an anarchist agitator without sufficient education for editing. In the new application, the calligrapher made gross language errors, causing the magistrate to demand that Vovk produce a certificate of proficiency in the Slovenian language. The Teaching College then sanctioned the professor who had issued the certificate, and the newspaper was again banned. When, in the summer, the workers proposed the tailor Ivan Brozović as editor, the newspaper was approved, but the first issue was confiscated in its entirety and destroyed. Archives of the Republic of Slovenia, SI AS 16, General documents, year 1889, fasc. 8 (2801–3200), No. 3106.

Avstrijska reakcionarna vlada je redke poskuse delavskega združevanja zavrla že takoj po letu 1848. Oblast je zlasti po vpeljavi dvojne monarhije voditelj delavskega gibanja, ki je ravno dobilo nov zagon, pogosto zapirala in razpuščala delavske organizacije. Za preganjanje socialistov so bile največkrat zadolžene deželne vlade, delavsko organiziranje pa so po vsej monarhiji nadzirali detektivi. Tudi v Ljubljani so se po navodilih kranjske deželne vlade mestni policisti (med najbolj zagnanimi je bil Johann Parma, oče skladatelja Viktorja) redno udeleževali delavskih shodov in zahtevali vnaprej zapisan program, govornika pa so pogosto ustavili, ko je ta le za hip skrenil z vnaprej začrtane teme. Aprila 1884 so v široki policijski akciji aretirali nekaj vodilnih ljubljanskih socialistov; Franc Železnikar je bil na »krvavškem procesu« obsojen na osem let težke ječe, leta 1903 pa je strtl napravil samomor. Pet let po procesu je deželna oblast onemogočila izid časnika *Novi čas*. Z ustanovitvijo avstrijske socialdemokratske stranke decembra 1888 je gibanje postalo bolj množično in si vsaj na Dunaju priborilo več avtonomije. Na Kranjskem in še bolj na Hrvaškem in v Trstu je deželna oblast ostala strožja, po vsej monarhiji pa se je represija nad socialisti, zlasti tistimi, ki so nasprotovali vojnim kreditom, spet močno okrepla z začetkom svetovne vojne.

Immediately after the events of 1848, Austria's reactionary government blocked the rare attempts to organise workers' associations. Especially after the introduction of the dual monarchy, the authorities often imprisoned the leaders of the workers' movement, which was just gaining new momentum, and dissolved workers' organisations. It was provincial governments that were usually responsible for pursuing socialists, while workers' organisations were monitored by detectives throughout the monarchy. Even in Ljubljana, following the instructions of the Carniolan provincial government, the city police (among the most zealous was Johann Parma, father of the composer Viktor) regularly attended workers' meetings. They demanded a copy of the prearranged programme and interrupted a speaker if he or she deviated from the topics outlined in the programme even for a moment. In April 1884, several leading socialists from Ljubljana were arrested in a major police operation. Franc Železnikar was sentenced to eight years of strict prison in the so-called '*krvavski trial*' (a trial of supposed anarchists), and in 1903, a broken man, he committed suicide. Five years after the trial, the regional authorities prevented the publication of the newspaper *Novi čas*. With the establishment of the Austrian Social Democratic Party in December 1888, the workers' movement increased in size and gained more autonomy, at least in Vienna. However, in Carniola, and even more so in Croatia and Trieste, the provincial government maintained its strict stance, and throughout the monarchy the repression of socialists, especially those who opposed war credits, intensified again with the start of the First World War.

Slovinci in

cesarska cenzura

od Jožefa II.

do prve svetovne vojne

*S krvju oškropljen človek
ne more biti ne dan
gospodar dežele!*

Dve različni tržaškega socialističnega časnika *Rdeči prapor* z dne 23. septembra 1908. Prva vsebuje oster anonimni uvodnik, ki ga je po streljanju na neoborožene slovenske demonstrante med slovensko-nemškimi etničnimi konfliktih spisal Ivan Cankar. Cenzura je črtala velik del Cankarjevega besedila, kar se jasno vidi iz druge, poznejše različice. Narodna in univerzitetna knjižnica.

Two versions of the Trieste socialist newspaper *Rdeči prapor* (Red Banner) from 23 September 1908. The first contains a harsh anonymous editorial written by Ivan Cankar after the shooting of unarmed Slovenian demonstrators during Slovenian-German ethnic conflicts. The censor deleted a large part of Cankar's text, as is clearly visible from the second, later version. National and University Library.

18. septembra 1908 je protest, ki ga je sklicala slovenska liberalna stranka v ljubljanskem Mestnem domu iz ogorčenja nad nemškimi izgredi nad Slovenci na Ptuju, postopoma eskaliral v napad na nemške ustanove v Ljubljani, deželna vlada pa je vpoklicala vojsko. Vojaki pešpolka skupaj z domobranci in konjeniki so zaprli večino cest ter budno spremljali in pre-rzoporejali mimoidoče. Med njimi je bil tudi dvaindvajsetletni strojnik Narodne tiskarne Rudolf Lunder, ki se protestov sploh ni udeležil; z zaročenko sta se poskušala vrniti s sprehoda, ko so vojaki pred stolnico na ukaz deželnega predsednika barona Teodorja Schwarzza streljali in prestrelili njegova pljuča. V neoboroženi množici je pod streli padel še petnajstletni gimnazijec Ivan Adamič, mlajši brat skladatelja Emila. Dogodek je slovenski mladini množično priskutil Avstro-Ogrsko. V sredo, 23. septembra, je izšla številka tržaškega socialističnega glasila *Rdeči prapor* z anonimnim uvodnikom Ivana Cankarja, saj je bil urednik Etbin Kristan priprt. Uvodnik je bralce opomnil, da se avstrijski militarizem vzdržuje z njihovi prispevki, za agresorja pa je razglasil Schwarzza. Dodal je, da se bo z njegovim zločinom nekoč ukvarjalo »vrhovno ljudsko sodišče – ljudski parlament«. Številka je bila zaplenjena in je vnovič izšla s skoraj v celoti cenzuriranim uvodnikom.

On 18 September 1908, the Slovenian liberal party called a protest at the Ljubljana City Hall to express their outrage over the German riots against Slovenians in Ptuj. The protest gradually escalated into an attack on German institutions in Ljubljana and the provincial government called in the army. Infantry soldiers together with home guards and cavalrymen closed most of the roads and vigilantly monitored and dispersed passers-by. Among the latter was a twenty-two-year-old machinist of the National Printing Office, Rudolf Lunder, who had not participated in the protests at all. He and his fiancée were trying to return from a walk when the soldiers in front of the cathedral, on the orders of the provincial governor, Baron Teodor Schwarz, fired and shot him through the lungs. In the unarmed crowd, fifteen-year-old grammar school student Ivan Adamič, the younger brother of the composer Emil, also fell under fire. In the aftermath, the majority of Slovenian youth were appalled by the Austro-Hungarian Empire. On Wednesday 23 September, an issue of the Trieste socialist newsletter *Rdeči prapor* was published with an anonymous editorial by Ivan Cankar, as the editor, Etbin Kristan, had been arrested. The editorial reminded readers that Austrian militarism was sustained by their contributions, and declared Schwarz the aggressor. He added that the “supreme people’s court – the people’s parliament” would one day hold Schwarz to account for his crime. The issue was confiscated and reissued with an almost entirely censored editorial.

Slovenci in

cesarska cenzura

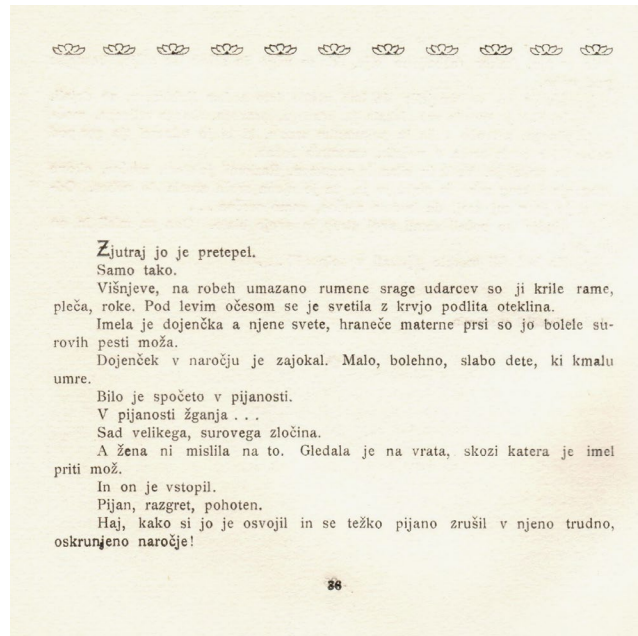
od Jožefa II.

do prve svetovne vojne

Misterij žene Zofke Kveder: prvenec, ki je zaradi kritikov ostal osamelec

Zofka Kveder's *Misterij žene*:
The Author's First and, Due to Critics,
Only Collection of Sketch Stories

KATJA MIHURKO PONIŽ

Naslovnica zbirke črtic *Misterij žene* in prva stran ene izmed zgodb. Prvenec Zofke Kveder je izšel leta 1900 v Pragi v samozaložbi, sliko na naslovnici je narisal E. Nor. Narodna in univerzitetna knjižnica.

The cover of the collection of sketch stories *Misterij žene* (The Mystery of a Woman) and the first page of one of the stories. Zofka Kveder's debut book was self-published in 1900 in Prague. The picture on the cover was drawn by E. Nor. National and University Library.

»Zofke Kvedrove 'Misterij žene' ne spada pravzaprav v literaturo, ampak v kulturno-socialno zgodovino. Tisti sestavki so literarno neokusni, nje vizionarne slike pretirane, nje simbolizem plitek, 'Misterij žene' je del t. i. veristične literature, s tendencami, ki preveč diše po demagoštvu in nimajo z literaturo nič opraviti.« Tako je zapisal v *Slovanu* (1902/1903) v sestavku »Moderna črtica pri nas« o pisateljicinem prvencu Oton Župančič. Njegovo zavrnilno mnenje ni bilo osamljeno, saj je Zofka Kveder (1878–1926) lahko prebrala, da je njeno opazovanje »še površno in jednostransko in da bi črtice večinoma lahko ostale netiskane«, da »kar in kakor piše pisateljica o razmerji med moškim in žensko, to bi pri pisatelju grajali, pri pisateljici bodi molk edina primerna sodba«, da so nekatere strani »frivolne, naravnost – grde«, spotikali so se celo ob njen portret v knjižici. Vendar ti zapisi niso povzročili, da mlada avtorica ne bi več pisala o zatiranju in podrejenosti žensk; v številnih drugih delih je to snov še velikokrat obravnavala. Vendar s pomembno razliko – zvrst, ki jo je pri tem izbirala, nikoli več ni bila črtica. Samo domnevamo lahko, da je bila njena odločitev posledica Župančičeve kritike. Morda je samocenzura, zvesta spremljevalka literarnih ustvarjalk, ki jim je družba nenehno sporočala, kako naj kot ženske pišejo, Zofki Kveder narekovala, da črtica ni pravi žanr zanjo – saj je tako sodil eden izmed njenih najbolj uglednih sodobnikov.

“Zofka Kveder’s *Misterij žene* does not actually belong to literature, but to cultural-social history. These essays lack literary taste, her visionary images are exaggerated, her symbolism shallow; *Misterij žene* belongs to the so-called literature of verism, with tendencies that reek of demagoguery and have nothing to do with literature.” Thus wrote Oton Župančič in the newspaper *Slovan* (1902/1903) in an essay entitled *Moderna črtica pri nas* (The Modern Sketch Story in Slovenia) about the writer’s debut. His negative opinion was not alone, as Zofka Kveder (1886–1957) could read that her observation “is superficial and one-sided, and most of the sketch stories could have remained unprinted”, that “what and how the female writer writes about the relationship between a man and a woman would be reprimanded in the hands of a male writer; silence is the only appropriate verdict for the female writer”, that some pages are “frivolous and downright ugly”; critics even objected to the author’s portrait in the booklet. However, these responses did not prevent the young author from continuing to write about the oppression and subjugation of women, and she dealt with similar material on many occasions in other works, with one important difference: never again did she choose the genre of the sketch story. We can only assume that her decision was the result of Župančič’s criticism. Perhaps self-censorship – the loyal companion of female writers, who were constantly told by society how they should write as women – dictated to Zofka Kveder that the sketch story was not the right genre for her, as one of her most prominent contemporaries judged to be the case.

Slovinci in

cesarska cenzura

od Jožefa II.

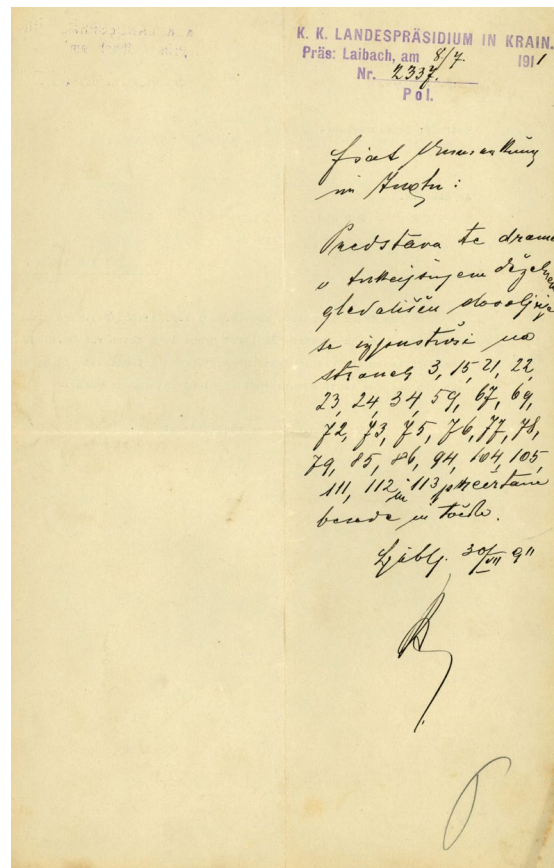
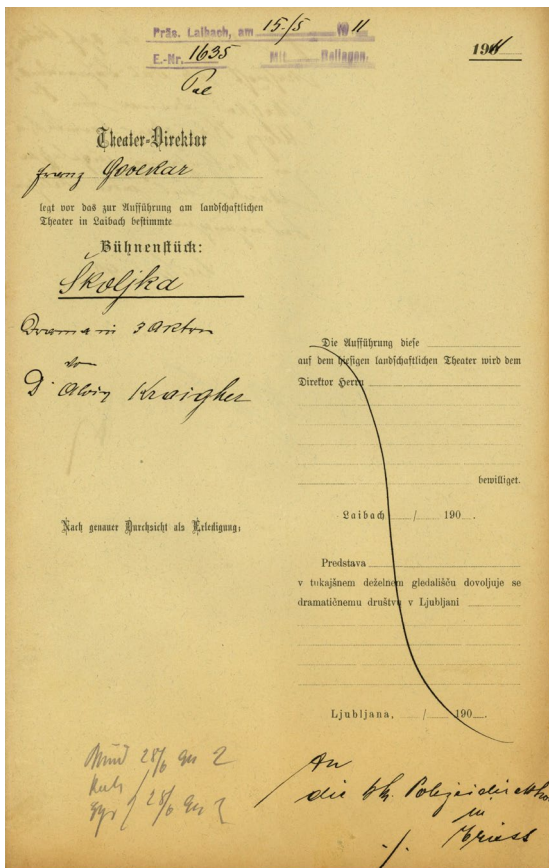
do prve svetovne vojne

Slovenske drame, ki jim je cesarska cenzura zaprla pot na oder

Slovenian Dramas Blocked from the Stage by Imperial Censorship

23

KATJA MIHURKO PONIŽ

Cenzurni zapisnik za *Školjka* Alojza Kraigherja, 8. julij 1911. Cenzor je odkril kar dvaintrideset spornih mest. Arhiv Republike Slovenije, SI AS 16, Konvoluti, šk. 169, št. 2337.

The censor record for Alojz Kraigher's *Školjka* (A Shell), 8 July 1911. The censor found as many as thirty-two contentious passages. Archives of the Republic of Slovenia, SI AS 16, Binders, Box. 169, No. 2337.

Gledališče je bilo z različnimi sistematičnimi oblikami nadzora regulirano že v času vladavine Marije Terezije. Cenzurna komisija, ustanovljena leta 1751, je pozornost usmerjala predvsem v leposlovje, vendar so bile obscenosti, nesmiselnosti in grobosti tudi v gledališču izpostavljene budnemu očesu cenzorjev. Leta 1770 je zato vladarica cenzuro tiska ločila od cenzure gledališča. V gledališču je bila cenzura pozorna na štiri področja, kjer gledališče lahko vzbuja neprimerne odzive. Ta področja so bila napadi na (katoliško) vero, napadi na Avstrijo, njeno vlado in monarhično načelo nasploh, prikazi nemoralnih in kaznivih dejanj in varovanje časti posameznikov ali skupin ljudi, predvsem aristokracije, pa tudi poklicnih skupin in narodov. Medtem ko je bila predhodna cenzura za knjige leta 1848 odpravljena, se je gledališka (pred)cenzura ohranila vse do konca monarhije. Podeljevanje dovoljenj za gledališko uprizoritev je od leta 1803 naprej sodilo pod pristojnost Deželnega predsedstva, natančneje pod policijski oddelek. Akt o cenzuriranju drame je vseboval podatke o delu, ki je v primeru, da ni bilo nič spornega, dobilo oznako, da se uprizoritev dovoli. Običajna dikcija za zahtevane spremembe se je glasila, da se dovoli uprizoritev, če bodo izpuščena mesta, ki jih je cenzor včasih v celoti navedel, včasih pa je zapisal le strani in dodal, da so črte označene v predloženem besedilu.

The theatre was already regulated by various systematic forms of control during the reign of Maria Theresa. Established in 1751, the Censorship Commission focused its attention mainly on literature, but obscenities, absurdities and coarseness in the theatre were also exposed to the watchful eye of the censors. In 1770, the Empress separated the censorship of the press from the censorship of the theatre. In the theatre, the censor was attentive to four areas that could evoke inappropriate reactions: attacks on (the Catholic) religion; attacks on Austria, its government and the monarchical principle in general; depictions of immoral and criminal acts; and protection of the honour of individuals or groups of people, especially the aristocracy, but also professional groups and nations. While the prior censorship of books was abolished in 1848, (pre-)censorship of theatre was maintained until the end of the monarchy. From 1803 onwards, the granting of permission for theatrical productions fell under the jurisdiction of the Provincial Governor; more precisely, under the police department. The Act on Censoring Drama contained information about the work that, in the case that it did not contain anything objectionable, was labelled as permissible for performance. The usual diction for requested changes was that the performance would be allowed on the condition that certain passages were omitted. The censor sometimes stated the passages in full, and sometimes wrote only the page numbers, adding that the lines were marked in the attached text.

Slovinci in

cesarska cenzura

od Jožefa II.

do prve svetovne vojne

Visokemu

c. kr. ministrotvu za notranje stvari

na

Ljubljano.

Udano podpisano ravnanstvo slovenskega deželnega gledališča v Ljubljani vraga v zakonitem roku proti odloku c. kr. deželnega predsedstva v Ljubljani z dne 16. decembra 1909 št. 5468 (polirija)

Priliko

zaradi prepovedi, da se uprizori izvorna drama „Grča“.

Prepoved te uprizoritve se sklicuje na § 303 k. z., češ da je smoter drame poveljevanje svobodnega mišljenja ob istočasnem poniževanju naukov in naprav kricanske cerkve. Ta prepoved pa le dokazuje, da je bila sukajinji cenzuri ideja, vodilna in temeljna misel drame docela nerazumljiva. Ta ideja pa je: verska skpnost, najkrajnejša toleranca. V nobenem drjavnem zakonu ni prepovedano svobodno mišljenje, vsakemu avstrijskemu drjavljani je nasprotno po zakonu zajamcena popolna svoboda vesti in verskega prepričanja.

Priziv Frana Govekarja na cenzorjevo prepoved uprizoritve igre *Grča*, 10. januar 1910. Arhiv Republike Slovenije, SI AS 16, Konvoluti, šk. 169, št. 3222.

Fran Govekar's appeal against the censor's ban on staging the play *Grča* (A Gnarl), 10 January 1910. Archives of the Republic of Slovenia, SI AS 16, Binders, Box. 169, No. 3222.

Le nekaj slovenskih dram zaradi cenzure ni bilo uprizorjenih in tudi pri teh ni šlo vselej za prepoved, temveč so bili razlogi tudi druge, denimo v tem, da avtorji besedil niso želeli popravljati po cenzorjevem navodilu, saj so menili, da bi s tem drama izgubila svojo prvotno sporočilnost ali satirično ost. Med dramami, ki so bile deležne obširnejših črtanj besedila in posledično niso bile uprizorjene oziroma so bile prepovedane, lahko navedemo Cankarjeve *Hlapce*, Kraigherjevo *Školjka*, Nučičeve *Ubijalce* in Govekarjevo *Grča*. Pri besedilih, kjer cenzor ni bil prepričan v svojo odločitev, so mnenje podali tudi svetovalci. Na začetku 20. stoletja sta v tej vlogi nastopala Fran Milčinski in Anton Funtek. Pri branju Cankarjevih *Hlapcev* je Funtek našel dvaindvajset replik, ki ne bi smele biti slišane na odru (osem mest je eksplicitno citiral), pri Kraigherjevi *Školjki* je bilo takih mest dvaintrideset. Cankarjevo dramo je gledališko vodstvo samo umaknilo iz postopka, Kraigher pa ni želel popravljati besedila, tako da ni bilo uprizorjeno. Avtorji besedil in gledališčniki so se na ocene Milčinskega in Funtka različno odzivali in brez zadržkov izrazili svoje mnenje v zasebnih pismih, a tudi v uradnih pritožbah. Fran Govekar (1871–1949) je v uradnem prizivu na prepoved svoje igre *Grča*, ki jo je cenzorju poslal pod psevdonimom Rihard Svoboda, zapisal: »Ta prepoved pa le dokazuje, da je bila tukajšnji cenzuri ideja, vodilna in temeljna misel drame, docela nerazumljiva«.

Only a few Slovenian dramas were not staged due to censorship. Even among these it was not always a matter of explicit prohibition; there were other reasons as well, such as the authors not wanting to correct the texts according to the censor's instructions, as they believed that the drama would lose its original message or satirical point. Among the dramas that received more extensive text deletions and were consequently either not staged or banned, mention should be made of Ivan Cankar's *Hlapci*, Alojz Kraigher's *Školjka*, Hinko Nučič's *Ubijalci* and Fran Govekar's *Grča*. In the case of texts where the censor was not sure of his decision, a second opinion was sought from advisers. At the beginning of the twentieth century, Fran Milčinski and Anton Funtek performed in this role. On reading Cankar's *Hlapci*, Funtek found twenty-two phrases that should not be permitted to be heard on stage (he explicitly quoted eight passages), while in Kraigher's *Školjka* there were thirty-two such passages. Cankar's drama was withdrawn from the procedure by the theatre management itself, while Kraigher refused to correct the text, so his drama was not staged. The authors of texts and other people involved in theatre reacted differently to the assessments of Milčinski and Funtek, expressing their opinions without hesitation in private letters, as well as in official complaints. In the official appeal against the banning of his play *Grča*, which he sent to the censor under the pseudonym Rihard Svoboda, Fran Govekar (1871–1949) wrote: "This ban only proves that the concept, the leading and fundamental idea of the play, was completely incomprehensible to the censors."

Slovinci in

cesarska cenzura

od Jožefa II.

do prve svetovne vojne

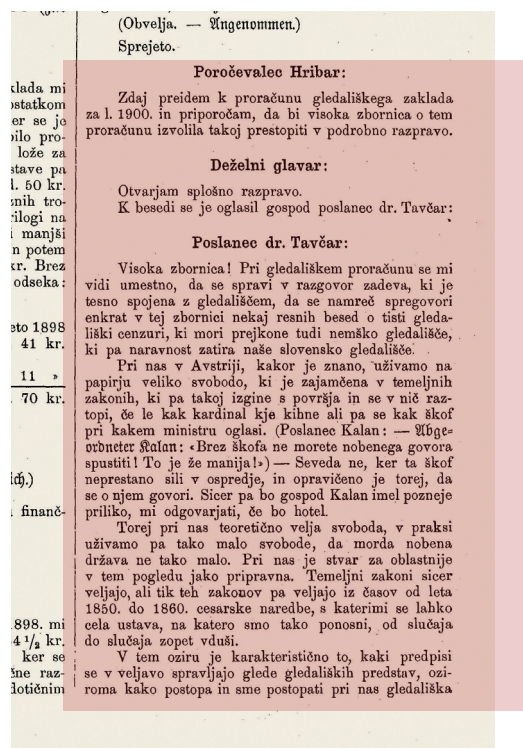
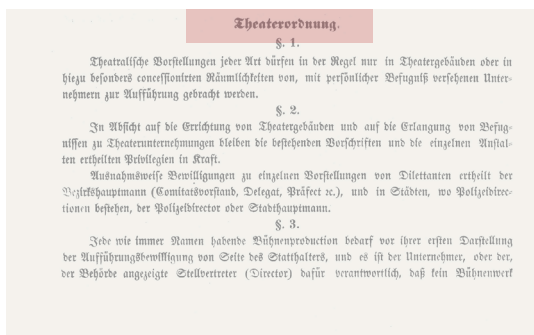

Gledališki repertoar v primežu starih Bachovih zakonov

The Theatre Repertoire in the Grip of the Old Bach Laws

TONE SMOLEJ

24

Stenografični zapisnik sedme seje deželnega zbora kranjskega, 11. april 1900. V svojem govoru je poslanec Ivan Tavčar protestiral zaradi zastarele in pretirane gledališke cenzure. Filozofska fakulteta UL.

Short-hand minutes of the seventh meeting of the regional diet of Carniola, 11 April 1900. In his speech, the provincial representative Ivan Tavčar protested against outdated and excessive theatre censorship. University of Ljubljana Faculty of Arts.

II. aprila 1900 je na seji kranjskega deželnega zbora poslanec dr. Ivan Tavčar spregovoril o gledališki cenzuri, ki mori nemško gledališče, naravnost zatira pa slovensko. Čeprav se v Avstriji uživa veliko svobodo, ki je zajamčena v temeljnih zakonih, še vedno velja zastareli gledališki red, s pomočjo katerega se lahko »dotični umotvor obstriže in obrije ali osmodi, tako, da od prvotnega umotvora skoraj čisto nič ne ostane.« V zadnjem času je postala gledališka cenzura tako nadležna, da je »v resnici skrajni čas, da se temu duševnemu terorizmu nekoliko upremo.« Cenzorske postopke je Tavčar ponazoril s številnimi primeri, podrobno je opisal, kako je cenzor na predstavi Offenbachove *Lepe Helene* (La belle Héléne) pazil, da se naslovna junakinja ni preveč razkrila pred občinstvom. Nato pa je v parterju spraševal, če se je morda preveč videlo, in dobil naslednji odgovor: »Nein, wir hätten noch mehr sehen wollen.« Tavčar je svoj govor zaključil z ugovorom, da se gledališka cenzura v Ljubljani še naprej izvršuje »na tak način, kakor se morda ni izvrševala pred letom 1848«, kar je za dvajseto stoletje nedostojno in nedopustno.

At a session of the Carniolan Provincial Assembly on 11 April 1900, representative Dr Ivan Tavčar spoke about theatre censorship, which was muting German theatre and downright oppressing Slovenian theatre. Although people in Austria were enjoying a great deal of freedom, which was guaranteed by the fundamental laws, an outdated theatrical order still applied, with the help of which “the work of the mind can be clipped and shaved or singed, so that almost nothing remains of the original”. Theatre censorship had become so vexatious that “it really is high time to resist this mental terrorism”. Tavčar illustrated the censorship procedures with numerous examples. He described in detail how, at a performance of Offenbach’s *La belle Héléne*, the censor had made sure that the title character did not reveal herself too much to the audience. When, in the parterre, he subsequently asked whether perhaps too much had been seen, he received the following answer: “*Nein, wir hätten noch mehr sehen wollen* (No, we would have wanted to see more).” Tavčar concluded his speech with the objection that theatre censorship in Ljubljana continued to be executed “in a way that may not even have occurred before 1848”, which was improper and unacceptable for the twentieth century.

Slovenci in

cesarska cenzura

od Jožefa II.

do prve svetovne vojne

1899
1900.

K. k. Landes-Präsidium in Laibach.

№ 6452 Präsentatum 18/12
Präs. ✓

Zum Präs.-Expedit am 18/12 1899
Mandirt: _____
Collationirt: _____
Expediert: _____
Zur Registratur: _____

Dramatisches Verein

Datum _____ des
Zahl _____ Einlauf-
stückes

*Luft und des Schiffsverkehrs
Hamlet
Bündel
Shakespeare*

*heute
18/12*

*Gefährdung nach
Morsak 885/1898*

*Aciditara te žalopne
v turkajimem delu
gladobim dovolj
te dramatičnem
sveton v ljubljani
s tem, da se izpost
no str. 26, 27, 38, 40, 50,
67, 98, 118, 124, 129, 148, 151,
170, 171, 178, 181, ^{in 189} ¹⁸⁹
pričrtana mesta.*

*früher dem ~~Lehrer~~
beizugehört zu sein*

- II. Abt. 1. *Lucas - Kaertes - Le bi odprla čisti svoj zaklad
Ispovinu prošajcu.*
2. *Helija - Ne deloj kakor pridigar neveden, hi kane drugim stmus pot, krogost,
A sam ja kod, varuh dan pohotne, bogladi, pesti, groha ter jocalija
Zau svoj nauke.*
4. " *Duh - A kod se odusol narotne da kedar je s hiva strast pod svoto Luceka,
Tako pohotne zaveli gujivke, Navicue nebi ka postelja.*
- " *dozli da ki davske, Kraljeva postelja bila levisce,
Kciostoti in Kevoramabodi.*
- III. " 1 " *Polcij - Zavil je je neko v prijeto tvoj In tako dalje*
5. " *Hamlet - nasi monachi*

Prva stran zapisnika o cenzuri Shakespeareovega Hamleta, 1899. Arhiv Republike Slovenije, SI AS 16, Konvoluti, šk. 168, št. 6452.

Record on the censorship of Shakespeare's Hamlet, 1899, first page. Archives of the Republic of Slovenia, SI AS 16, Binders, Box. 168, No. 6452.

Tavčar je mislil na »Gledališki red« (Theaterordnung), ki ga je novembra 1850 podpisal tedanji notranji minister Alexander Bach. V posebnem »Navodilu« (Instruction) je minister še bolj natančno opisal, kaj vse je treba brezpogojno izključiti iz odrskih predstav. Tega se je zelo natančno držal policijski svetnik Oscar Wratschko, ki je bil na prelomu stoletja v Ljubljani gledališki cenzor. Že leta 1899 se je proslavil s cenzuro Shakespeareovega *Hamleta*, kar omenja tudi Tavčar. Bach je zahteval, da je treba izločiti vse, kar je neskladno s čutom lojalnosti do državne poglavarja, do vladajoče cesarske rodbine, do obstoječe državne ureditve ali kar bi lahko ranilo domoljubje državljanov. Zaradi omemb danske kraljevine je Wratschko prečrtal napotke duha sinu Hamletu: »Ne trpi; ne dovoli, da bi danska / Kraljeva postelja bila ležišče / Nečistosti in krvosramnosti«. Bach na odru ni dovolil niti prikazovanja verskih običajev ali bogoslužnih opravil priznanih verskih skupnosti niti rabe duhovniškega liturgičnega oblačila. Cenzor je v *Hamletu* zato znatno skrajšal prizor Ofelijinega pogreba. Njen brat Laert takole zagrozi duhovniku, ki se izgovarja, da je storil vse, da bi bila samomorilka pokopana v posvečeni zemlji: »Iz njenega nedolžnega telesa / Vzcvetêjo naj vijolice! / Povem ti, / Duhovnik trdosrčni, plaval / Bo njena duša v koru angeljskem, / Med tem ko ti tulêč boš ležal!« Ker je Bach je na odru prepovedal vse, kar žali sramežljivost in moralo, je Wratschko črtal prizor, ko Hamlet leži pred Ofelijo in ji hoče položiti glavo v naročje.

Slovinci in

cesarska cenzura

od Jožefa II.

do prve svetovne vojne

Tavčar was referring to the *Theaterordnung* (Theatre Regulation) that had been signed in November 1850 by the then Minister of the Interior, Alexander Bach. In a special *Instruction*, the minister described in even more detail what must be unconditionally excluded from stage performances. Police councillor Oscar Wratschko, who was the theatre censor in Ljubljana at the turn of the century, followed this very closely. As early as in 1899, he gained notoriety with the censorship of Shakespeare's *Hamlet*, which Tavčar also mentions. Bach demanded that everything had to be eliminated that was inconsistent with a sense of loyalty to the head of state, to the ruling imperial family or to the existing state order, or that could compromise the patriotism of the citizens. Due to the mention of the Danish kingdom, Wratschko crossed out the ghost's instructions to his son Hamlet: "If thou hast nature in thee, bear it not. / Let not the royal bed of Denmark be / A couch for luxury and damnèd incest." Bach did not even allow the display of religious customs or liturgical activities of recognised religious communities on stage, nor the use of priestly liturgical clothing. In *Hamlet*, the censor therefore significantly shortened the scene of Ophelia's funeral. Her brother Laertes threatens the priest, who claims to have done everything within his power to have the suicide buried in consecrated ground: "And from her fair and unpolluted flesh / May violets spring! I tell thee, churlish priest, / A minist'ring angel shall my sister be / When thou liest howling." Since Bach forbade everything that offended modesty and morality on the stage, Wratschko even deleted the scene in which Hamlet lies before Ofelia and wants to place his head in her lap.

59357/m

Častito c. k. deželno upravitelstvo

»

Ljubljani.

Nastopaje uvidel v dne 19. I. m., št. 5770, sem
pot član slovenske sekcije cenzurnega gledališkega
sveta uvidel besed, Florette in Patapon, pisala
Maurice Hennequin in Pierre Veber, prevzel Ma,
dmitr Luntik. Tjra je po vsej stvari, morda pa
v drugem jeziku tako lasarona, da vsega zali
tut uvideti; zato gahaj uvideti, da je vse opis,
protis na ljubljanskem slovenskem odru
prejeto in pregledati.

V Ljubljani, dne 26. oktobra 1907.

A. Funtek.

Funtkova cenzorska presoja prepovedane komedije
Florette in Patapon Mauricea Hennequina in Pierra Vebra,
1907. Arhiv Republike Slovenije, SI AS 16, Konvoluti, šk.
169, št. 5935.

Anton Funtek's censorship report on the banned
comedy *Florette & Patapon* by Maurice Hennequin and
Pierre Veber, 1907. Archives of the Republic of Slovenia,
SI AS 16, Binders, Box 169, No. 5935.

Čeprav je ministrski predsednik Ernest von Koerber že leta 1903 znatno liberaliziral predpise o gledališki cenzuri, je bila »gola poželjivost« na odru še vedno prepovedana. Pri vsaki deželni oblasti so tedaj že imeli stalne cenzurne svete, ki so jih sestavljali dva literarno izobrazena uradnika in strokovnjak iz pisateljskih, kritičskih ali učiteljskih vrst. Leta 1907 je Dramatično društvo cenzuri predložilo komedijo *Florette in Patapon* Mauricea Hennequina in Pierra Vebra, ki je polna ljubezenskih zapletov. Fran Milčinski, c. kr. sodni tajnik, ki je predstavljal sodno uradništvo, je v svoji ekspertizi predlagal, naj se igra v celoti prepove, saj da ni primerna za meščanske žene in hčere ter dijake, ker je »prekosmata v dejanju in izrazih«. Anton Funtek, predstavnik literatov v cenzurnem svetu, je poudaril, da je igra v drugem dejanju tako lascivna, da vseskozi žali čut nravnosti, zato bi po njegovem mnenju morali njeno uprizoritev brezpogojno prepovedati, kar se je tudi zgodilo. Samo tri leta pozneje je bila igra dovoljena brez pomislekov.

Although Prime Minister Ernest von Koerber significantly liberalised theatrical censorship regulations as early as in 1903, 'naked lust' was still prohibited on stage. At that time, each provincial government had a permanent censorship council, consisting of two officials with literary education and an expert from the field of writing, criticism or education. In 1907, the Dramatic Society submitted to censorship the comedy *Florette & Patapon* by Maurice Hennequin and Pierre Veber, which is full of amorous intrigues. In his expert opinion, Fran Milčinski, the registrar who represented the court officials, suggested that the play should be banned completely, as it is not suitable for bourgeois wives and daughters, nor for school students, because it is "too obscene in its action and expression". Anton Funtek, the representative of literati on the censorship council, emphasised that the second act of the play is so lascivious that it offends the sense of morality throughout; in his opinion, performance of the play should be unconditionally banned, which is what happened. Only three years later, however, the staging of the comedy was allowed without objection.

Slovinci in

cesarska cenzura

od Jožefa II.

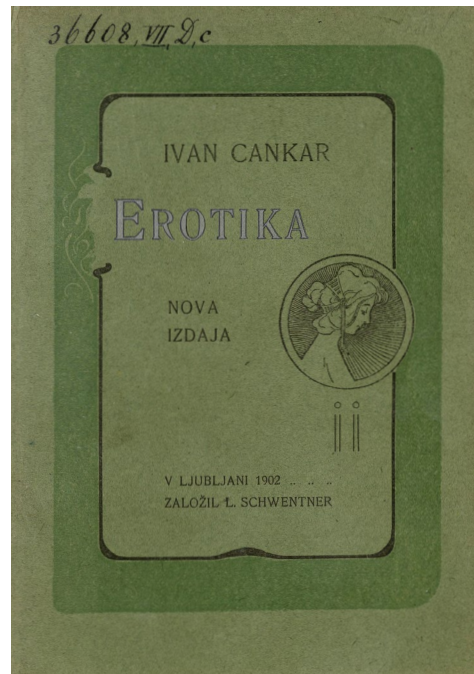
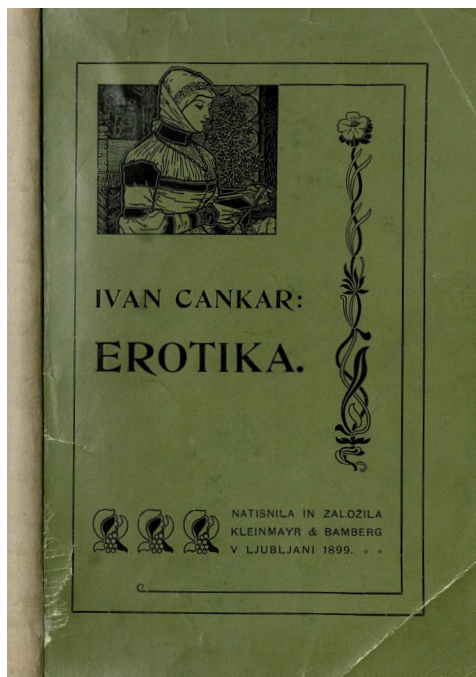
do prve svetovne vojne

Ivan Cankar med avtodaféjem, cenzuro in zaporom

Ivan Cankar between Auto-da-fé, Censorship and Prison

25

JERNEJ HABJAN

Ivan Cankar, *Erotika* 1899 in *Erotika* 1902. Cankarjev knjižni prvenec je ljubljanski nadškof Anton Bonaventura Jeglič ob izidu večidel pokupil in uničil, avtor pa je tri leta pozneje zbirko predelal in dal natisniti s podnaslovom *Nova izdaja*. Na sliki sta naslovnici obeh izdaj. Narodna in univerzitetna knjižnica.

Ivan Cankar, *Erotika* 1899 and *Erotika* 1902. Upon its publication, a major part of the first edition of Cankar's book debut was bought and destroyed by Ljubljana Bishop Anton Bonaventura Jeglič. The author rewrote the collection and had it printed three years later with the subtitle *Nova izdaja* (New Edition). Pictured are the covers of both editions. National and University Library.

Marca 1899 je Ivan Cankar (1876–1918) izdal svojo prvo in edino pesniško zbirko. Pod naslovom *Erotika* jo je založil Otomar Bamberg. Že dve leti poprej so se zanjo zavzeli Anton Aškerc, Viktor Bežek, Fran Govekar in drugi veljaki liberalnega tabora, čeprav so zlasti ciklu »Dunajski večeri« očitati pretirano dekadenčnost. Podobno je menil tudi ljubljanski knezoškof Anton Bonaventura Jeglič, ki se je tri dni po izidu, tri dni pred veliko nočjo, z Bambergom dogovoril za odkup okrog 700 izvodov, kolikor jih je bilo še naprodaj od prvotne naklade 1000 izvodov. Pokupljeni izvodi so končali v pečeh ljubljanske knezoškofijske palače. Liberalni in socialdemokratski tisk je obsodil Jegličevo dejanje, klerikalni pa Cankarjevo. Cankar, ki je dogajanje spremljal z Dunaja, je bil poučen, da mora po avtorskem pravu Bamberg ali celo Jeglič v treh letih izdati novo izdajo. Do te je res prišlo v treh letih, a založil jo je Lavoslav Schwentner. Cankar je zbirki dodal podnaslov *Nova izdaja*, a do nje ne on ne Jeglič nista več čutila pravega žara.

In March 1899, Ivan Cankar (1876–1918) issued his first and only poetry collection, which was published by Otomar Bamberg under the title *Erotika*. Some two years earlier, Anton Aškerc, Viktor Bežek, Fran Govekar and other notable figures of the liberal camp had encouraged the publication, even though the cycle of poems entitled *Dunajski večeri* in particular had been criticised for excessive decadence. The Bishop of Ljubljana, Anton Bonaventura Jeglič, shared this opinion, and three days after the publication of *Erotika* (and three days before Easter), he made an agreement with Bamberg to buy the 700 or so copies that were still available from the original print run of 1,000 copies. The purchased copies ended up in the fireplaces of the Ljubljana Bishop's palace. The liberal and social democratic press condemned Jeglič's act, while the clerical press criticised Cankar. The latter, who was following the events from Vienna, was instructed that, according to copyright law, Bamberg or even Jeglič were obliged to publish a new edition within three years. The collection was in fact republished within three years, but by Lavoslav Schwentner. Cankar added the subtitle *Nova izdaja* (New Edition) to the new book, but neither he nor Jeglič felt any burning enthusiasm towards it any longer.

Slovinci in

cesarska cenzura

od Jožefa II.

do prve svetovne vojne

Hohes k. k. Landesparlament!

Die Forderung ist nicht mit dem Beschl. vom 24. Dg.
1909, Z. 3528/10b, wie Abgabe der Aufführung eines
unethischen Dramas, Hlapci von dem Cankar
nagelhaft missdeutet worden die „pious maiden“ da
„zealous riff-raff“ die, unzulässig freigelegt geblieben,
nichts als ein für die öffentliche Kunst geschicktes
Waffenstück ist, welches ihre Unzulässigkeit in,
sich, und unzulässig gewesen die, „shavelings“
die Unzulässigkeit, die aus dem dem Fahren selbst,
als hierauf wird, dass unethisch den beiden Seiten,
den der Forderung, durch und ihre weiteren
müssen. Dieser Doppelbruch geschieht der Autor
sicherlich nicht, sondern vor allem in diesem, dass
es notwendig bestimmte wie Tercijalke (14),
eine sodrga (15), eine črna (17), črna sodrga (18),
črna sodrga (19), črna sodrga (20),
3 črnjavharjem (21), črnjavharjem (22),
unendlich.

Der folgende Auszug ist demselben
schriftlich Auszug im öffentlichen Ansehen,
das, „controversial terms“ und Forderungen, die nicht
von anderer Seite im Hofe unzulässig werden.
Es gilt die Forderung ist Forderung die sich
folgende Forderungen, die nicht unzulässig
werden können: 14, 15, 17 (18), 19, 21,

Ekspertiza o Cankarjevi drami *Hlapci* izpoda peresa člana cenzurnega sosveta v Ljubljani Antona Funteka dne 5. januarja 1910. Na prvi od dveh strani ocene Funtek navede osem spornih izrazov, med drugim »tercijalke«, »črna sodrga« in »črnjavharjem«. Na sliki je prva stran ocene. Arhiv Republike Slovenije, SI AS 16, Konvoluti, šk. 169, št. 3528.

The expert review of Cankar's play *Hlapci* (Servants) written by Anton Funtek, a member of the Ljubljana Censorship Council, on 5 January 1910. On the first of the review's two pages, Funtek lists eight controversial terms, including *tercijalke* (pious maiden), *črna sodrga* (zealous riff-raff) and *črnjavharjem* (shavelings). Pictured is the first page of the review. Archives of the Republic of Slovenia, SI AS 16, Binders, Box. 169, No. 3528.

Uradna cenzura je Cankarja kot literata doletela tik pred božičem 1909. Sredi novembra je tisk in uprizoritev *Hlapcev* napovedal socialdemokratski *Rdeči prapor*, ki je deset let poprej razkril tudi Jegličev avtodafé *Erotike*. Toda sredi decembra so bili *Hlapci* poslani na Policijski oddelek Deželnega predsedstva za Kranjsko v Ljubljani, ki naj bi dovolil predstavo v Deželnem gledališču. Še isti dan se je tam oglasil tudi avtor, a neuspešno: dan pred božičem je spis v presojo prejel član cenzurnega sosveta Anton Funtek, češ da igra žali duhovščino in njeno občestvo. Funtek – čigar poezijo je presešla prav Cankarjeva *Erotika* z vpeljavo pesniške moderne – je označil več mest v *Hlapcih*, predvsem pa osem izrazov: »tercijalke«, »črna sodrga«, »ščurkov«, »farško voljo«, »farjem se odkriva«, »nadzornikov«, »s tem oskrunjenim jezikom« in »črnomavharjem«. Cankar in ravnatelj Deželnega gledališča Fran Govekar sta sama umaknila prošnjo za uprizoritveno dovoljenje, da bi cenzura veljala samo za Kranjsko; *Hlapci* so se namreč že prevajali v Pragi. Cankar ni doživel ne praške uprizoritve ne načrtovanega javnega branja v Ljubljani in Trstu. Januarja 1910 je dočakal knjižni izid *Hlapcev* pri Schwenterjevi založbi, Trst pa je spomladi 1919, pol leta po Cankarjevi smrti, postal prizorišče premiere. Narodno gledališče v Ljubljani je *Hlapce* uprizorilo ob prvi obletnici avtorjeve smrti decembra 1919.

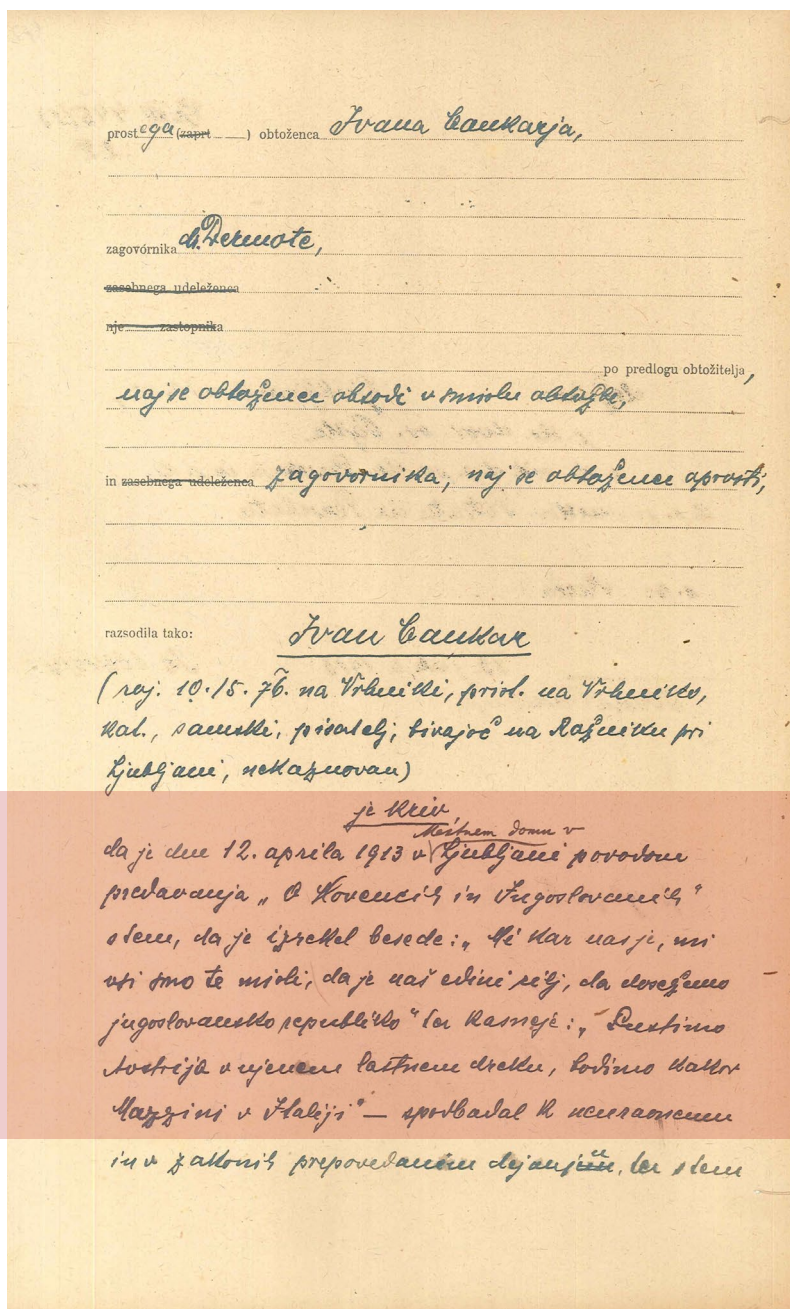
As a literary author, Ivan Cankar had an encounter with official censorship just before Christmas 1909. In mid-November, the printing and staging of his play *Hlapci* was announced by the socialdemocratic newspaper *Rdeči prapor*, which ten years earlier had also exposed Jeglič's auto-da-fé of *Erotika*. In mid-December, however, the text of *Hlapci* was sent to the police department of the Carniolan provincial government in Ljubljana, which was responsible for permitting the performance in the Provincial Theatre. On the same day, the author himself visited the police department, but to no avail: on Christmas Eve, Anton Funtek, a member of the Censorship Council, received the text for review. His opinion was that the play was insulting towards the clergy and its community. Funtek, whose poetry was surpassed by Cankar's *Erotika* in the introduction of poetic modernity, marked several places in *Hlapci*, but he was above all concerned about eight specific expressions: *tercijalke* (pious maidens), *črna sodrga* (zealous riff-raff), *ščurki* (cockroaches), *farška volja* (clerical will), *farjem se odkriva* (bows down to priests), *nadzorniki* (supervisors), *s tem oskrunjenim jezikom* (with your foul mouth) and *črnomavharji* (shavelings). Cankar and Fran Govekar, the director of the Provincial Theatre, themselves withdrew their request for permission to stage the play, so that the censorship would only apply to Carniola, as *Hlapci* had already been translated in Prague. In the end, neither the Prague performance nor the planned public readings in Ljubljana and Trieste went ahead. In January 1910, *Hlapci* was published by Schwenter. The premiere finally took place in Trieste in spring 1919, six months after Cankar's death. The National Theatre in Ljubljana staged *Hlapci* in December 1919, on the first anniversary of the author's death.

Slovinci in

cesarska cenzura

od Jožefa II.

do prve svetovne vojne

12. aprila 1913 je Ivan Cankar predaval na temo »Slovinci in Jugoslovani«. Naslednji dan je bila sprožena ovadba zaradi izjav »Mi, kar nas je, mi vsi smo te misli, da je naš edini cilj, da dosežemo jugoslovansko republiko« in »Pustimo Avstrijo v njenem lastnem dreku, bodimo kakor Mazzini v Italiji«. Na sliki je stran sodbe z dne 21. avgusta 1913, na kateri sta izjavi navedeni. Arhiv Republike Slovenije, SI AS 307, Spis Vr 445/13.

On 12 April 1913, Ivan Cankar gave a lecture entitled *Slovinci in Jugoslovani* (Slovenians and Yugoslavs). The following day, an indictment was issued due to the statements "We, what there are of us, we all are of the opinion that our only goal is to achieve a Yugoslav republic" and "Let us leave Austria to her own shit, let us be like Mazzini in Italy". Pictured is a page from the judgment dated 21 August 1913, on which the two statements are mentioned. Archives of the Republic of Slovenia, SI AS 307, Document Vr 445/13.

Potem ko si je Cankar prislužil spontani cerkveni avtodafé za svojo proto-modernistično poezijo, nato pa še organizirano posvetno cenzuro za svojo proto-avantgardistično dramatiko, je šel še v zapor kot socialistični publicist. Aprila 1913 je v organizaciji socialističnega izobraževalnega društva Splošna delavska zveza Vzajemnost za Kranjsko nastopil v ljubljanskem Mestnem domu s predavanjem »Slovenci in Jugoslovani«. Kritičen do avstro-ogrske politike ob izbruhu prve balkanske vojne se je zavzel za jugoslovansko republiko, a ne po poti novoilirizma, ki je Slovincem odrekal status naroda. Govornik je bil že naslednji dan ovaden, avgusta pa ga je Deželno sodišče v Ljubljani spoznalo za krivega kršitve javnega reda in miru ter obsodilo na enotedensko zaporno kazen, ki jo je sredi septembra prestal v ječi sodne palače. V teh okoliščinah ne preseneča, da je tudi Cankarjev sočasni spis »Kako sem postal socialist«, ki naj bi ga prav tako objavila Vzajemnost, izšel šele po avtorjevi smrti in propadu monarhije. Še manj preseneča, da je po začetku prve svetovne vojne Cankar dva meseca predsedel v ječi ljubljanskega gradu kot simpatizer Srbov.

After receiving a spontaneous church auto-dafé for his proto-modernist poetry and being subjected to organised secular censorship for his proto-avant-garde drama, Cankar was then thrown in prison as a socialist publicist. In April 1913, he gave a lecture entitled *Slovenci in Jugoslovani* (Slovenians and Yugoslavs) at the Ljubljana City Hall, which was organised by the socialist educational association *Splošna delavska zveza Vzajemnost za Kranjsko* (General Workers Association Solidarity for Carniola). Critical of Austro-Hungarian policy at the outbreak of the First Balkan War, he advocated a Yugoslav republic, but not following the path of Neo-Illyrianism, which denied Slovenians the status of a nation. The day after his lecture, Cankar was charged with violating public order and peace. In August, the Ljubljana provincial court found him guilty and gave him a one-week prison sentence, which he served in the courthouse prison in mid-September. Under these circumstances, it is no wonder that Cankar's essay *Kako sem postal socialist* (How I Became a Socialist), which was written at the same time, was not published by *Vzajemnost* until after the author's death and the collapse of the monarchy. It is even less surprising that, after the start of the First World War, Cankar spent two months in prison at the Ljubljana Castle for being a Serb sympathiser.

Slovenci in

cesarska cenzura

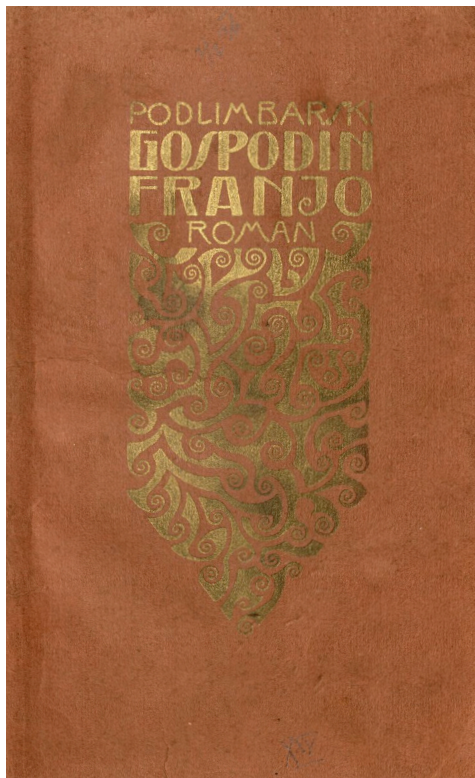
od Jožefa II.

do prve svetovne vojne

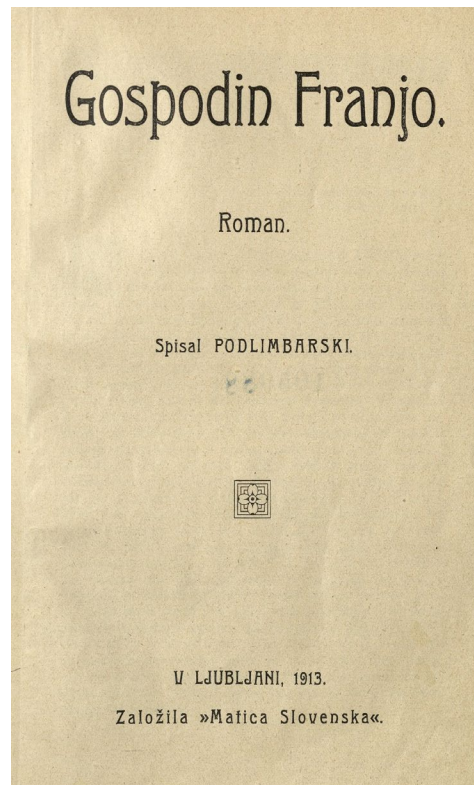
»Veleizdajnik« Podlimbarski in
njegov *Gospodin Franjo*

The 'Traitor' Podlimbarski and
His *Gospodin Franjo*

MARIJAN DOVIĆ

Istinu reci pa uteci!
Bosenska prislovica.

The title page of Fran Maselj's novel *Gospodin Franjo* (Mister Franjo), which was published by Slovenska matica in 1913 under the pseudonym Podlimbarski. National and University Library.

Naslovna stran romana *Gospodin Franjo*, ki ga je Fran Maselj izdal leta 1913 pri Slovenski matici pod psevdonimom Podlimbarski. Narodna in univerzitetna knjižnica.

Fran Maselj (1852–1917) je v svojem najboljše-
nejšem romanu *Gospodin Franjo* kritično nasli-
kal razmere v Bosni, ki jo je po berlinskem kon-
gresu 1878 s privolitvijo Otomanskega imperija
okupirala Avstro-Ogrska. Roman, ki je leta 1913
izšel pri elitni Slovenski matici, je bil imenitno
sprejet, saj je velik del slovenske javnosti sim-
patiziral z upornimi Slovani na jugovzhodu
monarhije. Posebnih težav s cenzuro knjiga na
začetku ni imela. Afera se je razplamtela šele po
začetku prve svetovne vojne, ko je slovanofilstvo
postalo problem. Ljubljanski državni pravdnik
je roman zaplenil, deželno sodišče pa je 5. sep-
tembra 1914 zaplembo potrdilo in odredilo
»uničbo zaplenjenih izvodov kakor tudi razdor
stavka cele tiskovine«, izrek pa utemeljilo s tem,
da avtor odkrito hujska domače prebivalstvo
zoper avstrijsko oblast in deluje separatistično.
Izdajateljico Slovensko matico so oblasti razpus-
tile ter ji zaplenile premoženje. Hude sankcije so
zadele tudi Maslja, ki je 18. marca 1915 izgubil
čin stotnika in bil odpuščen iz vojske, kot »vele-
izdajnik« pa je bil junija 1916 izgnan v konfina-
cijo v Pulkau blizu moravske meje. Bolehni pisa-
telj je med prizadevanji za vrnitev v domovino
18. septembra 1917 umrl zaradi možganske kapi.

In *Gospodin Franjo*, his most extensive novel,
Fran Maselj (1852–1917) painted a critical pic-
ture of the situation in Bosnia, which had been
occupied by the Austro-Hungarian Empire
with the consent of the Ottoman Empire after
the Congress of Berlin in 1878. The novel, which
was published in 1913 by the elite publishing
house *Slovenska matica*, was well received, as a
large part of the Slovenian public sympathised
with the rebellious Slavs in the southeast of the
monarchy. The book did not initially have any
particular difficulties with censorship. The affair
flared up only after the start of the First World
War, when Slavophilism became problematic.
The Ljubljana state prosecutor confiscated the
novel, and on 5 September 1914, the provincial
court confirmed the confiscation and ordered the
“destruction of the confiscated copies, as
well as the dissolution of the entire press”, jus-
tifying the statement by the fact that the author
was openly inciting the local population against
the Austrian government and acting in a sepa-
ratist manner. The publisher Slovenska matica
was dissolved by the authorities and its assets
were confiscated. Maselj also met with severe
sanctions. On 18 March 1915, he was stripped of
the rank of captain and dismissed from the army.
Then, in June 1916, he was exiled to Pulkau, near
the Moravian border, and confined as a ‘traitor’.
The ailing writer died of a stroke on 18 September
1917 while attempting to return to his homeland.

Slovinci in

cesarska cenzura

od Jožefa II.

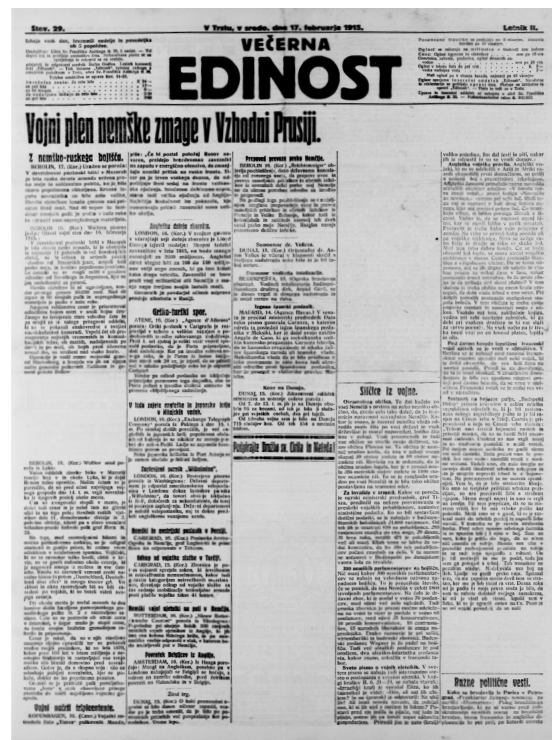
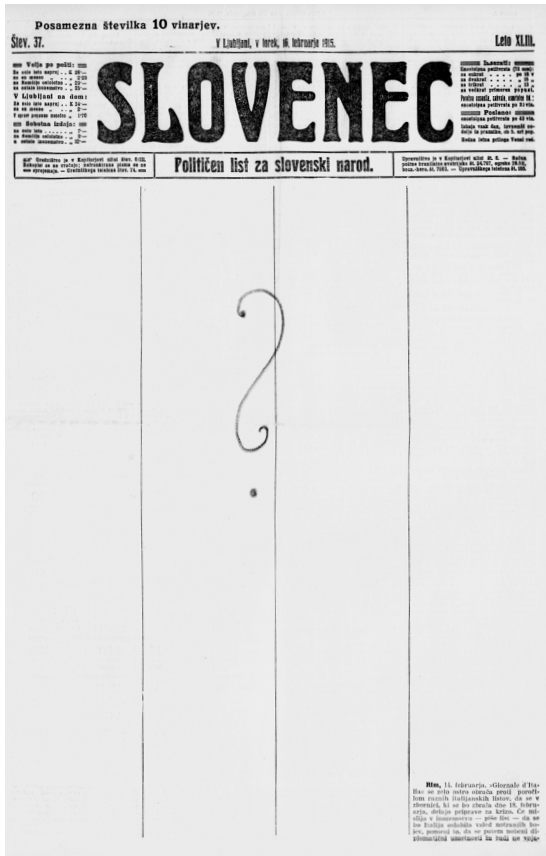
do prve svetovne vojne

Cenzura v času prve svetovne vojne: poskus totalnega nadzora

Censorship during the First World War: An Attempt at Total Control

MARIJAN RUPERT

27

Naslovn strani cenzuriranih časopisov – ljubljanskega *Slovenca* in trižaške *Edinosti* – iz vojnega leta 1915. V časopisih so bile redno navzoče bele lise, ki so jasno pričale, da je cenzura dosledno bdela nad vsebino. Narodna in univerzitetna knjižnica.

The front pages of censored newspapers – Ljubljana's *Slovenec* and Trieste's *Edinost* – from the war year of 1915. The newspapers were often full of white patches, bearing witness to the fact that the censors were consistently monitoring the content. National and University Library.

Vojna je bila od nekdaj razlog za uvedbo izrednih ukrepov, katerih primarni namen je zaščita države z nadzorom in kontroliranim oblikovanjem javnega mnenja. Tudi Avstro-Ogrska je želela s cenzuro in nadzorom nad tiskanimi mediji preprečiti objave nezaželenih in sovražnih informacij, ki bi lahko bile razlog za nezadovoljstvo med prebivalstvom, obenem pa si je s pomočjo propagande prizadevala za krepitev patriotičnih čustev. Priprave na izredno stanje lahko zasledimo že v dokumentih iz leta 1912, ki so ob drugih ukrepih predvidevali tudi uvedbo cenzure. Ob začetku vojne je bila z odloki takoj ukinjena svoboda tiska, v veljavo pa je stopila preventivna cenzura, ki je bila povsem podrejena vojaškim interesom. Začel se je celovit nadzor informacij, novice v časopisih pa so, vsaj glede poteka vojnih operacij, postale absolutno odvisne od uradnih poročil o stanju na bojiščih, ki jih je dnevno pripravljala Vojni tiskovni urad. Prepovedano je bilo tudi izhajanje nekaterih periodičnih publikacij, predvsem tistih, ki so skušala objavljati oblasti neprijetno družbenokritično tematiko. Pravila so novinarjem in uredništvom zapovedovala pisanje domovini lojalnih člankov. Deželni cenzurni uradi so vsebino publikacij pred odhodom v tiskarno natančno pregledali in izločali monarhiji domnevno nevarno vsebino.

War has always been a reason for the introduction of emergency measures primarily aimed at protecting the country by monitoring and overseeing the shaping of public opinion. By censoring and controlling print media, the Austro-Hungarian Empire sought to prevent the publication of unwelcome and hostile information that could give rise to dissatisfaction among the population. At the same time, with the help of propaganda, it strove to strengthen patriotic feelings. Preparations for the state of emergency are evident in documents from as early as 1912, which provided for the introduction of censorship, among other measures. At the beginning of the war, the freedom of the press was immediately abolished by decrees and preventive censorship came into force, completely subordinated to military interests. Comprehensive control of information began, and newspaper news, at least news on the progress of war operations, became absolutely dependent on official reports regarding the situation on the battlefields, which were prepared daily by the Military Press Office. The publication of some periodicals was also banned, especially those that tried to publish socially critical topics that were unpleasant for the authorities. The rules ordered journalists and editors to write articles that were loyal to their homeland, while the provincial censorship offices carefully checked the content of publications before going to print and eliminated anything that was perceived as dangerous to the monarchy.

Slovinci in

cesarska cenzura

od Jožefa II.

do prve svetovne vojne

Razglas

o omejitvah, ki so jim podvržene cenzuri zavezane poštne posiljatve.

Na podstavi razpisa c. kr. trgovskega ministrstva št. 21239/P. iz 1. 1915, se v delni preuredbi, oziroma popolnitvi tukajšnjih razglasov z dne 22. junija 1915, št. 4419/M., in 27. avgusta 1915, št. 6668/M., nastopna določila o omejitvah, katerim so podvržene cenzuri zavezane poštne posiljatve, dajo na občno znanje:

a) Strogo je prepovedano po pošti pošiljati državnemu interesu škodljiva poročila. K tem spadajo zlasti naznanila o predmetih vojaških stvari, če so tudi dozdnevno nedolžne vrste, kakor dohod ali odhod častnikov, nastanjanje ali prehod vojakov, pošiljanje in shranjevanje vojaškega blaga itd.

b) Pisma se morajo oddajati odprta.

c) Denarna pisma (vrednostna pisma, vrednostne škatle) se morajo odprta oddajati in se smejo šele vprico poštnega uslužbenca zapreti. Oddajatelj mora zavoj (škatico) in vsebino pokazati, sprejemni uradnik se mora o tem prepričati, da notri ni nobenih pismenih poročil. Potem mora oddajatelj vprico in pod vednim nadzorstvom sprejemnega uradnika vsebino vložiti v zavoj (škatico), zavoj (škatico) zapreti in s seboj prinesenim privatnim pečatnikom zapечатiti. Luč in pečatni vosek se morata uradoma (iz pavišala) preskrbeti.

Zvišana pristojbina za odprto oddajo se ne pobira, pripomnja „prešeto“ se ne napiše. Ta določila se ne dotikajo s tem odgovornosti.

Znamke za frankiranje se šele prilepijo, ko je pismo (škatica) zapечатeno.

d) Na odrezku poštinih nakaznic in poštinih spremnic, ki se oddajo v cenzurnem ozemlju, ne sme biti razen naslova oddajatelja nobenih zasebnih naznanil.

e) V cenzurnem ozemlju oddanim poštnim paketom ne sme biti priložnih nikakršnih zasebnih naznanil.

f) V pismih in poštnih dopisnicah iz cenzurnega ozemlja je prepovedano rabiti šifre, na Kranjskem običajno številčno pisavo, izraelske pismene crke, okrajšano pisavo in izvenevropske jezike.

V Ljubljani, dne 19. decembra 1915.

C. kr. deželni predsednik:

Baron Schwarz s. r.

Kundmachung

betreffend die Beschränkungen, denen zensurpflichtige Postsendungen unterliegen.

Auf Grund des Erlasses des k. k. Handelsministeriums - Nr. 21.239/P. ex 1915, werden in teilweiser Abänderung, bezw. Ergänzung der h. o. Verlautbarungen vom 22. Juni 1915, Zl. 4419/Mob., und 27. August 1915, Zl. 6668/Mob., nachstehende Bestimmungen über die Beschränkungen, denen zensurpflichtige Postsendungen unterliegen, zur allgemeinen Kenntnis gebracht:

a) Es ist streng verboten, im Interesse dem staatlichen Interesse abträgliche Mitteilungen zu versenden. Zu ihnen gehören insbesondere Nachrichten über Gegenstände militärischer Natur, wenn auch gleichbar unbedeutender Art, wie das Eintreffen oder Abgehen von Truppen, die Einquartierung oder den Durchmarsch von Militär, die Verlegung und Aufbewahrung von Militärgütern usw.

b) Briefe müssen offen ausgegeben werden.

c) Geldbriefe (Wertbriefe, Wertsendungen) müssen offen eingeleiert und dürfen erst im Gegenwart eines Postbediensteten geschlossen werden. Der Aufgeber hat den Inhalt (die Schachtel) und den Inhalt vorzuweisen; der Annahmbeamte hat sich davon zu überzeugen, daß keinerlei schriftliche Mitteilungen vorhanden sind. Sodann hat der Aufgeber in Gegenwart und unter händiger Aufsicht des Annahmbeamten den Inhalt in den Umschlag (die Schachtel) einzulegen, letzteren (letztere) zu verschließen und mit dem mitgebrachten Privatstempel zu besiegeln. Licht und Siegelzahn müssen von Amts wegen (aus dem Handhabe) beigestellt werden.

Eine erhöhte Gebühr für die offene Aufgabe wird nicht eingehoben, der Vermerk „geöffnet“ wird nicht angebracht. Bestimmungen über die Haftung werden dadurch nicht berührt.

Die zur Frankierung dienenden Marken sind erst aufzukleben, sobald der Brief (die Schachtel) verschlossen ist.

d) Auf den Adressen der im Zensurgebiete eingeleiteten Postanweisungen und Begleitadressen dürfen außer der Adresse des Aufgebers keinerlei private Mitteilungen angebracht sein.

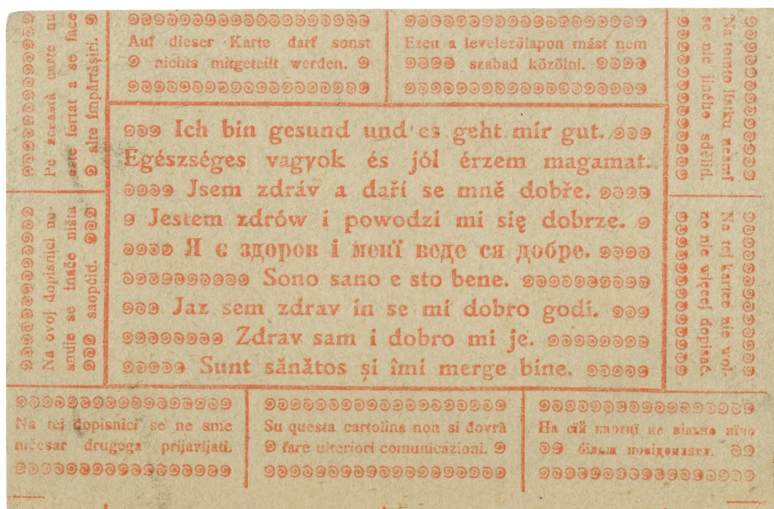
e) Im Zensurgebiete eingeleiteten Postpaketen dürfen keinerlei private Mitteilungen beigegeben werden.

f) In Briefen und Postkarten aus dem Zensurgebiete ist die Benutzung von Chiffren, der in Kraun üblichen Hieroglyphen, hebräischen Schriftzeichen, Kurzschrift und außereuropäischen Sprachen verboten.

Ljubljana, am 19. Dezember 1915.

Der k. k. Landespräsident:

Freiherr von Schwarz m. p.

Zgoraj: Cenzurni razglas iz leta 1915, ki oznanja uvedbo poštne cenzure. Narodna in univerzitetna knjižnica.

Spodaj: Vojaki so smeli v času bojev na fronti zaradi informacijske blokade pošiljati le vnaprej natisnjene dopisnice z »minimalnimi« informacijami. Narodna in univerzitetna knjižnica.

Above: Censorship Proclamation of 1915 announcing the introduction of postal censorship. National and University Library.

Below: Due to the information blockade, soldiers were only allowed to send pre-printed postcards with 'minimum' information during fighting at the front. National and University Library.

Med vojno so bile suspendirane temeljne človeške svoboščine. Če je cenzura tiska posegla v prvi vrsti v nadzor javnega komuniciranja, je pisemska cenzura pomenila grob poskus vdora v človeško osebno intimo. Življenje med vojno je postalo v celoti podrejeno interesom državnega aparata in vojaškega absolutizma. Avstro-Ogrska je bila država številnih narodov, zato je poseben problem za cenzuro pomenila večjezičnost. Cenzurni urad je začel delo s 500 sodelavci in 12 jezikovnimi skupinami, njihovo število pa je proti koncu vojne naraslo na 4000 uslužbencev, ki so skrbeli za 24 jezikovnih skupin. Dnevno so pregledali in obdelali skoraj nepredstavljivih 600.000 poštnih pošilk. Cenzorji so bili večinoma politično preverjeni kadri, ki so bdeli nad neprimernimi vsebinami v pismih in jih ustrezno črtali oz. pomodrilili, da niso bili čitljivi. Osrednji cenzurni urad na Dunaju je v namen lajšanja dela cenzure izdal celo vrsto priporočil o formalnih in vsebinskih pravilih pisanja poštnih pošilk: svetovali so pisanje dopisnic in kratkih pisem, napisanih z razločno pisavo in natančnimi podatki o naslovu pošiljatelja in prejemnika pošte. Ob temeljnem namenu preprečevanja in širjenja za državo domnevno škodljivih informacij je pomembno nalogo pisemske cenzure hkrati predstavljala tudi obveščevalna služba, torej zbiranje informacij o politični in socialni situaciji v državi, v primeru vojaške cenzure pa tudi aktualnih podatkov o stanju bojne morale na fronti ter v vojaškem ujetništvu.

Slovenci in

cesarska cenzura

od Jožefa II.

do prve svetovne vojne

During the war, basic human liberties were suspended. While censorship of the press primarily concerned the control of public communication, postal censorship represented a crude invasion of human privacy. Life during the war became completely subordinated to the interests of the state apparatus and military absolutism. The Austro-Hungarian Empire was an entity made up of many nations, so multilingualism presented a particular problem for censorship. The Censorship Office started out with 500 employees and 12 language groups, but by the end of the war, the number had grown to 4,000 employees covering 24 language groups, inspecting and processing an almost unimaginable 600,000 pieces of mail every day. Censors were mostly politically verified personnel who watched out for inappropriate content in letters and deleted it appropriately, typically crossing it out with blue ink or pencil so that it was illegible. In order to ease the work of the censors, the Central Censorship Office in Vienna issued a series of recommendations on formal and substantive rules for writing postal items: they advised writing postcards and short letters written in distinct lettering and with precise information on the address of the sender and recipient. In addition to the basic purpose of preventing the dissemination of information that was perceived as harmful to the state, postal censorship also had the important role of an intelligence service, that is, it collected information about the political and social situation in each region and, in the case of military censorship, gathered current data about the state of combat morale at the front and among prisoners of war.

Te "Podobe iz sanj" so
bile napisane v letih
strahote 1914-1917. Jsto
je razumljivo, da marsi
katera beseda ni lahko
poslanjena, kakor bi
po vsej pravici morala
biti in da je marsi katera
zastrita in zabrisana. Tudi
darle pa naj ostane vse,
kakor je bilo; pa pogle
dalo teh besed, da in
pa spomin.

Jeseni 1917.
Joan Cankar

V rokopisnem predgovoru v zbirki črtic *Podobe iz sanj* je Cankar zapisal, da je marsikatera beseda v pripovedi »zastrita in zabrisana«. Narodna in univerzitetna knjižnica.

In the handwritten preface to the collection of sketch stories *Podobe iz sanj* (Images from Dreams), Cankar wrote that many words in the narrative are "veiled and blurred". National and University Library.

Tudi literarni ustvarjalci so med prvo svetovno vojno delili usodo sonarodnjakov. Veliko obe-tavnih mladeničev, ki so šele začeli razvijati svoj umetniški talent, je padlo v spopadih, vpoklica-ni so bili mnogi znani literati. Pri številnih je že pred vojno slovanska vzajemnost prevladala nad lojalnostjo Habsburški monarhiji, ki ni poka-zala veliko zanimanja za zaostreno nacionalno problematiko. Vrsta slovenskih umetnikov in intelektualcev je zato na podlagi ovadb dobila oznako »politisch verdächtig« in bila odve-dena na policijska zaslišanja. Zgodba pisatelja Ivana Cankarja je podobna: po aretaciji poleti 1914 je bil najprej mesec in pol zaprt na ljub-ljanskem gradu, sredi novembra 1915 pa so ga poslali na služenje vojaškega roka v Judenburg. Po več specialističnih zdravniških pregledih je bil po dobrem mesecu dni nazadnje odpuščen iz vojske in se je konec leta spet vrnil na Rožnik. Čeprav strahot krvave vojne ni neposredno iz-kusil na bojišču, jo je v zbirki črtic »Podobe iz sanj«, ki je bila najprej objavljena v reviji *Dom in svet* in je bila v knjižni obliki natisnjena že leta 1917, jasno opisal kot trpinčenje, ponižanje in razdejanje. Ostra obsodba imperialistične po-litike in militarizma je zaradi pozorne cenzure seveda lahko izšla le v literarni umetniški obliki s simboli zakrite izpovedi.

Literary artists also shared the fate of their compatriots during the First World War. Many promising young men who had just begun to de-velop their artistic talent fell in the fighting and numerous well-known literary figures were con-scripted. For many of them, even before the war, Slavic solidarity took precedence over loyalty to the Habsburg monarchy, which did not show much interest in the pressing national issue. A number of Slovenian artists and intellectuals were, on the basis of complaints, labelled *poli-tisch verdächtig* and were rounded up for police interrogations. The story of writer Ivan Cankar is similar: after his arrest in summer 1914, he was first imprisoned in the Ljubljana Castle for a month and a half and then, in mid-November 1915, he was sent to Judenburg for military ser-vice. After several specialist medical examina-tions, he was finally discharged from the army and returned to Ljubljana's Rožnik at the end of the year. Although he did not directly expe-rience the horror of the bloody war on the bat-tlefield, he clearly described his experience of harassment, humiliation and destruction in the collection of sketch stories *Podobe iz sanj*, which was first published in the magazine *Dom in svet* and later printed in book form in 1917. Due to the thorough censorship, this sharp condemna-tion of imperialist politics and militarism could, of course, only be issued in a literary artistic form with symbols of veiled expression.

Slovinci in
cesarska cenzura
od Jožefa II.
do prve svetovne vojne

Levo: Dopisnica Vladimirja Levstika iz internacije s pečatom cenzure. Narodna in univerzitetna knjižnica.

Desno: Fotografija Levstika v internaciji, levo Miha Čop. Narodna in univerzitetna knjižnica.

Left: A postcard sent by Vladimir Levstik from internment, with the censor's stamp clearly visible. National and University Library.

Right: Photo of Levstik (right) in internment, with Miha Čop (left). National and University Library.

Četudi je oblast strogo nadzirala aktualne časopisne novice, kratek pregled literarne revije *Ljubljanski zvon* razkriva, da je bilo med vojno vendarle mogoče uiti budnemu očesu cenzure. Tako v letniku 1915 presenetljivo najdemo cikel pesmi »1914–1915« Pavla Golije, ki je kot častnik avstrijske armade prebežal na rusko stran, nekatere izrazito protivojne pesmi Otona Župančiča in drugih sodobnikov ter posamezne pesmi politično sumljivega Rudolfa Maistra. Konec leta 1917 je v dveh nadaljevanjih izšel nekrolog z življenjepisom Podlimbarskega. Zanimiv je tudi primer pisatelja Vladimirja Levstika (1886–1957), ki je bil leta 1915 kot srbofil aretiran, nato pa interniran v različnih krajih v notranjosti Avstrije. Ravno tam je dobil navdih za svoje najbolj znano delo »Gadje gnezdo«, realistično povest o medvojnem trpljenju preprostega ljudstva. V njem je prikazal tragične posledice vojne v obliki propada slovenske kmečke družine: dva sinova padeta na fronti, tretji se zdravstveno in moralno uničen vrne iz internacije. Levstik je bil izpuščen na prostost šele aprila 1917, a je zaradi prepovedi vrnitve v domovino odšel v Prago, kjer je v revščini živel do konca vojne. Povest je leta 1918 začela v nadaljevanjih izhajati v *Ljubljanskem zvonu*, kar nakazuje, da se je proti koncu vojne počasi utrudila in popustila tudi cenzura.

Although the authorities maintained strict control over newspaper news, a brief review of the literary magazine *Ljubljanski zvon* reveals that it was still possible to escape the watchful eye of censorship during the war. Among the surprising inclusions in the 1915 volume are the cycle of poems *1914–1915* by Pavel Golija, who defected to the Russian side as an officer of the Austrian army, some distinctly anti-war poems by Oton Župančič and his contemporaries, and individual poems by the politically suspicious Rudolf Maister. At the end of 1917, an obituary with a biography of Fran Maselj Podlimbarski was published in two parts. The case of writer Vladimir Levstik (1886–1957), who was arrested as a Serbophile in 1915 and subsequently interned at various locations in the interior of Austria, is also interesting. It was during his internment that he got the inspiration for his most celebrated work, *Gadje gnezdo* (An Adder's Nest), which is a realistic portrayal of the inter-war suffering of the common people. In it, he showed the tragic consequences of the war in the form of the collapse of a Slovenian peasant family: two sons fall at the front, while the third returns from internment, physically and morally destroyed. Levstik was not released until April 1917. Due to a ban on returning to his homeland, he went to Prague, where he lived in poverty until the end of the war. In 1918, the story began to be published in serialised form in the *Ljubljanski zvon*, which illustrates how, towards the end of the war, even the censors gradually became exhausted and lax.

Slovenci in

cesarska cenzura

od Jožefa II.

do prve svetovne vojne

Slovinci in cesarska cenzura od Jožefa II. do prve svetovne vojne
Slovenians and Imperial Censorship from Joseph II to the First World War

Razstava v Narodni in univerzitetni knjižnici (25. maj–25. november 2023)
Exhibition in the National and University Library (25 May–25 November 2023)

Zasnova razstave / Exhibition Concept

Marijan Dovič

Strokovni sodelavec NUK / Expert Assistant, National and University Library

Marijan Rupert

Avtorji besedil / Authors of the Texts

Monika Deželak Trojar, Nina Ditmajer, Marijan Dovič, Jernej Habjan, Marko Juvan, Matija Ogrin, Luka Vidmar, Andrejka Žejn (Znanstvenoraziskovalni center SAZU / Research Centre of the Slovenian Academy of Sciences and Arts), Andraž Jež, Tone Smolej, Tanja Žigon (Filozofska fakulteta UL / University of Ljubljana Faculty of Arts), Katja Mihurko Poniž (Fakulteta za humanistiko UNG / School of Humanities, University of Nova Gorica), Marijan Rupert (NUK / National and University Library)

Zamišljena izdaja Slavinje / Imagined Edition of Slavinja

Andrejka Žejn

Angleški prevod / English Translation

Neville Hall

Oblikovanje razstave / Exhibition Design

Jurij Kocuvan

Produkcija in promocija / Production and Promotion

Služba za prireditve in odnose z javnostmi NUK / Department of Events and Public Relations, National and University Library

Priprava gradiva / Preparation of the Material

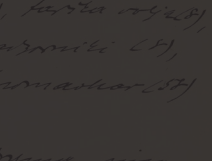
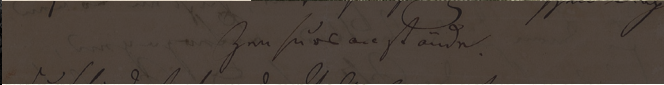
Oddelek za zaščito in restavriranje / Department of Protection and Restoration, National and University Library

Tehnična pomoč / Technical Assistance

Služba za tehnično vzdrževanje in investicije NUK / Technical Maintenance and Investment Department, National and University Library

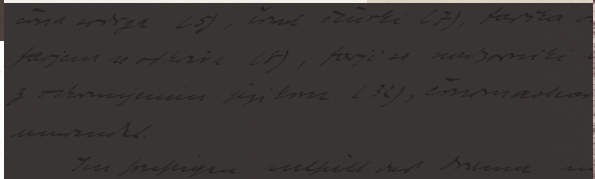
Pressfreiheit.

Pressfreiheit, du schöne, du blühende Braut,
 Nun bist du uns endlich gegeben!
 D'rum ruf' ich begeistert und freudig und laut:
 „Der Kaiser, der Kaiser soll leben!“

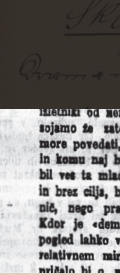
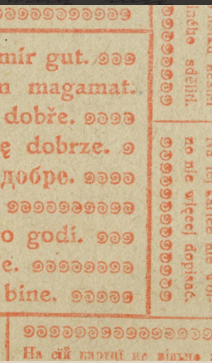
Ihr tagstheuen Guten, das Licht hat geseht,
 Herein bricht ein sonniger Morgen;
 Das Wort, das gefang'ne, ist frei nun und liegt
 Nicht mehr in dem Kerker verborgen.

Gott segne den Fortschritt, die Freiheit und führ'
 Vorüber die drohende Wolke,
 Und glänzend strahle auf unserm Panier:
 Vertrauen dem deutschen Volke!

Paul Renn.

IVAN CANKAR:
 EROTIKA.

Cena / Price: 34 €

9

